

НАРОДНЫЯ
ЮЖНОРУССКІЯ СКАЗКИ

ВЫПУСКЪ 2.

Издаль Н. Рудченко.

БІЕВЪ.

Въ типографіи Е. Я. Федорова.

1870.

Доволено цензурою. Кієвъ 5 Сентабря 1869 г.

НАРОДНЫЯ
ЮЖНОРУСКІЯ СКАЗКИ.
2.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

	Стран.
1. Рукавичка	1.
2. Колобок	2.
3. Котик и Півник	3.
4. Лисичка-сестричка и Вовк-панебрат	6.
5. Лисичка-сваха.	9.
6. Котик	12.
7. Солом'яний бичок	13.
8. Два товариші	16.
9. Волохаті люде.	19.
10. П'яниця и чорт	21.
11. Убогий чоловік и Чорт	25.
12. Упирь и Миколай	27.
13. Кривенька уточка	32.
14. Голуб	35.
15. Телесик	38.
16. Золотий черевичок	43.
17. Мачуха	49.
18. Рись-мати	51.
19. Дідова дочка и бабина дочка	54.
20. Дідова дочка и бабина дочка	61.
21. Кобилляча голова	65.
22. Брат и сестра в лісі	67.
23. Попович Ясат	71.

24. Лдѣви	75.
25. Летючий корабель	78.
26. Горщище-киселище	85.
27. Богатирь з бочки	89.
28. Царівна-жаба	99.
29. Ох	107.
30. Про царенка Йвана и чортову дочку	114.
31. Вітер	125.
32. Торба	136.
33. Убогий та Багатий, и дівка-чорнявка	139.
34. Безщасний Данило и розумна жона	153.
35. Правда та Неправда	156.
36. Гордий цар	159.
37. Москаль-товкач	164.
38. Чоловік з маслом и москалі	167.
39. Москаль и чумака	169.
40. Москаль-рибалка	170.
41. Москаль-шкапа	173.
42. Москаль и смерть	177.
43. Москаль	179.
44. Циган-дурник	182.
45. Циган-великовойн	185.
46. Циган и змій	187.
47. Циган и Юрій	190.
48. Про цигана: а и в	191.
49. Про жидів: I, II и III	192.
50. Про литву: I, II, III и IV	194.
51. Про попів: I, II,	198.
52. Про ченця	200.
53. Про панів-ляхів: I, II, III, IV, V,	202.
54. Панська політика	207.

Когда я приступалъ къ изданію сборника южно-русскихъ сказокъ, я намѣревался ограничиваться сказками нигдѣ ненапечатанными, и только, въ видѣ исключенія, допустилъ перепечатку нѣкоторыхъ сказокъ изъ «библіографической рѣдкости»—Черниговскихъ губернскихъ Вѣдомостей. Сказокъ, помѣщенныхъ въ другихъ изданіяхъ, указанныхъ мною въ предисловіи къ 1-му выпуску, я не считалъ себя въ правѣ перепечатать безъ согласія собирателей. Но въ настоящее время, благодаря обязательному согласію Н. И. Костомарова и М. Т. Номиса, я перепечатаваю записанныя ими сказки изъ Молодика и Черниговскаго Листка, какъ тоже изданій, сдѣлавшихся большою рѣдкостью.

И. Р-ко.

І.

Р У К А В И Ч К А.

Був собі дід, та загубив рукавичку. От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та, й сидить.

А це сваче жаба, та й каже: «Хто, хто у цій рукавиці?»—«Мишка-скряботушка. А ти хто?»—«Жабка-скрекотушка. Пусти и мене.»—«Иди.»

От біжить зайчик, та й каже: «Хто, хто у цій рукавиці?»—«Мишка-скряботушка й жабка-скрекотушка. А ти хто?»—«Зайчик-лапанчик. Пусти и мене.»—«Иди.»

Коли це біжить лисичка: «Хто, хто у цій рукавиці?»—«Мишка скряботушка, жабка-скрекотушка и зайчик-лапанчик. А ти хто?»—«Лисичка-сестричка. Пусти и мене.»—«Иди.»

От вони сидять; біжить вовчик и питає: «Хто, хто у цій рукавиці?»—«Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, та сестричка-лисичка. А ти хто?»—«Вовчик-братік. Пусти и мене.»—«Иди.»

Коли йде ведмідь, гуде и питаєця: «Хто, хто в цій рукавиці?»—«Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, лисичка-сестричка и вовчик-братік. А ти хто?»—«Ведмідь-набрідь. Пусти и мене в рукавичку.»—«Иди.» От, й той уліз.

Біжить кабан: «Хро-хро-хро! хто, хто в цій рукавиці?»—«Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик,

лисичка-сестричка, вовчик-братік и ведмідь-набрідь. А ти хто? — «Кабан-неклан. Пустить в рукавичку и мене.» — «Иди.»
От и той уліз, тай сидять.

Коли це иде стрілець; бачить, що рукавичка ворущицця, — він як стрельне — аж там от-скільки пікур!

(Записана въ г. Миргородѣ Полтавской губ., А. Я. Рудченкомъ.)

2.

К О Л О Б О К.

Жив собі дід та баба, та такі убогі, що нічого в них нема. От раз дожились вже до того, що нестало у них и хліба — и їсти нічого. Дід и каже: «Бабусю! гідн у хижку та назмітай у засіці борошеньця, та спечи мині колобок.» От баба так и зробила: витопила в печі, замісила яйцями борошно, що назмітала, спекла колобок и положила на вієні, щоб простиг. А він з вієна — та на приспу, а з приспи — та на землю, та й побіг дорогою.

Біжить та й біжить, а на зустріч йому зайчик. «Колобок, каже, колобок, я тебе знім!» А він каже: «Не їж мене, зайчику-побігайчику, я тобі пісні заспіваю. — «А ну, явуй?»

«Я по коробу метений,
На яйцях спечений, —
Як од баби та од діда втік,
Так и од тебе втечу!»

Та й побіг.

Біжить та й біжить, — зустрічає його вовк. «Колобок, колобок, я тебе знім!» — «Не їж мене, вовчику-братіку, я тобі пісні заспіваю.» — «А ну, явуй?»

«Я по коробу метений,
На яйцях спечений, —

Як од баби та од діда втік,
Так и од тебе втечу!»

Та й побіг.

Знову біжить тай біжить,— зустрічає його ведмідь. «Колобок, колобок, я тебе ззім!»— «Не йїж мене, ведмедіку-братіку, я тобі пісні заспіваю.»— «А ну!»

«Я по коробу метений,
На яйцях спечений—,
Як од баби та од діда втік,
Так и од тебе втечу!»

Та й маху...

Біжить тай біжить, зустрічаєця з лисичкою.» Колобок, колобок, я тебе ззім!»— «Не йїж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісні заспіваю.»— «А ну, якій?»

Я по коробу метений,
На яйцях спечений,—
Як од баби та од діда втік,
Так и од тебе втечу!»

«А ну-ну, ще заспівай! Сідай у мене на язичі, щоб мині чутніше було.» От він и сів, та й давай співати:

«Я по коробу метений,
На яйцях спечений.....»

А лисичка його—гам! та й проковтнула.

(Записана тамъ же.)

3.

КОТИК и ПІВНИК. *)

Був собі Котик и Півник, та й побратались. От котикові треба йти по дрова, він и каже півникові: «Сядь же ти, пів-

*) См. выш. I, с. 27—29, № 15: Лисичка, Котик и Півник.

нику, на печі, та йїж балачі, а я піду по дрова, та як прийде лисичка, то не озвайсь!» Пішов.

Коли ж біжить лисичка. «Півнику, братіку, одчини! Півнику, братіку, одчини! як не одчинеш, оконце видеру, борщик вийім и тебе возьму.» А півник каже: «Тоток-тоток, не велів коток! тоток-тоток, не велів коток!» От лисичка оконце видрала, борщик вийїла и півника взяла. Несе його, а він кличе котика — співає:

«Мій котику,
Мій братіку!
Несе мене лиса
За клинові ліса,
За крутийі гори,
За бистрийі води...»

От котик почув, прибіг, одняв півника и поніс до дому, та й каже знов: «Гляди ж, півнику, як прийде лисичка, не оделикайся, бо тепер я піду дальше!» Пішов.

А лисичка вже й біжить. Стук-стук в віконце: «Півнику, братіку, одчини! як не одчинеш, оконце видеру, борщик вийім и тебе возьму!» А півник усе: «Тоток-тоток, не велів коток!» От вона оконце видрала, борщик вийїла и його взяла. Несе, а півник знову:

«Мій котику,
Мій братіку!
Несе мене лиса
За клинові ліса,
За крутийі гори,
За бистрийі води...»

Раз проспівав—не чує котик; він вдруге голосніше—котик прибіг, одняв його и поніс до дому, та й каже: «Тепер же я піду далеко-далеко, и хоч як уже будеш кричать—не почую; то вже мовчи, не озивайся до лисички!»

Коли ж изнов лисичка: «Півнику, братіку, каже, одчини!

півнику, братіку, одчини! як не одчинеш, оконце видеру, борщик вийім и тебе возьму!» А півник: «Тоток-тотоць, не велів коток!» От лисичка оконце видрала, борщик вийіла и його взяла. Несе, а півник співає—раз, вдруге, втретє... Котик не почув, а лисичка й понесла півника до дому.

У вечері приходить котик до дому—нема півника; він зажурився, а далі зробив собі бандурку, узав мішок и молоток, и пішов до лисиччиної хатки,—став и заграв:

«А в лисви-лиски новий двір,
Чотирі дочки—на вибір,
П'ятий Пилипко,
Та й той мій!

Пилипко-липко, вийди на ринку—посмотри;
Як бубни бубнять, як сурми сурмять—погляди!»

А лисичка саме пекла палянички. От старша дочка лисиччина и каже: «Мамо, піду я подивлюсь: хто се так гарно грає, и паляничку возьму.» А лисичка каже: «Иди!» И дала їй паляничку. Дочка пішла, а котик їйі—цюк, та в лобок, та в мішок, та й знов став грать.

От и друга дочка каже лисичці: «Піду и я, мамо!» Лисичка каже: «Иди, доню!» И їй дала паляничку, и ся пішла. А він и ту—цюк, та в лобок... А після и третя дочка, и четверта. А Пилипко ждав-ждав и каже: «Піду я, мамо, зажену їх,—чого вони так забарились!» Пішов. А котик и його—цюк, та в лобок, та в мішок. А послі в хату до лисички— и їйі убив, та тоді дивицця, що півник уже без стегенця,—витяг борщик, достав стегенце, притулив до півника, та й поніс його до дому. От вони живуть, и хліб жують, и постолом добро возять.

(Записана въ х. Мотроновкѣ Борзенскаго у., Черниговской г.)

4.

ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА и ВОВК-ПАНЕБРАТ. *)

Як була собі лисичка, та зробила хатку, та й живе. А це приходять холоди. От лисичка змерзла, та й побігла в село вогню добувать, щоб витопить. Прибігає до одній баби, та й каже: «Здорови були, бабусю! з недітею.... Позичти мині огню, я вам одслужу.» «Добре, каже, лисичко-сестричко. Сідай, погрійся трохи, поки я пирижечки повибіраю з печі!» А баба макові пирижки пекла. От баба вибіра пирижки, та на столі кладе, щоб прохолоди; а лисичка підгляділа, та за пиріг, та з хати... Вийшла мачов з середини, а туди напхала сміттячка,—стулила, та й біжить.

От, біжить, а хлопці товар женуть до води. «Здорови були, хлопці!»—«Здорова, лисичко-сестричко!»—«Проміняйте мині бичка-третячка за маковий пирижок!»—«Добре, кажуть» «Тільки, каже, тепер не йїжте, а як я вибіжу з села, то тоді.» От помінялись. Лисичка за бичка—та в ліс... А хлопці до пирижка—аж там сміттячко...

От, прибігла лисичка до своєї хатки, вирубала дерево, зробила санки, запрягла бичка—и йїде. Аж біжить вовк: «Здорова, лисичко-сестричко!»—«Здоров, вовчику-братіку!»—«Де ти взяла бичка-третячка та санки?»—«Зробила собі!» «Підвези ж, каже, мене, лисичко-сестричко!»—«Е, куди я тебе візму? ти мині й санки поламаєш!»—«Ні, каже, я тільки одну ніжку положу.»—«Ну, клади!» От, одїхали трохи, вовк и каже: «Положу я, лисичко-сестричко, й другу ніжку!»—«Е, вовчику-братіку, ти мині й санки поламаєш!»—«Ні, каже, не поламаю!» «Ну клади» Вовк и положив. Йїдуть, йїдуть, коли це щось—трїсь

*) См. Нар. русскія сказки, г. Аванасьева, вып. IV, стр. 41—44: в) *Лисичка-Сестричка*.

«Е, вовчику-братіку, ти міні вже й санки ламаєш!»—Ні, лисичко-сестричко, то я орішок роскусив.»—«Ну, гляди!» От йдуть... «Положу я, лисичко-сестричко, й третю ніжку!» каже вовк. «Куди ти положиш? ти міні санки поламаєш!.. Чим я тоді дровець привезу?»—«Ні, каже, не поламаю.»—«Ну, влади.» Вовк положив и третю ногу. Коли це—трісь! «Ой лихо! каже лисичка: иди собі геть, вовчику,—ти міні зовсім санки поламаєш!»—«Ні, то я орішок роскусив!»—«Дай же й міні!»—«Нема, каже,—останній!...» Йдуть собі, та й йдуть; вовчик и каже: «Сяду я зовсім, лисичко!»—«Куди ти сядеш, вовчику-братіку? и санки розламаєш!»—«Я помаленьку», каже. «Ну, гляди!» От вовчик тільки що сів, а санки так и розпались... Лисичка тоді давай його лаять! Лаяла-лаяла, та й каже: «Піди ж, сякий-такий сину, дровець нарубай, и на санки вирубай, и приволочи!»—«Як же я, каже вовчик, вирубаю, коли я незнаю якого дерева?»—«Е, сякий-такий сину! як санчата ламать, так и знав, а дровець вирубать, то й ні!» Каришувала його, каришувала... «Як увійдеш, каже, в ліс, то кажи: рубайся, дерево, й пряме й криве! рубайся, дерево, й пряме й криве!» Вовк и пішов.

От, приходить в ліс, тай каже: «Рубайся, дерево, криве й криве! рубайся, дерево, криве и криве!» Дерево й нарубалось. Таке корячковате, що й на палицю не вибереш—не то на полозок! Приносить вовчик до лисички те дерево. Вона як подивилась, давай його знов батькувати...» Ти, каже, сякий-такий сину не так, казав, як я тобі виліла!» «Ні, лисичко-сестричко: я, каже, стояв та все казав: Рубайся, дерево, криве й криве!»—«Е, бісів сину, и того недотепний! Ну, сиди ж ти тут,—я сама піду нарубаю.» Та й пішла.

От, сидить вовк сам собі—так йісти хочецця! Обшукав він скрізь лисиччину хатку—нема нічого. Він думав-думав: «Давай, каже, ззім бичка, та й утечу!» От взяв, пройів дірку у бичка, з середини все вийів, а туди горобців напустив и со-

ломою затенув, а сам—драла... Приходить лисичка, зробила санчата, сіла: «Гей, бичок-третячок!» Аж бичок не везе. Вона його батогом... Як ударила, а віхоть соломи й випав; а горбці—хрррр!.. «А, сучого сина вовчик!... Постой же, каже, я тобі згадаю!» Та й пішла.

Лягла на пляху, та й лежить. Йдуть чумаки з рибою; вона притайлась,—мов не жива. Чумаки дивляця—аж лисиця: Візьмим, кажуть, брацця, та продамо,—буде за щод хоч погріцьця! Скинули йїї на останній віз, та й поїхали. Йдуть, та й йдуть. А лисичка сестричка бачить, що вони не дивляця, та все кида по рибиці на дорогу, все кида... От, як набидала вже багато, тоді нишком и сама злізла. Чумаки ж поїхали собі далі, а вона позбирала рибу, сіла, тай йїсть.

Коли це біжить вовчик: «Здорова була, лисичко-сестричко!»—«Здоров, вовчику-братіку!»—«Що ти робиш, лисичко-сестричко?»—«Рибу, каже, йїм.» «Дай же й мині!»—«Піди собі налови.»—«Так як же я наловлю, коли я не вмю?»—«Ну, як знаєш,» а я не дам и висточки!»—«Так хоч навчи мене,—я наловить.» А лисичка й дума: «Постой же! ти мого бичка-третячка зів,—я тепер тобі оддячу!»—«А так, каже, піди до ополонки, устроми в ополонку хвіст, та потихеньку води и приказуй:—Ловись, рибко, мала й велика! ловись, рибко, мала й велика! то вона й наловиця.»—«Ну, спасибі за науку!» каже вовчик.

От, прибігає вовчик до ополонки, устроїв в ополонку хвіст: «Ловись, каже, рибко, мала й велика!» А лисичка з очетету: «Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!» А мороз на дворі такий, що аж шеварчить!... Вовчик усе хвостиком воде, та: «Ловись, рибко, мала й велика!» А лисичка: «Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!» Поти ловив вовчик рибу, поки хвіст так и прикипів в ополонці!.. Тоди лисичка в село: «Ідїть, люді, вовка бить!» Люди як височать—з кочергами, з рогаками, з собирами...

Вбили того вовка—и пропав бідний! А лисичка й досі живе у своїй хатці.

(Записана въ г. Полтавѣ, на Кобищанахъ.)

5.

Л И С И Ч К А - С В А Х А . *)

У якимсь-то царстві, у якимсь государстві, жив собі дуже багатий пан. От, треба тому панові наймита—нікому свиней пасти. Посилає пан прикащика шукать свинаря: «Тільки, каже, з такою умовою, щоб, як вибуде год,—день поля на год, а не вибуде, то нічого не плачу.» Пішов прикащик по селу, розпитує: чи нема де якого нетяги? «А там и там, кажуть, живе дуже убогий парубок,—він піде.» Ото й наняли того парубка. Вибув,—він год, и дали йому день поля на год.

От він иде од пана, та й дума: «Служив я, дума, год—вислужив день поля на год,—що міні з ним робить?» Думав-думав: «Посію баштан... чи не розбагатію?» Думав-думав: «А чим же я, каже, те поле зторю, що у мене ні волів, ні плуга?..» А далі й надумавсь: «Піду до пана.» Приходять. «Пане каже, любий, пане, каже, милий! служив я у вас год, вислужив день поля на год, та нічим міні зторять його... Чи не зторали б ви міні? я б уже вам одробив.» Пан зглянувсь на його «Добре», каже, «зторю!»

Зторали ту нивку, посіяв він баштан. И як уродив же той баштан! То кавуняччя—оттаке! а дині—оттаві!.. Парубок так радіє, та Бога хвалить, та панові дякує! Постройів собі курінь серед баштану, там и живе—баштану стереже. Тільки, як стали пристигать дині, помічає він, що оце у день лежала така гарна динька, а нараює, устане: одна шкарующина! «Ну,

*) См. выш. I, № 18,—32 стр. 83: *Відний чоловік и Лисичка.*

дума: «я таки престережу, хто мойї динї переводить,—я йому дам!»

От, настала ніч. Сїв він у куріні, стереже. Коли чує — хрум — хрум! Він потихеньку туди,—аж там лисичка; він підкрався та—хіп їйї за хвіст! та й піймав. «Ага!» каже, «я тобі дам динь!» Та як замахнецця... «Ой, чоловіче-голубчику!» каже лисичка: не бий мене, я тобі у великій пригоді стану?»— «А динї їстимеш?» каже. Та їйї ціпком... А вона просицця: «Хоть живу, каже, пусти мене,—я й то тобі у великій пригоді стану!» Бив-бив, тільки дух їйї чуть; а далі й питає: «У якій же ти минї пригоді станеш?»—«Я, каже, тобі висватаю царівну!»—«Ну, гляди!» Та й пустив: «Ото хитра! дума: за царівну свата...»

От, лисичка до царя. Там їйї не пускають, виганяють. «Треба минї самїй царя бачити,—пустить! я щось йому скажу.» Їйї гонять, а вона у дворець прецця. Царь и почув. «Що там за лемент?» питає. «Та тут, кажуть, волоцюга припленталась...»— «Упустить,» каже царь. От їйї й пропустили. Вона цареві в ноги: «Царю-государю! каже, змилуйся, що я до тебе з недоброю вістю прийшла!»— «З якою недоброю вістю?» пита царь. «Так и так, каже: була я у змія, хвалився він минї, що буде твоє царство воювати—дочку твою возьме за себе... Так я оце прийшла тобі розказати...»— «Ох, минї лихо!» ухопився царь за голову: «а у мене ж и війсьєо не готове!..» Та на царедворців: «Ге, сякі-такі!.. мене хочуть воювати, а ви нічого не знаєте!..» Лаяв їйх, лаяв... Нічого робити: «Кличте раду!» гукнув. Тут де не взялись: генерали, сенатори, панства усякаго поназбігалось,—радяцця: як їм того змія повоювати? Радились-радились—нічого не врадять: нема війсьєа! А лисичка знов цареві в ноги: «Царю-государю! змилуйся, каже, що я тобі поражу: є у мене царь-Курінний,—як оддаси за його дочку, він того змія повоює!» Царь и сюди кинувсь, и туди кинувсь— нічого робити: «Як повоює, каже, то вже оддам!»

Прібігає лисичка до курія: «Здоров, Курінний-царю!» — «Здорова була, лисичко-сестричко!» — «Я тобі добру вість принесла.» — «Скажеш», каже. — «Була я у царя, за тебе царівну сватала; так царь сказав: як повоює, каже, змія, то оддам... Ходім воковати!» — «Тю-тю, дурна! каже парубок: як же міні його звокувати, що я не знаю?..» — «Нічого, звоюеш: мене слухай, все гаразд буде! Одягайся, ходім.» — «А баштан, каже на кого покину?..» Вона як почала його вмовляти, — пішли.

Идуть та йдуть: лисичка попереду біжить, парубок позаду йде. Колп на зустріч йде змій: так и сипле искри, так и сьє! — «То, каже лисичка, змій йде. Ти, каже, постій тут під копицею (на луці були), а я побіжу вперед до його.» Став той парубок під копицею, дума: «Пропав же я!» А лисичка побігла до змія. «Здоров, змієку-братіку!» — «Здорова, лисичко-сестричко!» — «Що я тобі скажу, змієку-братіку! каже лисичка: біжу я оце до тебе з недоброю вістю: иде на тебе царь войною: хоче тебе звокувати и все твоє багатство одняти!» — «Де ж він? далеко?» пита змій. «Як-би, каже, далеко, а то — близько!» — «Що ж міні тепер робить з собою?» пита. «А що робить? каже лисичка: он, під кошцею, стоїть чоловік, оддай йому усе своє — и коні, и колясу и одєжу, а сам уберись у його одєжу, та й иди собі до дому: царь тебе не пізнає... а то — пропав!» Змія мерщій одєжу з себе, а свиту на себе, — та далі! «Спасибі лисиці, од смерти збавила!..»

Тоді той баштанник убрався у золоту одєжу — и такий став гарний, що хоч не схочеш, то полюбиш! Сів у колясу, поїхали. Бач, каже, ти боявся!» Приїхали до царя. Лисичка цареві в ноги: «Царю-государю! каже, вланняєця тобі царь Курінний и шле подарунки: він повоював змія, просить дочку твою за себе!» Царь зрадів, царица зрадила, царівна.... Повискаували, беруть його, ведуть... А через тиждень и весілля справили. И я там був, мед-вино пив, в роті не було, а по бороді текло.

(Записана въ Миргородскомъ у. Полт. г.)

6.

К О Т И К.

Не знаю в якимсь-то царстві, жив собі чоловік, а у його було три сини. От, як умер батько, зосталася їм худоба: млин, и хлів, и, кіт. «Нум, кажуть, ділицьця. — «Нум.» От и поділились. Старший же собі узяв млин, середульший—хлів, а найменшому kota дали: «Ти, кажуть, малий, тобі не багато треба!»

От він — нічого вже робить — лежить на печі, та давай плакати. А кіт лежить на комені, та й каже: «Пане мій милий, пане мій любий! чого ти плачеш?» — «Як же каже міні не плакати, що тільки один ти міні достався... А що міні з тебе?» А кіт и каже: «Не плач, дай міні мішок, — я піду хліба до стану тобі и собі.

Узяв кіт мішок, набрав капустиного листа, пішов у хлів, та й положив, де кролі водились; а сам сів, стереже. То це прийде кролик, улізе в мішок, а кіт тоді зза куща, та мішок зав'язав и поніс до царя. «Кланяецця, каже, пан Запичанський, — прислав подарунок!» То царь подає гарно и звелить насипати у мішок хліба, и грошей дасть. От котик принесе зерно, змелють у братовім млині — и є їм що їсти.

Середульший брат якось и довідався, що котик у його хліві кролів ловить, та й каже: «Слухай, брате, не пускай свого kota в хлів, а то — тільки його и бачив! Сучого сина звірюка, половину кролів видавив...» Пан Запичанський лежить на печі, та й плаче; а котик и підглядив: «Пане мій любий, пане мій милий, чого ти плачеш?» — «Як же міні не плакати, каже, що так и так: казав брат, що він тебе убіє, щоб кролів не ловив у його хліві.» — «Неплач! каже: усе гаразд буде.»

От, котик и довідався, що царь з дочкою гулятиме біля річки. Прибігає до-дому, та й каже. «Пане мій милий, пане

мій любий, ходім до річки!» — «Чого?» — «Та ходім! тобі не знать чого, а ходім! Та роби, каже, те, що я тобі скажу: буде добре тобі и мині.»

От и пішли. Ходять по-над річкою; коли дивиця и царь уже йде з дочкою. Котик и каже: «Пане мій милий, пане мій любий, скидай сорочку, та свакай у воду и кричи: рятуйте, хто в Бога вірує!» Він сорочку з себе, та в воду... «Рятуйте!» кричить, «рятуйте, хто в Бога вірує!» Царь и почув. А кіт підбігає, та й каже: «То пана Запичаньсваго розбойники обідрали и у воду вкинули... Недай йому загинути!» — «Ой лишенько! каже царівна: це того пана Запичаньсваго, що нам кроликів прислав?» — «Того самого», каже кіт. Царь зараз гуєнув... Тут назбігалось народу, рибалок, невід закинули и витягли.

Царівна й просить у батька: «Возьміть, каже, тату, пана Запичаньсваго у дворець, однак він такий добрий — и кроликів нам прислав!» Царь и взяв його; одягли причепурили... От, царівні він так уподобався, що й поженили їх через кілька там часу. И панові добре, и коту добре!

(Записана въ г. Миргородѣ, А. Я. Рудченкомъ.)

7.

СОЛОМ'ЯНИЙ БИЧОК.

Жив собі дід та баба; дід служив на майдані майданчиком, а баба сиділа дома, мички пряла. И такі вони бідні — нічого не мають: що зароблять, то пройдять, та й нема. — От! баба и напалась на діда: «Зроби та й зроби мині, діду, солом'яного бичка и осмоли його смолою.» — «Що ти, дурна, говориш на віщо тобі той бичок здався?» — «Зроби, я вже знаю на віщо.» — Дід — нічого робить — взяв зробив солом'яного бичка и осмолів його смолою.

Переночували. От, на ранок баба набрала мичок и погнала солом'яного бичка пасти; сама сіла під могилою, — пряде

вужіль и приказує: «Пасись,—пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду! пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!» Поти пряла, поки й задрімала. Коли це з темного лісу, з великого бору, біжить ведмідь; наскочив на бичка: «Хто ти такий? питає, скажи міні!»—А бичок и каже: «Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолинний.»—Медвідь каже: «Коли ти солом'яний, смолою засмолинний, то дай міні смоли, обідраний бік, залатати!»—Бичок нічого,—мовчить; медвідь тоді його зараз за бік, давай смолу оддерати. Оддерав-оддерав, та й зав'яз зубами, та ніяк и не вирве. Сіпав, сіпав—ні! затяг того бичка бб' зна-вуди.—От баба прокидаєця, аж бичка и нема. «Ох, міні лихо велике! де це мій бичок дівся? мабуть, він уже до-дому пішов.» Та мерщій днище та гребінь на плечі, та до дому. Коли дивиця,—ведмідь у бору бичка тягає; вона до діда: «Діду, діду, бичок наш ведмедя привів,—иди його вбий!» Дід вискочив, оддер ведмедя, взяв и закинув його у погріб.

От, на другий день, ще ні світ, ні зоря, баба уже набрала вужілю и погнала на толоку бичка пасти. Сама сіла під могилою, пряде вужіль и приказує: «Пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду! пасись-пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!» Поти пряла, поки й задрімала. Коли це з темного лісу, з великого бору, вибігає сірий вовк, та до бичка: «Хто ти такий? скажи міні!»—«Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолинний.»—«Коли ти смолою засмолинний каже вовк, то дай и міні смоли засмолити бік, а то сучого сина собаки обідрали.—Бери!—Вовк зразу до боку, хотів смолу оддери. Драв-драв, та зубами й застряв, що ніяк уже и не оддере: що хоче назад, то ніяк.. Він так вовтузаєця з тим бичком! Прокидаєця баба—аж бичка уже й невидно. Вона подумала: «мабуть, мій бичок до дому побрів,» та й пішла. Коли дивиця: вовк бичка тягає; вона побігла, дідові сказала. Дід и вовчика у погріб укинув.

Погнала баба и на третій день бичка пастиь; сіла під могилою, та й заснула. Біжить лисичка: «Хто ти такий?» питає бичка. — «Я бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолиний.» — «Дай міні смоли, голубчику, приложити до боку: сучого сина хорти трохи шкури не зняли!» — «Бери!» — Ув'язла и лисиця зубами, ніяк не вирвеця. Баба дідові свазала, дід укинув у погріб и лисичку. — А далі й зайчика-побігайчика піймали.

От, як назбиралось їх, дід сів над лядою у погребі, давай гострить ніж. Ведмідь його й питає: «Діду, на ві-що ти ніж гостриш?» — «Щоб с тебе шкуру знять, та зробить з тієї шкури и собі й бабі кожухи.» — «Ох, не ріж мене, дідусю, пусти лучче на волю: я тобі багато меду принесу.» — «Ну, гляди!» — Взяв и випустив ведмедика. Сів над лядою, знов ножа гострить. Вовк його й питає: «Діду, на ві-що ти ножа гостриш?» — «Щоб с тебе шкуру знять, та на зіму теплу шапку пошить.» — «Ой, не ріж мене, дідусю, я тобі за те цілу отару овець прижену.» — «Гляди!» И вовка випустив. Сидить, та ще ножа гострить. Лисичка виткнула мордочку, питає: «Скажи міні, будь гаскав, дідусю, на ві-що ти ножа гостриш?» — «У лисички, каже, гарна шкурка на опушку й на комірець, хочу знять.» — «Ой, не здіймай з мене, дідусю, шкури, я тобі и гусей и курей принесу!» — «Ну, гляди!» — И лисичку пустив. Остався один зайчик; дід инаго ножа гострить. Зайчикъ його питає, а він и каже: «У зайчика шкура м'якенька, тешленька — будуть міні на зіму рукавички и капелюхи.» — «Ох, неріж, мене, дідусю, — я тобі стьожок, серьог, намиста доброго нанесу, тільки пусти на волю!» — Пустив и того.

От, переночували ту ніч, коли, на ранок, ще ні світ, ні зоря, аж — дер-дер! щось до діда в двері. Баба прокинулась: «Діду, діду! щось до нас у двері швряботить; піди, подивись.» — Дід вийшов, коли то ведмідь цілий улік меду припер. Дід узав мед, та тільки що ліг, аж у двері знову — дер-дер! Коли вийде — аж повен двір овець вовк понагонів. — От, не забаром,

листява принесла гусей, курей—усякої птиці; зайчик понаносив стьожок, серьог, намиста доброго... И дід рад, и баба рада. Взали, попродали овечки, та накупили волів, та став дід ходити тими волами у дорогу, та так разбогатіли, що не треба лучче.—А бичок, як не стало вже треба, поти стояв на сонці, поки й ростав.

(Записана въ Зеньковскомъ у. Полтавской г.)

8.

ДВА ТОВАРИШІ.

От, кажуть люде, щоб до Юр'я було сіно и у дурня; а як до Благовіщення дозимував скотину, а на Благовіщення—хоч на лубочку вивези на лугъ, то вже не здохне.

Ото я вамъ скажу:

У одного бідного чоловіка конячка одним одна була, та й ту у велику силу до Благовіщення до зимувавъ, а на Благовіщення чуть-живу вивіз на лугъ.—Ото як зачала та конячка гризти траву, той трошки подужчала. Чуть на ноги підвелась, и пішла дальш, од витру валяючи(сь).—

Ото йде, — коли зустрічає його Прало такий кінь великій та дужий, що ніякого звіря не бойця, — та й каже: «Здоров був, товаришу!» — Глянув кінь на товариша, та й подумав: — Це не мині товариш, — та й одказав: — Добре здоров'я! — Отой пита ситний худого: «А куди ти йдеш?» — Та йду світ-ззочи. — «Та й я туди ж, так нум товариші.» — То й нум! — сказав худий кінь. — Ото й пішли у двох.

Ото йдуть, та й балакають; а ситий и каже: «Скажи мені, як тебе звуть?» А худий одказав: — Півкнй. — «А я Прало», сказав ситий. «Ходім же тепер на залізний тів пробувати сили, — хто дужчий.» — Ходім! — сказав тоненьким голоскомъ Півкнй, — бо він світові раі. — Ото Прало каже: «Бий, Півкню!

А той: — Бий ти!—От Прало як ударить, то аж тік гнецця, а Пакінь як ударив, то огонь креше. Ото Прало и задумався: «Який він силний,—не мій товариш! я як ударю, то искри не сипляцца, а тільки тік гнецця, а од його сипляцца искри!» А того и не знав Прало, що Пакінь підкований: хозайін на зіму підкував, та й забув вирвати підкови, як на луг витяг.

От Прало й каже до Паконя: «Ходім, каже, товаришу, ище до моря:—хто білше води видме?»—Ходім,— сказав Пакінь. Ото пішли. Отъ Прало як духне, то чуть риби за хвости не хватить—аж до сухого. А Пакінь повісив голову у воду, язык висолопив, бо чугь-живий, а шука думала, що м'ясо,— хіп його за язык, а Пакінь—кляц йійі зубами, та й каже до Прала: «А що, товаришу, чи ти що піймав?»—Ні, сказав Прало.—«А я піймав!» Ото глянув Прало на Паконя, та аж злякавсь, що таку шуку велику держав Пакінь у зубах, та й каже:—Ходім варити, товаришу,—тепер є що!—А сам тільки, голову почухує та погляда на Паконя, та й дума:—Оце знайшов чорта не за свої гроші!

Ото розіклали вогню, щоб варить ту рибу. Ото Прало й каже: «Сиди ти, товаришу, тут біля вогню, «я дров принесу.»—Ну, й добре! сказав Пакінь, та й сів и голову повісив: сказано—три часниці до смерти; а сорока думала, що не живий, та хіп його за язык, а Пакінь—кляц зубами, та й держить у роті.—От Прало приходить, а Пакінь пита: А що, товаришу, чи піймав що?»—«Ні,» сказав Прало.—А я піймав!—одказав Пакінь. Дивицца Прало—аж справді держить сороку у зубах Пакінь. Здивувавсь Прало, та й каже: «А де це ти, товаришу: узяв сороку?»—Е, товаришу, сказав Пакінь, я під небесами літав, та й піймав!—Дуже зажуривсь Прало, та й каже: «Е, це не мій товариш: коли він у морі рибу ловить и птицю по-під небесами, так куди міні зривнятися! хоч я дужий и дуби с коріням ламаю, так я птиці й риби у морі не піймаю!»

Отак думав Прало про себе и міркував: яким би побитом од Паконя утїкати?

Ото важе, подумавши, Прало: «Вари, каже, товаришу, а я ціду, може, ище дров принесу.»—Добре,—сказав Пакінь.—И цінов Прало, та навкруги, та навтікача,—біжить та фудядеєця, та й каже: «Нехай тобі не чистий батьво! ти не по мойій силі, хоч-би утїкати од тебе.»—От біжить Прало, коді зострічає вовка. Вовк и каже: «Здоров будь, Прало! — «Здоров, вовче!» сказав Прало бо'зняким голосом,—«та мовчи, —Та що там таке, роскажи!»—сказав вовк Пралові. «Ось ціді! став Прало розказувати: я зострівся с товаришом и хотів из ним побрататися; ото и пішли сили спр. бувати—хто дужчий. То як ти скажеш: я як ударю, то залізний тік гнецця, а він як ударить, то вогонь креше! Ото пішли води дуть до моря; — то я як духну, то аж до сухого, а він и рибу піймав. От пішли варить тїї риби, то як на твою думку?—я поки дров приніс, а від уже й сороку піймав! Так я оце подививсь, що не по мойій силі, та й давай тікати від його.»—Тає як же його звуть?—спитався вовк Прала. «Пакінь», сказав Прало.—Е, так я тебеж умію підголювати, сказав вовк: тільки покажи, де він —«Е, сказав Прало, я тебе туди не поведу, а полізмо на дуба, то покажу: ген-там на долині, під могилою, огонь палає—то товариш мій Пакінь розкладає.»—Ото подививсь вовк и удесь затрусивсь и сказав:—Сиди ж ти, Прало, та дивись, а я ціду и тобі шкуру принесу на чоботи, щоб нікого не боявсь, а нам віри нєв, що ми таких братчиків уміємо підголювати!

Ото цінов вовк до Паконя, як ухватив за квіст—и до годови обдер шкуру... и Пралові подарував.—Оставсь Прало сам, а Пакінь процав ні за цапову душу.

Оце вам казка, а миді бубднів в'язка.

(Записала М. Ничипоренкова, из Канева, передає М. Г. Щербакъ).

9.

ВОЛОХАТІ ЛЮДЕ.

Йїхали люде кораблем по морі, и розбила бура йїх корабель, и усі люде потопились—тїльки один чоловік и не втопивсь: умів плавать. Приплив до дошки, та й сїв на неї верхом, думас: як будуть кораблі, то візьмуть и його з собою.

Пливе він день, пливе и другий,—не видно не однісенського корабля. Сидить він на досці, та Богу молитця, щоб Бог помилував його. Коли зачав його вітер приносить до якогось берега, а над берегом була дуже здорова пуща. От він пливе понад берегом и просить Бога: «Коли б у цьому лісі хоч одна душа найшлась така, щоб мене виратувала!» Коли дивицца—аж стоїть на березі якась людина, ціла в шерсті. Як побачила його, то с ершу запицала, а далі як свочить у воду: вхопила руками за дошку ту, що він на нїй сидів — и витягла його на берег, та так пищить коло його та роздивляецца! А далі покинула його, а сама побїгла в ліс.

Той чоловік дуже плавався, бо з-роду не бачив таких людей страшних; а далі й думас: «Що Бог дасть! буду сидїть: все одно десь приїдецьця тут пронасти...» Коли дивицца—аж біжить (вона) знов и несе три корїнеці. Приїшла до його, сама перше разів зб два вкусила, а після тикає и йому в зуби. Він не бере, та дивицца на неї. Вона бачить, що він не хоче брать,—знов сама кусає и тикає йому в зуби. Чоловік догадавсь — и взяв цей корїнець, и зачав їсти; вкусив раз—аж справді добре;—він иззів його зовсім. Вона оддала и ті два; він и ті поїв,—бо, звісно, виголодавсь добре.

Вона пицала-пицала коло його, а далі взяла його за руку и повела в ліс аж до своєї норї. Лізе сама перше в нору и за собою чоловіка тягне. Чоловік ще й гірше злякався,—зараз и прийшло на думку, що вже йому довго на світі не жити, и що туть йому жаба й цицьки дасть... «Це вона мене

за-для того и привела, щоб ввзісти у своїй норі.»—Иде й він у нору: нема що робить! Дивиця: нора здорова, неначе справді хата; замість полу помощена велика купа комишу. Вона його пустила, а він сів и вже дожидає смерті... Аж ні: не зачіпає!

Пройшов день и другий,—не займа, тільки як сама куди виходить из нори, то його запірає, щоб не виліз та не втік. Прожив він там з год; вже й дитинка в йїх найплась,—тільки не таке, як слід: одна половина в шерсті, а друга гола! От вже вона стала йому більш волі давать: вже не запірає, як куди йде з дому, вже йому можна вийти з нори и походити по лісі цьому, що навкруг нори.

Раз якось лучилось так, що йїї дома не було, а він вийшов з нори, та й пішов скрізь лісом аж до моря. Коли дивиця—аж корабель пливе не дуже далеко від берега. И дуже він зрадів, що побачив, людей таких, як сам, та й зачав просить; щоб вони прийїхали до берега и взяли його з собою.

Корабель приплив до берега, и стали питать його люде ті, що були на кораблі: хто він такий, и звидїля він, и як він сюди попав? Він йїм сказав, що «ми йїхали на кораблі, але хвиля розбила наш корабель—и всі люде, що були на йому, потопились, що тільки я один не втопився: умів плавать, приплив до дошки, виліз на ней, и мене вітер з дошкою заніс аж у цей ліс.» Корабельщики його и взяли з собою, и стали вже йїхать.

Коли дивляця—аж прибігла ця людина, що в шерсті, над берег, и побачила того чоловіка, що жив з нею, уже на кораблі... Як запищать, як завищать! та й побігла в ліс. Взяла дитину и прибігла знову до моря: положила дитину на землі, на одну ногу наступила, а за другу потягла.... так и роздерла дитину на дві половині: білу половину викинула в море, а ту, що в шерсті була, закопала в землю.

(Запис. въ с. Дударяхъ Каневскаго у. Кіевскої г. І. Шевченкомъ).

10.

П'ЯНИЦЯ и ЧОРТ. *)

Був собі один чоловік, та такий п'яниця—день и ніч без просипу п'є! От, та й допився вже до того, що усю чисто худобу пропив: одна тільки хатка зосталась... От, раз, иде він з шинку до дому, та й журиця: «Чим то я завтра похмелюсь, що я всі свої гроші пропив? а тут ще немає чо-го шинкарці и в заставу отдати!.. — Коли це перебіга йому дорогу чорт:— «Здоров, чоловіче!» — «Здоров, чорте!» — «Чого ти, чоловіче, такий сумний та невеселий?» — «Ні, каже, я нічого...» — «Та де вже, каже чорт, нічого: я бачу: ти чогось журился!» — Як пристав до того чоловіка: «Скажи та й скажи!» — «Що ж? каже чоловік: пропив я усі гроші—завтра нічим буде й похмелицьця... нічого и в заставу отдати, — то я й журюсь!» — «Не журиься, я тобі поможу!» — «Де вже ти мині поможеш, що у мене немає нічого?!...» А чорт и каже: «А що ти, каже, мині, чоловіче, даси, як я тобі дам багацько грошей?» — «А що я тобі дам, каже, — коли я немаю нічого?» — «А отдаси душу?» пита чортъ. — «Тю, дурний! каже: чи вже ж таки свою душу отдати?! Адже як я дам тобі душу, то тоді мині не тільки грошей, та й нічого не треба....» А чорт йому й каже: «Ти, каже, не зараз отдаси, а через дев'ять рік.» — Чоловік и задумавсь: чи давати, чи ні? А потім подумав: «Чи возьме він душу, чи не возьме, а як дасть грошей, то буде чим похмелицьця! А за дев'ять років я наживусь на світі...» Та й каже: «Дам.» — «Напиши ж, каже чортъ, міні рѣспіску, що ти отдаєш свою душу, а то я так не повірю!» — «Як я, чоловік каже, буду писать — я не вмю! та й чим його напи-сать?» — А чортъ и каже: «Уріж мизинного пальця, та що не-будь наредуй на ці бумази: я вже буду знать!..» От чоловік

*) См. выпускъ I, стр. 65—67 = *Косамъ и Чортъ*.

урівав мизинного пальця, написав отдав ту росписку. «Глади ж, каже, чорте, щоб гроші були!» — «Добре, каже, добре!» — От чорт ковтнув ту росписку, попрощались и пішли своєю дорогою.

Приходить чоловік до-дому, — жінка й напустилась: «Що ти робиш, сякий такий сину! Чи в тебе Бога в животі нема, що то ж таки чужі люде, як люде, а ти все по тих шинях тягаєся, — п'янице, ледащ!..» Лає його, лає! — «Не лайся, каже, дурна! постой трохи...» Так жінка аж під стелю — таку бучу збила! Лаяла-лаяла, а потім — усе таки жаль чоловіка — вечерять дала. От, чи вечеряв він, чи ні, — полягали спать. Коли так, у-північ, прибігає чорт — гроші приносить. Висипав ті гроші по серед хати — вони й забрязчали, а жінка й подумала... «Чоловіче, каже: чи ти не знаєш, що воно забрязчало?» — А чоловік и каже: «Мовчи, то гроші!» — От чорт ~~ї~~ наносив за ніч аж пів хати грошей. Повставали в-ранці — аж вони такі багаті! — Тоді взяли ті гроші закопали під полом, та по трошку беруть, та й живуть собі, як не треба лучче.

От, як розжився той чоловік, то покинув и пить, — и такий побожний зробився: ні празника, ні неділі не пропустить: усе Бога молить, щоб Бог його помилував, що він чорту душу... От Бог бачить, що він такий став, — та й змілувався над ним. И каже янголю: «Жаль мині того чоловіка, що чортові отдав свою душу. Треба його спасти!» Та й каже: «Иди ти, каже, до того чоловіка, та просись на ніч: як пустить, то ти йому розкажи, що робить, щоб чорт у його душі не одібрав.»

От янголь зробився старцем, та й пішов. Так уже надвечір приходить до тих людей. «Добри вечір, каже, люде добрі!» — «Здоров, старче Божий!» — Він просицца: «Пустить, каже, люде добрі, переночувать: дорога далека з неба на землю, я підбився...» — «Иди, кажуть, старче, переночуєш!» — От

и пустили того старця. Жінка заходилась — наварила галушок; давай вони вечерять. Вечеряють вони, та й розбалакались: старець їм розказує... А потім того чоловік и каже: «Ви, каже, старче Божий, по свігах бували, усякого дива видали, а такого, мабуть, не бачили.» И почав розказувать, як він чортові душу оддав. Тільки він каже не на себе, а на другого чоловіка... «Чи ви, мита, старче Божий, не знаєте, що йому робить?» — «Як, каже, не знать? знаю!» И давай навчать: «Скажіть, каже, тому чоловікові, щоб як прийде по душу чорт, та буде тягти його за собою, то щоб він попросив того чорта посидіть на лавці: то він як сяде, то зараз и прикипить до лавки. Тоді хай його не пускає аж поки чорт не отдасть тійі росписки, що взяв.» — От, переночували, — старець подякував и пішов.

От виходить уже дев'ять рік. Чорт прибігає до чоловіка, будить: «Уставай! каже: доки ти спатимеш? Пора уже тобі йти до мене!» «Ох, каже, чорте, постой ще хоч трохи!» — «Уставай, уставай! гонить: ніколи ждять.» — «Посидьте, каже чоловік, у мене на лаві, поки я хоч з жінкою та з дітьми попрощаюся!» — «Ет, ще вигадав прощацьця! ходім!» — «Постой же, каже чоловік, хоч я убирусь... посидь на лаві.» — От и став чоловік убірацьця, а чорт и сів на лаві — та так зразу и прикипів. — Чоловік убрався: «Ходім, каже, чорте!» А чорт тоді — смик-смик, — ніяк не одірвицьця од лави... Чоловік и каже: «Тепер ти міні пиймався!» Чорт — аж лава тріщить — смикаєцьця, та плює, та лає, та нахваляєцьця... А потім — смикався-смикався — та давай просить: «Пусти, каже, мене, чоловіче, — я вже тебе ніколи не займу!» — «Як отдаси, каже чоловік, ту росписку, що взяв з мене, то пуцу; а не отдаси — то як хочеш!» Чорт пресицьця: «Дав-би, каже, та немає з собою!» — «Ну, то заприсягни, що ти більше не будеш одбирати у мене душу.» — Чорт так клявєцьця та божицьця, що, мов, «ніколи, та й годі!» — «Ну, гляди ж!» каже чоловік, та й звів його з лави. Чорт як рвонєцьця — тільки пил схватився...

Коли це, на другу ніч, шумить, гуде — чорт чорта несе. «Уставай, гонить, сякий-такий сину! Ти думав, що я тобі подарую?» — «Отепер же ми, каже чоловік, пропали, жінко!» А чорт репетує та гонить: уставай, та й уставай! «Ох, каже, чорте, постой же, хоч я уберуся та з дітками попрощаюся!» А чорт його гонить, як в потилицю не штовхає. — От, чоловік убрався, попрощався з жінкою, з дітками — плачу такого! пішли.

Чи довго вони собі йшли, чи не довго, — чоловікові й забажалося пить. От и зійшли вони на такий пустирь, що бур'ян аж у чоловіка, и на тім пустирі стоїть дика груша, а на їїй груші — та такі терпкі та кислі, що й не можна! От вони идуть через той пустирь, а чоловік и каже: «Ох, чорте! коли б ти знав, як мині пить хочецця... де б його, хоч би капельку?..» — «От, невидав я тебе!» каже чорт: «уже ж я нестану просить води для тебе! та де його тут и випросиш? — Идуть та й идуть, — чоловік аж валяецця, так пить хоче. Аж грушка. Чоловік и каже: «Постой, каже, чорте, хоч я собі грушок вирву, — буде чим душу проквасить!» — «От, невидав я тебе! Пови ти злізеш та нарвеш, то й півень заспіває!» А чоловік так просить: «Вирви хоч ти сам, хоч одну!» — Чорт — нічого робить — зжалився: поліз на грушу, нарвав грушок, та тільки що хотів злазить — коли ні! Він смиваецця, кричить, верещить — аж грушу вивертає з коріння, так сіпаецця — ні! А тут уже швидко начне й на світ благословицьця. Він бачить, що нічого, та давай просить: «Пусти, каже, мене, чоловіче-голубчику: я вже ніколи, — тільки пусти!» — «Як одаси, каже чоловік, росписку, то пуцу, а не одаси, то тут и зогнієш на дереві!» — Чорт аж плаче та просить; а чоловік усе йому одно. Коли це вівень на селі: «Кукуріку!» — «Ой, пусти мене, пусти, голубчику: я вже ніколи!..» — «Давай росписку, то пуцу!» — «Я тобі душею клянуся, каже чорт, що нічого ніколи!..» — «Е, каже чоловік: знаю вже я тебе!» — А це півень на селі вдруге: «Кукуріку!» — Чорт

сам не свій... «Ой, пропав же я, каже: пусти мене, пусти!»
А чоловік усе одно... Тоді чорт—нічого робить взяв та й
виплював респіску. Чоловік тоді його зсадив з груші; чорт—
йж закурів... И вже ні оли не приходив за душею.

(Записана вь Києвѣ.)

II.

УБОГИЙ ЧОЛОВІК и ЧОРТ.

Давно колись те діялось. Як ходив Бог, и Петро и Павло
по землі, а йшов бідний чоловік у Степанці на ярмарок, а
може куди инше. От доганяє його чорт—жене дев'ять каба-
нів на ярмарок, та й каже: «Здоров був, чоловіче!»—Добре
здоров'я, — одказав чоловік. А чорт и пита: «Куди так про(с)
тягнувся, небораче? «А чоловік каже:— У ярмарок схотілось
піти, та й не знаю— чи щò застану, що уже так нерано.—
«Е, каже чорт, и я оце опізнився, а може якого шага утур-
гував-би, та й було б на обихідку.»

Ото идуть, та й балакають идучи. А чорт и каже: «Знаєш
же ти щò, чоловіче? на тобі опці дев'ять кабанів, а міні од-
(д)аєш через п'ять років з баришем!» — Добре, — сказав чоловік.
Бо чорт би и не одав, та — на лихо йому — дівіток захватив. А
убокому чоловікові инѣрукуковиньѣа: розпрощався из чортом и за-
вирнувся до дому из тими кабанами; а чорт у своє місто пішов.

Ото жене чоловік ті кабани, а жінка й побачила, та й
каже: «Чого це ти, чоловіче, так швидко з ярмарку, и чийі
це ти такі великі кабани гониш?» — Та мовчи, жінко,
каже чоловік: чийі б я гнав, як не свойі! — «А деж
ти узяв?» пита жінка.—Бог нам дав, що ми такі бідні—то
це нам щастя,— каже чоловік.— «Е! щастя, каже жінка. А
люді щò скажуть? Знають, що у нас нема и копійки грошей—
то й буде ще нещастя.» — Та яке кому діло до того?— каже
чоловік: А ти уже и злякалась! хіба ти подумала, що я украв, —
никого мене Господь сохрانیть!— «Як на твою думку?.. «Я не

знаю, каже жінка, де ти їх узяв. — Е, голубонько! як не знаєш, то й мовчи, — каже чоловік. А міні дав один чоловік оці кабани на п'ять років, а через п'ять год, щоб од(д)ать йому из процентом: — він прийде до нас. Сто ми ці кабани поколим та попродаєм, то буде у нас хліб и сало; а поки суд та діло, то п'ять років мене, то, може, забагатієм, та погодуєм другі кабани — и одамо тому чоловікові. — Отак порадивши, и зробили: покололи кабани и сала понакладали дуже багато. Аж прийшла пора из чортом рошитувацьця.

От, приходить чорт: «Здоров будь, чоловіче!» — Добре здоровья, — одказав чоловік. «А давай процент!» каже чорт. — Е, чорте, будь ласкав, пидожди хоть трохи, — каже чоловік: може, я зароблю, або кабани погодую, то й од(д)ячу тобі. — «Е, каже чорт, як я другий раз приду, то не те скажу!» та й пішов чорт у своє місце. А бідний чоловік задумався: що-то він буде казати?

От через тиждень ишов Бог, и Петро и Павло через те село, де жив той чоловік, и упросились вони на ніч до того чоловіка. — Ото усі полягали спать, а Бог сів біля вікна за стіною.(?) Коли приходить и чорт, та й каже під вікном: «А що один дуб на степену?» — «То не ліс!» одказав Бог: — «А що два?» — Двоє очей у лобі — то, здаєцца, не каліка!» — «А що три?» — Бог, и Петро и Павло — то й три! — одказав Бог. «А що чотири?» — Четверо коліс — то й віз! — «А п'ять?» — П'ять пальців на руці, то, здаєцца, не каліка! — «А що шість?» — Шість волів у плузі: иди, та й ори! — «А сім?» — Сімак лошака — сідай, та й їдь! — «А що вісім?» — Вісім дівок — то й танець. — «А що дев'ять?» — Гнав чорт дев'ять кабанів — и од(д)ав бідному чоловікові на процент... — Ну, правда твоя, сказав чорт, — твої кабани!» А сам пішов, куди йому треба було.

Ото усі повставали — и той чоловік. А Бог каже: «Ну, поживай здоров ті кабани — ніхто не прийде править процен-

ту! та й попрощались із чоловіком и пішли, куди їм треба було. А чоловік и досі живе — и багатіє.

(Записана М. Нечипоренковою, изъ Канева; передаєть М. Г. Щербакъ.)

12.

УПИРЬ и МИКОЛАЙ.

У однім селі жило собі два сусіди: один же багатирь — дука, а другий такий убогий — нічого немає, тільки одна хатка, тай та валиця. — От, та й дожився той убогий до того, що вже и їсти нічого и заробить нігде. Він журиця — що його робить? Думав-думав, та й каже: «Піду я, жінко, до багатиря: може, він якого карбованця позичить, — буде хоч за що хліба купить.» От и пішов:

Приходить до багатиря. «Здорови, паноче!» — «Здоров! — «Я до вас, паноче, за ділом...» — «Кажі — яке там діло? «пита багатирь. — «Ох, бодай його, каже, не казати! Та то — дожився оце до того, що ні ріски хліба, ні шага грошей... Так оце я прийшов до вас, паноче: чи не позичили б ви, спасибі вам, хоч карбованця? Я розстараюсь, то оддам!» — «А хто ж, пита багатирь, за тебе поручиця?» — «Хто ж би, каже, за мене поручився, що я такий бідний?! Хіба поручиця за мене Бог святий та святий Миколай...» Позаує на п'юкту... А святий Миколай з божничка: «Позич, каже, позич на мене: Бог тобі оддасть!» — «Ну, гляди, багатирь каже, щоб оддав!» — Та й позичив. Убогий подякував, и пішов до-дому радіючи.

От, багатирь того й нерощитує, що йому Бог оддасть — чи в свотині, чи в дітях, чи в своєму здоров'ю, чи в хлібі святому... Та ждав-ждав — не несе убогий грошей, — він до його. «Де, каже, такий и такий сучий син? чому він не несе міні грошей?

Як позичать, так и знав, а отдавать, то й забув...» Жінка того убогого плаче, та й каже: «Де вже йому оддати, коли він на тім світі!» Бо, бач, той убогий пожив трохи, та й умер... Багатирь лає... Приходить до дому, та до образу: «Таж ти, каже, так ручисся?!» Та знав Миколая з божничка, та повидавбував йому очі, та давай бить.

Бив-бив, нехтував нехтував, а далі й викинув у калюжу, та й топче: «Я тобі, каже, дам ручицьця!...» Аж иде хлопець—так годів, може, дванадцять. Бачить, що він так святого Миколая нехтує, та й каже: «Що ти, дядьку, робиш?» — «Бью, каже, одього....., щоб знав, як ручицьця за ледащо! А то взяв на себе карбованця, а тепер—з кого я возьму, що той скурвий син умер? Так я оце бью.» — «Не бий, каже, дядьку, я тобі верну карбованця, а ти міні оддай образ.» — «Бери, каже, бери,—тільки гляди принеси карбованця!»

От той хлопець прибігає до дому, та до батька: «Тату, каже, дайте міні карбованця!» — «На що тобі, сину?» — Так ж так, каже: «Куплю образ.» И розказав, як той бувивир б'є святого Миколая. — «Де нам, каже, сину, тих карбованців набратись,—що ми сами бідні, а то багатирь...» — «Ні, дайте!» Як узав просить—випросив. Побіг мерщій, заплатив тому балагирю карбованця, а образ собі взяв; обмив його гарненью, поставив між васильцями... От и стали вони жить.

А в того хлопця та буди дядьки — багаті купці усявий товар продають — у чужу землю на байдаках возять, — там свій товар спродають, а собі наберуть. — От, и йдуть дядьки ті у чужу землю, а він и собі просиця: «Возьміть и мене!» — «Куди ти пойдеш? Ми, кажуть, товар повеземо, а ти ного?» — «И я, каже, повезу.» — «Що ж ти повезеш?» — «Я, каже, вальків нароблю, та й повезу!» Дядьки сміюцца з його, яким він товаром дума крамарювать; а він просиця, та й годі. «Ну, нічого із тобою робить, — їдь! тільки не багато свого товару бери, бо у час у самих повні байдаки.» От вринували бай-

даки, понабірали товару, и він положив свої вальки, взяв Миколая з собою—пойхали.

Йдуть та йдуть. Чи довго там йїхали, чи недовго—прїїздять у инше царство, у инше гесударство. А в тїм царствї, у царя була одним одна дочка, да така гарна, що й Боже-світе! ні здумать, ні згадать,—хїба доброму молодцю в казці сказать. От, царівна та пішла явсь на річку купатись, та бривши у воду й не перехрестилась, а нечиста сила й підсвочила... Вийшла царівна з води, та й занедужала, да так занедужала, що—дух святий при хатї! и казать странню... Сказано—нечиста сила убралась... Що вже неробили, стїльки знахарок не кликали—нічого... Помаялась щось кїльки день, та й умерла!.. От царь збірає громаду—хто б йїї одчитав: «Хто, каже, одчита йїї, дам тому півцарства, півпанства.»

От скїльки там небралась—не одчитают, та й годї. Оце з вечера піде, а на ранок тїльки кісточки викинуть с церкви... Царь розгнївався дуже: «Сюди, каже, усяка сволоч найїздить, — вони це так и поробили!» И дав приваз, щоб найїзжі купці йшли йїї одчитувати: «А не одчитают, я йїх из свого царства це пуцу!»

От, ходять купці... То так: з вечера піде, а на ранок тїльки кісточки викинуть... Аж ось приходить черга и до дядьків—йти одчитувати. Вони журацця: «Пропали ми!» А далї й намовидись: «Давай небожа піддурим!»—Покликали його. Старций дядько и каже: «Слукай, небоже! прийшла оце мнї черга царівну одчитувати... Піди ти за мене: як переночуєш, то я тобі свій байдак подарую!» — «Е, каже небож, щоб и мене розірвала... не хочу!» А святий Миколай и каже: «Иди, и не бїйся! Стань, каже серед церкви, обложись вальками и воями з собою торбинку груш. То вона як буде сікацьця до тебе,—то ти возьми груці ровени, то вона грушми потя з биратиме, поди й цївень засниває; а ти все читаєш—и не оглядайсь, щоб там не побідося!»

От настала ніч; він набрав вальків, узяв торбинку груш— пішов. Обложився кругом себе вальками,— став, та й чита. Коли так як у глупу ніч—як зашумить, як загуде, Господи! Коли це обручі у труні—лусь-лусь! а царівна й підводиця з труни, та прямо до його... То це: що хоче його взяти, та прискочить до вальків — та й назад; прискочить—та й назад... А він торбинку за гузирець—та й висипав груші; вони й розкотилися скрізь по церкві. Вона давай збирать... Аж-ось півень: «Кукуріку!» Вона й лягла у труну.—Стало на світ благословиця; одмибають люде церкву, думають, що там тільки його кісточки... Коли одчиняють церкву—аж він чита. Вони так и поторопіли.

От на другу ніч другому дядькові ити. Він и просить: «Иди ти, небоже, за мене,—однаково ти вже одну ніч переночував, то й ще переночуєш; а я тобі за те свого байдака подарю.» А він каже: «Не хочу, боюсь.» А той Миколай и знов йому каже: «Не бійся, иди! обложись кругом вальками, и возьми, каже, торбинку оріхів: вона як буде до тебе сікацьця, то ти торбинку розв'язи и оріхи розкоти по церкві,—то вона поти збиратиме, поки й півень заспіває. А ти собі читай, та й годі, щоб там не робилося...»

Він так и зробив: обложивсь вальками, чита. Коли так як у-північ—як зашумить, як зареве, аж церква тріщить... А обручі у труні—лусь-лусь! а вона з труни, та й до його.. Сікалась-сікалась—ніяк не переступить через вальк! Вона аж вищить, аж огнем на його приска — та нічого! А він одно чита, одно чита—и негляне на неї... А далі й розсипав оріхи, вона й давай збирать... Коли півень: «Кукуріку!» А вона у труну усочила, кришка закрилась... Приходять у ранці люде—аж він живий.

Ну, ото вже йому треба на третю ніч ити: за себе. Він и перелякався -- сидить, та й плаче: «Боже мій, Боже! що я собі наробив? лучче б було не йхать... «А Миколай и знов

йому каже: «Не плач, усе гаразд буде! Возьми, каже, обложись вальками, обсійся маком свяченим, обкурись ладаном, и возьми мене з собою:—вона тебе не займе! А як вона устане з труни, то ти мерщій у труну... И щоб вона тобі не казала, як би вона тебе не просила—не пускай йїї, аж поки вона не скаже тобі: «дружино моя!»

От він и пішов. Став посеред церкви, обложився вальками, обсіявся маком свяченим, обкурився ладаном, став, та й чита. Коли так як у глупу ніч—як піднявся вихор, як зашумить, як загуде—плач та зик—аж церква тріщить,—ставники падають, образи падають... Господи, яке лихо! А труна тільки—лусь-лусь! И знов вона піднімаецця... Устала з труни та як шугне по церкві... То це що прискочить до вальків—хоче його вхопить, то й одсочить; що прискочить—то одсочить... А полумтя так з рота й па́ше, так и па́ше. . Металась вона, металась по церкві—скрізь по вутках; а він тоді у труну, та й образ Миколая положив на себе. Вона біга по церкві, шукає його, та: «Тут був—та нема!» Біга, та: «Тут був—та нема!» Коли прискакує до труни—аж він там. Вона тоді як узяла його просить: устань, та й устань! «Я тебе, каже, не займу більше, тільки устань!» А він мовчить, та нишком Богу молицця. Вона біга біля труни та аж плаче, та просить: «Устань, голубчику! устань!» А він усе мовчить та нишком Богу молицця... А півень: «Кукуріку!»—«Ой, устань же, каже, дружино моя!» Він и встав.—Тоді вони попадали обое на вколюшки, та давай Богу молицця: аж плачуть, та молицця, та Богові дякують, що помилював...

Аж-ось, на ранок, зійшлися люде, царь прийшов—идуть у церкву: чи одчитав, чи, може, тільки кісточки?.. Одмикають церкву—думають: «де вже йому животіти?—аж вони обое стоять на вколюшках—та так прикро Богу молицця! Царь зрадів, давай обнімати йїї, його... Почали велику одправу правити. От, дали йїй усього святого—то так з нейї нечиста

онія й вийшла,—мов охрестили йїї за-ново.— От, царь дав йому півцарства, півпанства; поїхали вони (купці) на байдаках у свою землю.

От, живуть вони, та й живуть—уже він и парубком став. Й такий гарний, яв написаний! А царь и собі живе з дочкою. Тільки вона все журицца—сама на себе не схожа стала, таж журба йїї бере. Царь допитуецця: «Чого ти, дочко, журися?»—«Ні, таточку, я не журюсь!» А царь бачить, що вона журицца, та й годі. Уже допитуався, може, вона чим хвора. «Ні, каже, тату,— я сама не знаю чого...»

От, раз и приснився тому царю сон: так и так: «того твоя дочка журицца, що вона дуже любить того парубка, що одчитав йїї.» Царь прокидаецця, пита...» Люблю, каже таточку!»—«Чом же ти міні, дитино моя, раніш не сказала!» Та прикликав гайдуків: «Йїдьте, каже, зараз у таке й таке царство, таж є парубок, що царівну одчитав,— щоб ви його привезли до мене!» Ті поїхали, привозять. А він набрав усе таки своїх вальків—приїхав. Царь иде до його вальків купувать. Коли розібють ті вальки—аж там каміння дорогоцінне.—Тоді царь взяв його до себе--и оддав за його свою дочку. Та й живуть гарно.

(Записана в г. Гадячѣ, Полтавской г.)

13.

КРИВЕНЬКА УТОЧКА.

Був собі дід и баба, та не було у їх дітей. От вони собі сумнують; а далі дід и каже бабі: «Ходім, бабо, в ліс по грибки.» От пішли. Бере баба грибки, коли дивицца—у кущуку гніздечко, а в гніздечку уточка сидить. От вона дідові: «Дивись, діду, яка гарна уточка!» А дід каже! «Візьмімо

йїї до дому, нахай вона у нас живе. «Стали йїї брат, коли дивляця—аж у нейї ніжка переломлена. Вони взяли йїї тихенько, принесли до дому, зробили йїї гніздечко, обложили його пір'ячком и посадили туди уточку, а сами знов пішли по грибки.

Вертаюця—аж дивляця, що у йїх так прибрано, хліба напечено, борщик зварений... От вони до сусід: «Хто се, хто се?» Ніхто нічого не знає.

На другий день изнов пішли дід и баба по грибки. Приходять до дому—аж у йїх и варенички зварені, и починочок стойїть на віконці. Вони знову до сусід: «Чи не бачили кого?» Кажуть: «Бачили якусь дівчину, од криниці водицю несла. Така, кажуть, гарна!—тільки трошки кривенька.»

От дід и баба думали-думали: «хто б се був?» ніяк не згадають... А далі баба дідові важе: «Знаєш що діду? Зробим от-як: скажем, що идемо по грибки, а сами заховасмося, та й будемо виглядати—хто до нас понесе воду.» Так и зробили.

Стоять вони за коморою, коли дивляця—аж из йїх хати виходить дівчина с коромислом: така гарна, така гарна! тільки що кривенька трошки... Пішла вона до криниці, а дід и баба тоді в хату; дивляця—аж у гніздечку нема уточки, тільки повне пір'ячка. Вони тоді взяли гніздечко, та й укинули в піч, воно там и згоріло.

Коли ж иде дівчина з водою. Ввійшла в хату, побачила діда и бабу и зараз до гніздечка—аж гніздечка нема. Вона тоді як заплаче!... Дід и баба до нейї, кажуть: «Не плач, галочко! ти будеш у нас за дочку; ми будемо любити тебе и жаловать, як рідну дитину.» А дівчина каже: «Я до віку жила б у вас, як би ви не спалили мого гніздечка та не підглядали за мною; а тепер, важе, не хочу! Зробіть мені, діду, кужілочку и веретенце—я піду од вас. «Дід и баба плачуть, просять йїї зостацьця; вона не схотіла.

От дід тоді зробив йїї кужілочку и веретенце; вона взя-

да, сіла на дворі и пряде. Коли ж летить стадо утят; побачили йійи и співають:

«Он-де наша діва,
Он-де наша Йіва:
На метеному дворці,
На тесаному стовбці,
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить...
Скиньмо по піречку,
Нехай летить з нами!»

А дівчина йім одказує:

«Не полечу з вами:
Як була я в лужку
Виломила ніжку,
А ви полинули—
Мене повинули!»

От вони йій скинули по піречку, а сами полетіли далі.
Коли летить друге стадо—и сі те ж:

«Он-де наша діва,
Он-де наша Йіва:
На метеному дворці,
На тесаному стовбці,
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить...
Скиньмо по піречку,
Нехай летить з нами!»

Дівчина и йім те ж одказала, и вони полетіли, скинувши йій по піречку.

Коли ж летить третє стадо; побачили дівчину и зараз:

«Он-де наша діва,
Он-де наша Йіва:

На метеному дворці,
На тесаному стовбці,
Кужілочва шумить,
Веретенце дзвенить...
Скиньмо по піречку,
Нехай летить з нами!»

Скинули їй по піречку, дівчина увертілась в пір'ячко, зробилась уточкою и полетіла з стадом. А дід и баба изнов остались сами собі.

От вам казочка и бублчків в'язочка.

(Записана в х. Мотроновеї, Борзенскаго у., Черниговскої губернії.)

14.

Г О Л У Б.

Як був собі дід та баба а у них було двоє діток: син и дочка. Дочку ж вони любили, а сина то й ні. Аж-ось настає голод, у а них ні кришечки хліба, ні пилини борошна... Вони— що робить? «Заріжимо, кажуць, сина, однак він у нас ледащо!» Взяли та й зарізали, а м'ясо поставили у хижку, щоб дочка не бачила.

А вони—син той та дочка—дуже любилися: одно без одного ні звість нічого, ні піде нікуди: усе вкуші, усе вкуші! Сказано вже—як брат та сестра. Як зарізали, дочка й питаєця: «Тату! де це мій братік?» А дід и каже: «Ет! пішов десь грацьця...» От вона жде-жде—нема, та й питає в матері: «Мамо, мамо! де це мій братік, що так довго нема? Відколи пішов, та й нема!..»—«Хіба я хожу за ним.—одчепись!» Дочка вже й постерегла—сама не своя... От, у-вечері дід з бабою кудись одвихнулись, а вона й давай шукать. Шукала-

шукала, всі куточки облазила... Коли загляне в хижу—аж він там.. Як узяла сльозами вмиватись!..

На другий день баба заходилась, наварила обідать, напекла м'яса... От посідали; баба й кличе дочку: «Иди, доню, обідати! А та постерегла—не йде: «Обідайте, я не голодна, каже,—не хочу!»—Та иди, кажуть, хоч трошки м'ясця ззіси.»—«Ні, нехочу!» Так и не пішла.

Як пообідали, вона взяла ложечки поперемивала, а кісточки зібрала та під столом и закопала, та й полила водою. И так кажен ранок и вечір, візьме та й полива водою..

От, чи довго вони жили. чи ні,—аж з тих кісточок та вилетів голуб—и такий голубок гарний, сизий та волохатий! Баба й питаєцца: «Де це в нас такий голуб узався? Видно—приблуда: десь од гурту одбився...»—«А може, каже, мамо, од ястріба ховався!..» А того й не признаєцца...

Коли сіли обідать, а той голуб злетів на жертву, та й кричить:

«Батенько ріже,

Душе моя!

Матінка пече,

Душе моя!

Сестриця—приберниця

Мойі кісточки прибірала

И під столом закопала,

Рано й вечір поливала,—

Бурку-ву, бурку-ву!

Ті, як почули, так и охололи, що й слова не вимовлять... От, пообідали. (Де вже їм той обід на думці !?)» А що стара, тепер робитимем?» пита дід. «А що? каже: заріжем!..» Дочка підслухала... Та як полягали спать, вона взяла того голуба и випустила.

Прокидаєцца баба, та хотіла того голуба зарізати—аж уже й нема... «Дочко, де це наш голуб?»—«Не знаю, каже,

намо: він був у кучі між курьми.» — «Тепер же, важе, нема мабуть, сучого сина діти підгляділи та вквали!» А та й не признаєцца, що то вона...

От, тільки що посідали обідать—аж той голуб так и забився у шибку, сів над вікном, та кричить:

«Батенько ріже,

Душе моя!

Матінка пече,

Душе моя!

Сестриця—приберниця

Мойі кісточки прибірала

И під столом закопала,

Рано й вечір поливала,—

Бурку-ку, бурку-ку!

Дід и баба так полякались!.. «Як-би нам того голуба шіймать?»—«Зроби, діду, сільце—ти його, каторжного, піймаєш!» важе баба. Дід и зробив сільце; насипав принади, поставив те сільце. То оце той голуб біля сільця ходить, а в сільце и не йде... И все на хаті сидить, усе на хаті: що зженуть, то він знов сяде. А як обід, він и прилетить до вікна та давай:

«Батенько ріже,

Душе моя!

Матінка пече,

Душе моя!

Сестриця—приберниця

Мойі кісточки прибірала

И під столом закопала

Рано й вечір поливала,—

Бурку-ку, бурку-ку!

От, стали й люде помічать: «Що воно за голуб, що все на хаті сидить?» Дід уже и грудням кидав и палицею: що зжене, то він знов сяде... От раз у сусі-

ди молотять на току. Коли так, у обідню цору, чують: щось співає:

•Батенько ріже,
Душе моя!
Матінка пече,
Душе моя!
Сестриця—приберниця
Мойі кісточки прибрала
И під столом закопала,
Рано й вечір поливала,—
Бурку-ку бурку-ку!

Молотники ті туди—аж голуб... Тоді до діда в хату. А дід уже ні в сих, ні в тих: нікуди дідця—признався... От його тоді взяли прив'язали до хвоста коневі, а бабу до другого коня—та в поле... Там їх и рознесли. А дочка заміж гарно вийшла та живе и хліб жує.

(Записана въ Полтавѣ, на Кобищанахъ.)

15.

Т Е Л Е С И К. *)

Буб собі дід та баба, а в їх не було дітей. И дід журиця и баба журиця: «Що ми під старість робитимем, що нам Бог дітей не дає?»—От раз баба й каже дідові: «Пойїдь, та й пойїдь, діду, у ліс,—вирубай міні деревинку та зроби колисочку; то я положу деревинку в колисочку та буду колихати: буде міні забавка!» Дід и пойїхав; вирубав деревинку, зробив колисочку... Баба положила ту деревинку в колисочку,—колише й пісні співає:

*) См: Зап. о Южной Руси, т. 2, с. 17—20 = *Сказка объ Ивасѣ и Вѣдьмѣ*; Русскія нар. ск., Аванасьева, в. 6 с. 109—111—*Вѣдьма*.

«Люлі-люлі, телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

Усе колише—та й співає, колише—та й співає...

От, полягали вони у-вечері спати; коли встають у-ранці—аж с тий деревини та став син. Вони так зрадли, що Боже!—И назвали того сина Телесиком. От росте той син, та й росте—и такий став гарний, що ні здумать ні згадать—тільки в казці сказати!

От, як підріс він, то й каже: «Зроби, каже, мні, тату, золотий човник, а срібнеє веселечко: «пойіду ярибки ловить.» Отдід и зробив золотий човник и срібнеє веселечко, спустили на річку—він и поїхав. То оце він йїздить по ріцці, ловить рибу, та го, дус и діда и бабу: наловить та оддасть—и знову поїде.. Там и живе на ріцці, туди йому й йісти носять... А мати йому й каже: «Гляди-ж, сину, не помились: як я кликатиму, то пливи до бережка, а як хто чужий, то пливи дальш!» Він и поїхав...

От*мати наварила йому снідять, принесла до берега, та й кличе:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

Телесик почув: «Це ж моя матінка снідять принесла!» пливе... Пристав до бережка, найівся, напився, одіпхнув золотий човник срібним весельцем—и поплив далі рибки ловить...

А змія й підслухала, як мати кликала Телесика,—та прийшла до берега и давай ревити:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

А він чує... «То-ж не моєї матінки голос!» Та махнув весельцем: «Пливи, пливи, каже, човнику, далі! пливи, пливи, човнику, далі!» Човник и поплив. А змія стояла-стояла, та й пішла од бережка.

От, мати Телесикова наварила йому обідать, понесла до бережка, та й кличе:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

Він почув: «Це ж моя матінка мині обідать принесла!» Приплив до бережка, найівся, напився, отдав матері рибку, що наловив, — одіпхнув човник и поплив знову...

А змія приходить до бережка та вп'ять кличе товстим голосом:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

А він почув, що не материн голос, та махнув весельцем: «Пливи, пливи, човнику, далі! пливи, пливи, човнику, далі!» Човник и поплив далі.

От, так и скільки раз: як мати принесе їсти та кличе, то він и пристане до бережка, а як змія кличе, то він махне весельцем— човник и попливе далі.

Змія бачить, що нічого не вдіє, та пішла до коваля: «Ковалю, ковалю, искуй мині такий тоненький голос, як у Телесикової матері!» Коваль и скував. Вона пішла до бережка, та й стала кликати:

«Телесику, Телесику,
Наварила кулешику,—
Из ніжками, из ручками
Буде тебе накормить!»

А він думав, що то мати: «То ж мині моя матінка йісти принесла!» та й приплив до бережка; а змія його мерщій ухопила з човна, та й понесла до своєї хати.

Приносить до хати: «Оленко, Оленко, одчини!» Оленка й одчинила; вона ввійшла у хату. «Оленко, Оленко, натопи мині піч так, щоб аж камени пероспадались!» Оленка заходилась, натопила піч, що аж камени падають... «Оленко, Оленко, спечи мині Телесика, поки я з гостей повернуся!» «Та й полетіла.... Оленка й каже: — «Телесику, Телесику, сідай на лопатку, я тебе повожу — чи важкий, чи ні!» А він и каже: «Так як-же сідать, що я не вмю?» — «Сідай!» каже Оленка. От він взяв та й положив голову. «Е, ні: сядь зовсім!» Він взяв та положив одну руку: «Так?» каже. — «Е, ні: сядь таки зовсім!» — Він взяв та положив и другу руку, та й каже: «Отак хіба?» — «Та ні, каже, ні!» «А як-же? хіба так?» Та й положив ногу. — «Та ні бо, каже, — ні! не так!» — «Ну, так покажи-ж, каже Телесик, — бо я не знаю як.» — Вона взяла та тільки що сіла — а він за лопату, та й укинув йій в піч, и засловив; а сам запер хату, зліз на явора, та й сидить.

От, змія прийшла: «Оленко, Оленко, одчини!» Мовчить Оленка. «Оленко, Оленко, одчини!» Не чуть Оленки. «От, сучого сына Оленка — пішла десь с хлопцями грацьця!» Та взяла сама й одченила хату; одслонила заслінку, виняла с печі та думала, що то Телесик — и поїла.

От, як найлась, вийшла, та й качаєця по двору: «Покочуся, повалюся, Телесикового мясця найівшись!» А Телесик з явора: «Покотися, повалися, Оленчиного мясця найівшись!» Вона слухає... та вглядь: «Покочуся, повалюся, Телесикового мясця найівшись!» А він и собі: «Покотися, повалися, Оленчиного мясця найівшись!» Вона — зирьк! аж Телесик... Вона давай явора гризти. Гризла-гризла, аж зуби поламала — ніяк не перегризе... Пішла до коваля. «Ковалю, ковалю, искуй мині такі зуби, щоб того явора перегризти и Телесика звісти!»

Коваль и скував. Вона як почала.. От-от уже перегризе...
Коли летить стадо гусей: Телесик їх просить:

«Гуси-гуси, гусинята,
Возьміть мене на крилята,
Та понесіть до батенька,—
А в батенька йісти й пити
И хороше походити!»

А гуси й кажуть: «Нехай тебе середні возьмуть!»

А змія гризе, гризе... Телесик сидить та плаче—аж летить знову стадо гусей. Він и просить:

«Гуси-гуси, гусинята,
Возьміть мене на крилята,
Та понесіть до батенька,—
А в батенька йісти й пити
И хороше походити!»

И ті йому кажуть: «Нехай тебе задні возмуть!»

Телесик знову плаче... А явір аж тріщить... Аж змія втомилась: пішла напилась води и вп'ять гризе того явира — уже не забаромь... Аж летить ище стадо гусей. Телесик зрадів, просить:

«Гуси-гуси, гусинята,
Возьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,—
А в батенька йісти й пити
И хороше походити!»

— «Нехай, кажуть, тебе задне возьме!» та й полетіли.

Телесик дума: «Пропав же я тепер на віки!» та так гірко плаче, так плаче—аж до долу сльози!.. А змія от-от-от вже повалить явора, от-от повалить... Коли летить собі одним одно гусиня: одбилось—на силу летить. Телесик до його:

«Гуся, гуся, гусинятко,
Возьми мене на брилятко,

Та понеси до батенька,—
А в батенька йісти й пята
И хороше походити!»

Воно й каже: «Сідай!» Він сів. Воно його взяло до батенька и посадило на причілку з-надвору, а само й полетіло.

От, сидить Телесик на причілку; а баба напекла пиріжків, та виймає з печі и каже: «Се тобі, діду, пиріжок, а се міні пиріжок!» А Телесик з-надвору: «А міні?»—То це вона вийма пиріжки, та: «Се тобі, діду, пиріжок, а се міні пиріжок!» А Телесик знову: «А міні?»—От вони дивуюцца. «Чи ти не знаєш, діду, що воно гукає «а міні?»—Ні, каже, не знаю.—«Тò мабуть, діду, тає міні учуваєцца.» Та пиріжки з печі виймає, та: «Се тобі, діду, пиріжок, а це мені пиріжок!» А Телесик сидить на причілку, та: «А міні?» Дід и виглянув у вікно—аж то Телесик! Вони тоді побігли, увели його в хату,—радіють... Баба нагодувала його, напоїла, и голову йому змила й поськала, и білу сорочечку дала... Та й живуть, и хліб жують, постолом доброносять, коромислом воду возять. И я там була, мед-вино пила: по бороді тепло, а в роті не було!

(Записана вь г. Гадячѣ.)

16.

ЗОЛОТИЙ ЧЕРЕВИЧОК.

Був собі дід та баба. И у діда дочка и у баби дочка. От баба й напалась на діда: «Купи, та й купи, діду, бичка, щоб було що мойім дочкам пасти!» Дід поїхав на ярмарок, та й купив бичка.

От баба свою дочку й жалує, а дідову все ласє, все ласє; а дідова дочка така роботяща дитина, а що бабина—то така

мазуха: все б тільки сиділа, згорнувши ручки. От баба на дідову дочку: «Жени, сучого сина дочко, бичка пасти! Та на тобі на дві мички прядіва, щоб ти и зом'яла, и спряла, й помотала, й поткала, й побілила и додому принесла!» Вона взяла прядіво, погнала бичка пастись.

От бичок пасецця, а вона сидить та й плаче. Бичок и каже: «Скажи міні, дівонько, чого ти плачеш?»—«Як же, каже, міні не плакати, що так и так: загадала міні моя мачуха, щоб я оці мички спряла, и змотала, й поткала, й побілила, и до дому полотно принесла!»—«Не журись, каже, дівко, все гаразд буде. Лягай, та спи!» Вона лягла и заснула. Коли так: прокидаецця, а ті мички й попрямались, посукались, и полотно виткане и побілене—тільки на сорочку!.. От вона приганяє у вечері до дому бичка, оддає бабі полотенеце. Баба взяла и заховала, щоб ніхто й небачив, що дідова дочка принесла.

От, вдруге на свою дочку: «Гони, доню, бичка пасти! та на й тобі мичечку, — спрядеш — спрядеш, а неспрядеш — то й так принесеш!» Та й погнала бичка, та вклася, та цілий день спала — и за холодну воду не приймалася. А ввечері приганяє бичка с поля, та й оддає бабі мичку: «Так у мене, мамо, голова боліла цілий день, що я й за веретено не приймалася: так сонце напекло.»—«Ну, нічого: ляж та засни — вона перестане!»

На другий день знову на дідову дочку: «Вставай, сучого сина дочко, бичка пасти! Та на тобі круг прядіва: щоб ти його пом'яла, потіпала и в мички помискала, и щоб попрала, помотала, оснувала, й поткала й побілила, а в вечері полотно принесла!»—От вона погнала в поле бичка пастись.—От, бичок пасецця, а вона під вербою стала та мене те прядіво, та так гірко плаче, як горох... А бичок приходить, та й питає: Скажи міні, дівонько, чого ти плачеш?»—«Як же, каже, міні не плакати, що так и так.» Розказала. — «Не журись, каже

бичок, все гаразд буде. Лягай та спи!» Вона й прилягла. Та де вже у неї і сон той возьмицца!—Коли так: до вечера той круг прядіва і помиканий, і поспрядений, і оснований і полотно виткане і побилене, хоч зараз сорочки ший!—Пригамає у-вечері бичка, отдає бабі полотенце.

Ото баба сама собі: «Отто, сучого сина дочка,—як вона все діло поробила! Це все їй бичок поробив... «От, і розпалилась на неї баба: «Постой, сучого сина дочко, я таки тобі дам!» Та на діда: «Заріж, та й заріж, діду, бичка, а то є твоєї дочки нема ніякої роботи: що пожене бичка пасти, то цілий день проспять і нічого не зробить!»—«То й заріжу!» А вона й підслухала, та йде в загороду, та так гірко плаче, так плаче! Бичок їй і питає: «Скажи міні, дівонько, чого ти плачеш?» -- «Як же, каже, міні не плакати, що хочать тебе зарізати!»—«Не журись, каже: все гаразд буде! Як мене, каже, заріжуть, то ти проси у баби, щоб дала тобі вишиви мить—и там ти знайдеш зернятко, то ти те зернятко посади, то виросте з його верба яра, и, як що тобі треба, иди до тій верби—усе тобі буде!»

От дід и зарівав того бичка. Вона й просицца у мачухи: «Піду я, каже, мамо, вишов прать!»—А мачуха й каже: «А вже не хто їх попере, як не ти, гладка!»—Вона й пішла. Аж так: найшла у кишках зернятко, посадила перед порогом—поотдаль тріхи—и полила. Коли на другий день прокидаюцца—аж з того зернятка така верба виросла, а під вербою криничка—и така вода хороша, що на все село! Холодна та чиста як сльоза.

От, вони діждали неділі. Баба свою дочку убрала гарно и повела до церкви, а на дідову: «Топа, нетіпахо! Щоб ти й витопила и обідать наварила, и поприбірала, и ще на тобі полотна, щоб—локи я прийду з церкви,—и сорочку пошила! А як не зробиш, то я тебе й живої не оставлю.»

От, баба з своєю дочкою пішла у церкву, а та навидень-

во витопила и обідать наварила, и пішла до верби яройі, та й каже: «Вербо ярая! одчинись, одтвориись — Ганна-панна йде!» От верба й одчинилась, а відтіля баришні так и висипали: «Панно наша люба, панно наша мила, який нам приказ буде?» От вона й розказала: так и так Та й каже: «Давайте міні швидче одягацьця и хай запрягають коні—пойіду я до божого дому!»—Ті зараз кинулись: одягли йійі у шовкове плаття, у золоті черевички обули,—підійхала карета -- поійхала вона до церкви.

Як прийшла вона у церкву так всі й поторопіли... тільки: шу-шу-шу! «Що воно? чи воно яка князівна, чи королівна, що ніколи ще такої не бачили!» — А під той час та царенко у церкві був. Так його за серце и вхопило!... Стойіть, та й очей не зведе з неї. А тут генерали, царедворці — усі дивуюцца та любуюцца... Тільки не знають: «Що воно таке?» От, кончилась одправа, вона сіла—пойіхала. Поскидала з себе шовкове убрання, наділа знову своє рамтя, сіла край віконця — виглядає з церкви.

От приходить баба з церкви. «А що обід наварила?» — «Наварила», каже. «А сорочку пошила?» — «И сорочку, каже, пошила.» — От посідали обідать, розказують: яку то вони хорошу панночку бачили в церкві, що «царенко, каже баба, не Богу молицця, та все на неї дивицца—та така хороша!» — А на дідову дочку каже: «А ти, нетіпахо, хоч-би була сорочку білу наділа та вмилась, а то як та грубницца!—ледацицца!»

От діждали й другої неділі. Баба знову убрала свою дочку и знову до церкви... А на дідову: «Топа, нетіпахо!» И знову якусь там роботу дала.—Дідова дочка попоралась трохи, иде до верби яройі: «Одчинися, одтвориися, вербо ярая, — Ганна-панна иде!» Верба одчинилася, а з неї ще більше баришень: «Панно наша люба, панно наша мила, який нам приказ буде?» Вона їм там загадала, що треба,—убралася, в золоті черевички убулася—пойіхала до церкви. А царенко упгяьт там:

стойть, мов прикований—и очей не зведе!.. Тут почали роспитувати людей: чи не знають? Ні, ніхто не знає, що воно за панночка така гарна. Почали радицьця: як-би його узнать? Царенко каже: «Хто міні узнає, щò воно за панночка, я тому мішок золотих грошей дяю!» От, допитувались-допитувались, радились-радились—нічого. А у царевича був собі такий шут: він усе було з царевичем: оце чого зажурицьця,—а звісно, щоб царьская дитина не журилася,—зараз на шута: «Гуляй!» То він и розсмішить царенка. От, шут и каже царенкові: «А я, каже, знаю, як їйї пізнати можна?» — «А як?» каже царенко: — кажи! — «А так, каже шут: туди, де вопа стойть підлиймо смоли, то черевичок и пристане; а вона буде поспішати з церкви до-дому, то й не замітить, що черевички zostались у церкві.» — От, царедворці кинулись — туж мить и зробили. Кончилась одправа, вона пішла з церкви, а черевичок золотий и остався. Сіла и поїхала; дороге убрання поскидала, а своє рамтя наділа, сіла — дожидає з церкви.

От поприходили з церкви, розказують: як царенко побиваєцьця за панночкою—та не знають, як його довідацьця: щò воно за панночка така гарна.—А баба ще дужче зненавиділа дідову дочку, що вона й ту роботу поробила.

От, царенко так журицьця, так журицьця: що воно таке? Уже роспитуюцьця по всьому царстві: хто золотий черевичок загубив?—Ніхто нічого незнає. От и посилає царь своїх совітчиків скрізь по царству, щоб нашли їйї, та й годі, «а не найдете, каже, то ви мою дитину погубите, то і й вам не животіть».

От ті царедворці ходять скрізь по городах, по селах — приміряють той золотий черевичок: на кого він прийдецьця, та царенкові за жінку буде. Уже й по князях ходили, и попанах, и по купцях—ні, та й годі: або малий, або великий! —От вони давай ще по мужиках...

Раз, ходили вони, ходили, приміряли — приміряли, — та так

потомилися, що на силу ноги волочуть. «Де б, кажуть, нам одпочить у холодку.»—Коли глянуть—аж така хороша верба коло хати стоїть, а під вербою и криничка; вони туди.—Вийшла й баба с хати. Вони їйї рєспитують: «Чи є в тебе, бабусю, дочка?»—«Є, каже, є!»—«Одна, чи дві?» питають.—«Та є, каже, й друга—не моя, а дідова, так то така нетіпаха, що гидво ї глянуть!»—«Ну, кажуть, ми примірятимем золотий черевичок.»—«Добре, каже. Та на свою: «Піди, доню, вмийся, одінся и ніжки помий!» А дідову загнала аж на піч и не вми-ту и не одягнуу: «Сиди там, суко!» От вони повходили в хату, давай примірять. А баба ї каже на свою дочку: «Давай, доцю ніжку!» Вони приміряють—не приходицця. Тоді и кажуть: «А деж бабусю, ваша друга дочка?»—«Та то, каже, така нетіпаха, нечепура.—куди їй!»—«Нічого, кажуть, давай-те: яка вона єсть!»—От вона злізла с печі, баба їйї турляє: «Хоч-би ти причепурилась, суко!»—Приміряють той черевичок—а він тає и улип: як там був!—Царедворці ті так зраділи, що Господи!

«Ну, кажуть, бабо, ми оцю дочку возьмемо з собою.»—«Куди ви їйї братимете,—таке цвілля? там з вас люде будуть сміяцьця.»—«Оже возьмемо, кажуть.—Баба лящить, не пускає: «Як таки можна, щоб така нетіпаха та стала дружиною царськїй дитині?» А їйї не те, а те що не їйї дочка... «Ні, кажуть,—Одягайся, дівко!»—«Постойте ж, каже, трохи. я піду уберусь.—От прийшла до верби яройї—одяглась, убулась... и така стала гарна, що ніздумать, ні згадять—тільки в казі сказати! Як увійшла в хату—так и осіяла! А баба вже й слова невимовить...

От, посідали у корети—пойїхали... Як побачив царенко—там не свій! «Швидче, каже, благословіть, тату!»—От їйїх по-благословили и одружили, и таке весілля справили, що весь мир був. От вони ї живуть и хліб жують.

(Записана въ г. Миргородѣ.)

17.

М А Ч У Х А. *)

То—був собі чоловік и жінка. От жінка рішила одну дівчинку, та й умерла; а чоловік и остався.—Чи довго він жив сам, чи ні, та оженився с другою жінкою. Тільки и в неї дочка и в його дочка. Йійі ж дочка як маківочка, а його—замучина-замучина: сказано—мачуха!..

От, а під той час святий Петро и Павло и Господь ходили по землі. Приходять вони у село, та й стали на ніч до них проситись. Йіх и пустили. Та ж дівчина (його) и нагодувала йіх, и напоїла, и постелю постелила, а та—и рукою не повела... От вони там переночували, та й питають йійі: «Що тобі дати, дівчино, що ти біля нас поралась?»—А вона каже: «Нічого!»—«Ну, каже Господь, дарую ж я тобі мужа-царя!» А Петро каже: «А я дарую тобі, що на Великдень садки будуть зацвітати.» А Павло: «А я дарую: як будеш плакати, то буде срібло капати!» Подарували, та й пішли.

От, раз, царевич довго був на охоті, та й заблудив. И прийїхав уже в ночі в те село, та до них: щоб пустили. От царевич йійі и побачив. Побачив, та й закохався.—Приїздить до-дому, просить у матері, щоб женицьця на тій дівчині. «Як таки можна, каже мати, щоб ти взяв собі просту жінку!» Він просить. Випросив.

От послався до неї—вона й рушники подавала. И то—взяли в неї рушники и поїхали, а швидко й весілля.—Йїдуть вони уже до шлюбу—и вона, и мачуха и дочка мачушина на йїднім возі,—и йїдуть вони через ліс. А йій так пити забажалося! «Мамо, каже, я так пити хочу!» А мачуха й каже: «Дай гочи повиймати, то дам пити!» А вона й дала йій гочи

*) См. въ Зап. о Южной Руси, т. 2, с 10—12: Сказка о красавице и о злой бабѣ.

повиймати, а та тоді води йій дала, та свою дочку вбрала, та й повезла до шлюбу, а йійі у лісі покинула.

От вона сидить у лісі, та й нлаче. То де плакала, там срібло капало. Ватажник пас вівці, зайшов у ліс—и надйбав йійі. И що вона плакала—то купа срібла стоить; а сама сліпа. Він взяв прийіхав, забрав йійі до-дому, и живе вона в його. От дочекали Великодня. «Вийдіть, тату (того вже діда, що йійі взяв, татом зве), що там на дворі?» Він вийшов, та й каже: «Садки, дочко, зацвіли.» А вона каже: «Возьміть гіллячку врубайте, та понесіть на ярмарок, та продайте; та не продавайте ні за що, а тільки за гочи.»

От він узяв, поніс ту гіллячку на ярмарок; а та йійі мати иде и купує у того діда гіллячку. «Що тобі за нейі, діду?» —А дід йій и каже: «Як дасте гочи, то дам гіллячку!» Вона виймас з пузирчика ті гочи дівочи и дас йому; а він йій дав гіллячку.

Ну, приніс він ті гочи до-дому, віддав. Вона ті гочи посвятила, поприкладала—и бачить. «Прощайте! каже: спасібі вам! піду я.» От и пішла вона від того діда в світи, и пішла до того царевича. А він уже й царем став.

Прийшла туди у палац царській—на кухні пішла, и уприсилась там за служку.—От, у-ранці, льокай набирає у таз води умиватись цару, а вона взяла та перстін с пальця и укинула у воду. От цар уливаецца, та й побачив перстень... Аж то перстень його, що він йій ще молодиком дав. Він питає: «Де цей перстень узявся?» — «Не знаю», каже льокай. Цар питає: «Хто там був?» — «Нікого нема», каже: — «дівка!» — «Привести йійі.» Тут йійі зараз взяли, пречепурили, ведуть. Цар як гляне—пізнав йійі!.. Тоді взяв тую, що з нею шлюб брав, и маму йійі, обох, учепив коням у хвосты и пустив у світа; а с тою став жити.—Та й нема уже більше.

(Записана въ м. Немировѣ, Брацлавск. у., Подольской губерніи; передалъ А. Петруняга.)

18.

Р И С Ь - М А Т И . *)

Був собі дід и баба. У діда дочка и в баби дочка. Так вони ходили на вечірки.

От баба дала дідовій дочці повісмо конопель, щоб вона заніч спряла. То вона йде и плаче, а теличка побачила, та й питає: «Чого ти, дівко, плачеш?»—«А що ж?» каже: дала ми-ні мачуха повісмо конопель, щоб я за ніч спряла.»—«Не плач! лізь в мое ліве ухо, а в праве вилізь: так тобі там и попрядеця й потчеця и в скриню покладеця!»—От, вона и спряла те повісмо.

На другу ніч баба й друге дала. А вона знов иде и плаче до тийі телички. А теличка й каже: «Чого ти, дівко, плачеш?»—Вона розказала: так и так. «Лізь, кажс, у мое ліве ухо, а в праве вилізь!» Вона й полізла; так їй там и спрялось и змоталось.

А баба стоїть и все те бачить, да приходить до діда, та й каже: «Заріж, діду, ту теличку!» А дід и каже: «Жаль, бо славненька теличка, — нічим буде и дров привезти.» А баба й каже: «Я й сама притягну, — заріж!»

Дідова дочка почула, що ту теличку хочуть зарізати, та прибігає и каже: «Теличко-сестричко, хочуть тебе різати!»—«Дарма! — каже:» нехай різуть, а ти мого м(н)яса не їж. А як підеш на річку мойіх кишечок полоскати, то буде в мойіх кишечках двое зерняток, — так ти візьми, та й посади тийі зернятка, то побачиш, що тобі буде.»

От зарізав дід теличку. Вона пішла кишечок полоскати и найшла там двое зерняток, взяла и посадила. Так за ніч виросла яблонька — листя золоте, а яблочки срібні!

*) См. Зап. о Южной Руси, т. 2, с. 23—26 = сказка о тоннельхъ ма-
чисты.

Аж-ось на завтра цар йде, та й каже: «Що се за дерево таке славне?» Та й послав свого кучера: «Віжи, каже, хоч один листок вирви!» Кучер тільки що до неї, хотів листок вирвати, а яблонька в гору и пішла—не достав!

Вийшли всі с хати: и баба, й бабина дочка и дідова дочка, та й дивляця. Дав той цар и каже: «Хто доставе з оцієї яблоньки хоч один листок, так я с тим повінчаюся.»—От баба свою дочку так убрала: думала—доставе листок. Вона тільки що подо(й)шла, а яблоня так в гору и пішла. Уже чого вона не робила та баба:—и підмощувала, и сама доставала, — так яблонька все вгору, все вгору... не доставала!—А дідова дочка стоить—така чорна, измучена (так баба йїї замучила), а той цар и каже: «А ну ти, дівчинко, чи не доставнеш?»—Вона як підошла під яблоню, так та яблоня на йїї сама й гілля покдала.»

От цар тоді взяв ту дівку, посадив на віз и повіз з собою. То вони йдуть, а яблонька за ними з города слідом біжить. А цар так любуецця! Приїхали, а яблонька під вікном стала, та й стоить.

От, вони повінчалися, та й живуть, може, годів уже зо два. И стало у них маленьье дитятко. —От, а бабина дочка приїхала раз до них у гості. Гостює у них, а цар и каже своїй жінці: «Неходи, каже, з бабиною дочкою нікуди!» А сам и поїхав кудись.

От бабина дочка и просить: «Душно, каже, сестро, на дворі, — ходім покупаємось!» — «Нехочу!» каже та.— «Ні, ходім та й ходім!» Як стала просить, так таки підманила: пішли купацьця.—Ото вони собі порозбіралась, бабина дочка й каже на царцю: «Ну, каже, сестро, бреди ти попереду в воду, бо я тут місця не знаю!»—Та й побрела по переду, а бабина дочка за йїї плаття, — убралась, та й пішла в цару. А та поплела щувою.(?)

От, винулась вона до дитини дак дѣтя не йде: плаче. Мамка за дѣтя, та й пішла в Десні, де вони купалися, та й каже:

«Рисю, рисю! молодюк плаче,
Молодюк плаче — йісти хоче!»

От вона приплила щукою, погодувала, та й знов поплила.

От, що уже не робили — плаче дитина, та й годі! Цар сердечця: «Що це з дитиною сталося, що то було таке любе, а тепер все плаче, все плаче?» — А воно плаче, бо голодне. То мамка возьме його на руки, та й понесе туди, де вони купалися, та й кличе:

«Рисю, рисю! молодюк плаче,
Молодюк плаче — йісти хоче!»

То вона припливе, погодує, та й знову попливе. Як уже мамка не просила йійі, щоб вона не одпливала: «Ні, каже, не можу!» — Так йійі бабина дочка заподіяла.

От мамка крепилась-крепилась, а далі приходять, та й каже цару: «Ідїть, каже, до річки, да вловіть ту щуку, — та потїль бить, повїль та щучина вожа облізе!» — От и пішли вони до річки, и дитину взяли. Мамка й кличе:

«Рисю, рисю! молодюк плаче,
Молодюк плаче — йісти хоче!»

От вона й приплила. Цар и пїймав йійі, та став бить; так та шкура злізла, а вона стала знову жінкою. Він йійі взяв, привів до дому, а бабину дочку прив'язав коню до хвоста, та й пустив у поле. Так йійі скатовали!

(Записана вь Остерскомь у. Черниговской г., передалъ А. Петруняка.)

19.

ДІДОВА ДОЧКА и БАБИНА ДОЧКА. *)

Був собі дід та баба и мали собі дочку. Ото чи довго пожила баба, чи ні, та й здумала умерти; а як умірала, то своєму чоловікові казала: «Як я умру, чоловіче, а ти будеш женицьця, то гляди—не бери тойї удови, що біля нас живе з дочкою, бо вона тобі буде жінкою, а наші дитині не буде матірью» — Добре відказав чоловік, не буду брать не то йїї, та й ніякої—и жинитися не буду.

От, заховав дід бабу и похорон одправив, та ишов з могилок до-дому, та й зайшов до тїїї удови, що жінка не велїла йїї брать. То чоловік казав: не буду и женицьця ні на які;» а як заховав свою бабу, то й забув, що казав, и забїг на часничку до удови; забїг, переговорив и удову до себе просив. Тодї удова з великих радощив сказала: «Я уже давно цього ждала!» От усю худобу забрала и до діда жити з дочкою помандрувала.

Ото живуть усі у купї—дідова дочка и бабина. Дуже баба не любила дідовїї дочки: сказано, як мачуха,—усе грезе голову; та й діти між собою часто бьютця—надто бабина дочка: звичайно як зведенята,—у йїх ніколи ласки нема.

Оце було як підуть на досвітї, то дідова дочка пряде, а бабина знай цілу ніч гуляє с хлопцями, та врутицьця, и не раз так бувало, що, гарцюючи, и мички попалить. А идуть до-дому, у ранці, та дійдуть до перелазу,—ото и каже бабина дочка до дідовїї дочки: «Дай, каже, минї починки, сестрице, я подержу, поки ти перелїзеш.» — Добре, каже, сестрице, на. — От поки дідова дочка, перелазить, а бабина дочка, узявши починки, побїжить до-дому и матерї набреше, що дідова дочка из хлопцями цілу ніч гуляла и мички попалїла, «а я

*) См. № 20.

пряла и до-дому поспішала. Бачте, мамочко, яка вона ледача!»

От дідова дочка прийде до-дому, то мачуха и почне йійі бить и дідові виказувать, «що твоя дитина ледащо — не хоче робить, а ти не хочеш учить!» То й дід, послухавши баби, и зачне дочку бить, хто його зна и за що. Отак и стільки разів було: усе были ту сердешну дівчину.

От що уже не робили, як з неї не знущались, що дідові не навогорювали, а йій усе байдуже: робить собі мовчки.—Дуже було бабі досадно из дочкою дивицьця на ей, що дід йійі жалусь — и почали у-двох радицьця, що як-би дідову дочку вирити из дому, щоб йійі не було!

Ото и почала баба дідові гризти голову, що: «Твоя дитина ледащо — не хоче нічого робить, тільки усе гуля та спить товстим сном, а ти ище и жалуєш: ти б луч(ч)е чи(м) мав-би жалувать йійі, то б наняв де-небудь, то, може, що й було б з неї!»—Де я найму йійі?—сказав дід. «Так веди, буди хочеш, а щоб вона дома не була.»

Ото як докучила баба своїми речами дідові, аж до живих печінов допекла, бо що дня одно товєла: «Веди, та й годі!»—ото нічого було робить дідові: треба вести, хоч и жалєо.

От зібрались и пішли, и зайшли у великий ліс. Ото дочка дідові й каже: «Заверніцьця, тату, до дому,—я й сама піду.—Добре,—каже дід. Попрощався, и завернувся; а дівчина пішла собі.

Ото иде, та йде дуже великим лісом,—воли стоїть яблунька, така зарочина бурьяном, що й не видно,—та й каже: «Дівоньєо-голубоньєо, обчисть мене, обханюч мене, —я тобі у великій пригоді стану!»—От дідова дочка закотила рукава, обполєла, обхонючила и пісочком обсыпала;—яблунька подякувала, дівчина пішла своєю дорогою.

Ото схотілось йій пить. Вона зайшла до криниці, а криничка и говорить: «Дівоньєо-голубоньєо, обчисть мене, обханюч

мене,—я тобі у великій пригоді стану!—От дівчина обчистила, обханючила и пісочком обсипала;—криничка їй подякувала, вона пішла далше.

Коли біжить така червива та погана собака, та й каже: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене —я тобі у великій пригоді стану!»—От дівчина заходилась, обчистила, обханючила, черви повикидала;—собака сказала:—Спасибі, дівонько!—Вона пішла далі.

Коли стоить піч — и така облупана а біля неї глина лежить; ото и каже: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обмаж мене, —я тобі у великій пригоді стану!»—От дівчина замісила глину, полізла у піч обчистила, обмазала, піч їй подякувала, дівчина пішла далше.

Ото иде та й иле,—зострічає їйї жінка, та й каже: «Помагайбі, тобі, дівчино! Дівчина відказала їйї:—Добре здоров'я.—«Куди ти йдеш, дівчино? спиталась жінка. А дівчина и каже:—Иду, тіточко, щоб де наняцьця. —«Наймись у мене,» сказала жінка —Добре, відказала дівчина: наймусь.—«У мене, каже жінка, не велике діло; аби ти уміла зробиць те, що я скажу.»—А чому ж не зумію,—каже дівчина:—раз міні покажите, паніматко, а другий и сама знатиму.

Ото прийшли до-дому, де та жінка жила. От жінка и каже: «Ось що, дівчино: оце тобі казани, то ти рано й вечір нагрій окропи, и вилить у коріто, и борошенця туди усипать, и замішать,—тільки, гляди міні, щоб не гаряче було—чуть тепленьке,—тільки не бійся, що б ни бачила, що ни почувла,—стань на порозі, двічі свисни, то до тебе позлізаюцьця гадюки, ящурки, жаби и всякій звір; то ти нагодуй їх, то вони порозлізаюцьця, вуди якому треба.»—Дівчина сказала:—Добре, паніматко, так буду робить, як ви мене навчили.

И так цілий рік дідова дочка там служила и робила те, що їй хазяйка казала; а як кінчивсь рік, то та жінка и каже дівчині: «Ось що, дівчино: оце уже сьогодні тобі рік, як ти у мене; коли хочеш, то й другий будь, а не хочеш, то як

хочш: ти мині добре робила, спасибі тобі, нехай тобі Бог помага на усе добре!»

Дівчина подякувала хазайці за хліб, сіль и за усе и сказала, що «хочу до дому,—спасибі вам, паніматко!» Хазайка каже їй:—Піди ж, вибери якого хочеш коня и воза.—А сама наготовила їй повнісеньку скриню усякої худоби и дала їй, и випроварила у ліс ту дівчину; тоді попрощалася, — сама вернулась до дому, а дівчина поїхала собі, хвалячи Бога.

Ото йде дідова дочка пуз ту піч, що вона хутрувала; коли гляне—аж повнісінька піч проскур. От піч и каже: «Дівонько-голубонько, на тобі оці проскури за те, що ти мене прибрала—спасибі тобі!» Дівчина подякувала, и тільки що прийїхала, а проскури так и пороснули у візок; піч заслонилась, а дівчина поїхала дальш.

Ото йде та й йде, коли дивниця—аж біжить собака и несе намисто добре, товсте та гарне, та ще й шлюховане. Ото тільки що прибїгла до возика, та й каже: «На тобі, дівонько-голубонько, за те, що ти мині у великій пригоді стала!»—Дівчина узяла и подякувала, и поїхала далі, радіючи.

От йде—и так їй схотїлось пїть, що Господи! От подумала: «зайїду до тїї кринички, що я чистила, то—може—там напїюсь.» Сто зайїхала; дивниця—аж повнісінька криничка води, аж через верх лєдця, а біля неї стоїть золоте барильце и вухлик. Стала та дівчина пить—аж не вода, а вино, и таке добре, що й з-роду такого не пила. От набрала повнісіньке барильце до дому, та й кухлика не забула. Ото поїхала дальше.

Коли стоїть яблунька—и така хороша, що не можна ї сказати: на їй яблучка срібні та золоті, и рясно-рясно! Ото яблунька и каже: «Дівонько-голубонько, на тобі ці яблучка за те, що ти мене обчистила, обханючила.» Дівчина сказала:—Спасибі!—та підїхала під яблуньку, а яблучка так и пороснули у візок.

Ото прийїхала та дівчина до-дому, та й гука: «Ідіть, тату, забірайте худобу! От вийшов дід із хати, дивиця—аж дочка його; він зрадів, побіг до неї, та й каже:—Де ж ти, дочко, була? — «Служила, тату,» каже дочка: «Зносьте худобу!» А добра ж-то—повнісінький віз, ище й памисто товсте. Стали зносить—то то гарне, а то ще враще!

Ото побачила баба, що стілько дідова дочка навезла усякої усячини, и напала на діда: «Веди, та й веди, и мою дитину, куди свою водив!»—Ото як докучила дідові, що-дня це важучи, — сказано, зависть бабу узяла, то він сказав:—Нехай убіраецця, поведу.

Ото попрощались и пішли дід з бабиною дочкою. Зайшли у ліс, дід и каже: «Иди ти, дочко, а я завернусь до-дому.» — Добре, — відказала бабина дочка, и розійшлися: дівчина у ліс пішла, а батьво до-дому.

Ото иде бабина дочка великим лісом, —коли стоїть яблунька, та й каже: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене, то я тобі у великій пригоді стану!» Дівчина відказала:—Оце, чорт не видав, буду руки калять. Ніколи міні!

От иде бабина дочка дальше, —коли стоїть криничка, така зарощина, та й каже: «Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене,—я тобі у великій пригоді стану!» — Оце лиха година розносила вас своїм чистінням! Міні треба ити своренько, — сказала та дівчина, и пішла дальше.

Ото иде пуз ту піч, а піч и каже: «Дівонько-голубонько, обмаж мене, обханюч мене,—я тобі у великій пригоді стану!» — Та нехай тебе лиха година маже, не я буду пачвацьця! — сказала бабина дочка и дуже росердилась, и пішла дальше.

Коли біжить собака—така погана, червива, що гидко и зглянуть, та: «Дівонько голубонько, обчисть мене, обханюч мене,—я тобі у великій пригоді стану!» Дівчина поглянула, та й каже:—Оце, бісів батьво тебе не видав, така погана, а

щоб я коло тебе руки каляла... А, щоб ти не діждала!» і пішла бабина дочка дальше, лаючи.

Ото зострічає йійі та сама жінка, що дідова дочка у нейі служила, та й каже: «Здорова була, дівчино!» — Дівчина відказала: — Добрездоров'я, тіточко. — «Куди ти йдеш?» спиталась жінка. А бабина дочка и каже: — Та йду, тіточко, щоб де наняцьця. — А жінка каже: «Наймись у мене, дівчино. — Добре, тітко, — каже дівчина. А яке ж у вас діло?» — «Та у мене діло невелике, дочко, аби ти зуміла робить,» сказала жінка. — А чому не зумію, відказала дівчина: — ви міні раз розкажіте, а на другий сама знати му. — «Ось що, дівчино, каже жінка, — яка твоя робота: оце тобі казани, — рано и вечір нагрій окропи, та не гарячі, щоб чуть тепленькі; вилий у корито, замішай борошном, тоді стань на порозі, двічі свисни, — тільки не бійся. — то до тебе позлізаюцця усякі звіри, и гадини и жаби, та найдіяцця и порозлазяцця, куди якій треба. А що зумієш так зробіть, дівчино?» — Зумію, відказала дівчина.

Ото поторгувались, а у вечері бабина дочка затопила піч приставила окропи, а як закипіли казани у ключ, мов грім заgrimів, — бо казани великі були, — тоді дівчина набрала борошна мірку и усипала туди, та й замішала не піло, а лимішку, та й висипала у корито, сама стала на порозі, свиснула двічі... От прилізли гадюки, жаби, ящурки и усякий звір. Ото вожна до ворита, — та ухватить, та й вивернецця. И так усі чисто попеклись!

Тоді бабина дочка бачить, що усі понайідались и повивертались, та й не встають, та пішла до хозяйки, та й каже: «Що це у вас, паніматко, така чудна скотина, що найілись та полягали, та й не встають!» — Як не встають? — кривнула хозяйка з ляку, та стрімголов на двір., Побачила, що не живі, — ухватила за голову та у крик: — Ох, Боже мій! що ти наробила? — ти їх понекла! — От ляла и плакала, та нічого не допомоглось; потім поскладала нечешю и звяж-

кнула; а як кінчився бабині дочці рік, то вона ганчірками пригнітила, и дала коня шолудивого, воза поламаного, поставила скриню з гадюками печеними, и випроварила у ліс.

От поїхала бабина дочка до-дому, — отак як кажуть: заробила Гапка бісового батька, то так вона: не знає, що матері везе! — Ото йде бабина дочка, радіючи, що у неї буде те, що у дівової дочки є.

Ото доїжає до твєї кринички, и дуже їй схотілось п'ить. Дивиця — як на те ж криничка — вода так и ллється; вона туди стрімголов кинулась, а криничка закрилась, та й каже: «Е, дівонько-голубонько, не хотіла в пригоді стати — мене причепурити — то не будеш и води пити!» Заплакала дівчина, та й поїхала далі.

Ото доїжає до яблунки, а на їй так ясно яблук, що нігде курці клюнуть, та такі гарні — срібні та золоті. От вона каже собі: — Піду хоч яблучок струшу, матері гостиньця повезу. Ото тільки що підішла, а яблучка — скік у гору, на сямий вершечок, а яблунка и каже: «Е, дівонько-голубонько, не хотіла мене прибрати — не будеш з мене яблучок зривати!» Заплакала бабина дочка и поїхала дальше.

Коли дивиця — аж біжить собака и несе на шийі низку намиста доброго, ищей шлюхованого. Кинулась дівчина за тію собакою, щоб одняти намисто, а собака и каже: «Е, дівонько-голубонько, не хотіла мні у пригоді стати — не будеш од мене намиста брати!» та й побігла собі. А бабина дочка заплакала, та й поїхала до дому.

Ото прийїхала у двір до батька, та й гука: «Идїть, тату, заберїть худобу!» — Дід и баба вибігли с хати, дивляця — аж дочка прийїхала; дуже обое зраділи, ухватили їйї у хату, унесли и скриню. — Ото як одчинять, подивлюцца — аж там самі жаби, гадюки! — Вони у крик: «Дочко, що це таке?» бо й полягались обое. — Тоді бабина дочка стала розказувать, що їйї случилось, а баба зідом слухають; а як розка-

зала вона все те, то баба сказала, жалюючи: «Мабуть твоя така доля, що куди не підеш, то золоті верби ростуть! сиди луч(ч)е дома, и не рипайся: бо та добра привезла, а ти гадюк привезла! ище слава Богу, що хоч жива прийшла.»

Отак вони собі живуть и хліб жують, а и там була, мед-вино пила, по бороді текло, а у роті не було,—коромислом сіно возять, оберемком воду носять,—а хазяйіни на усю губу! Дідова дочка пішла заміж, а бабина и досі дівує, та гордує.

(Записана М. Ничипоренковою изъ Канева; передалъ М. Г. Щербакъ.)

20.

ДІДОВА ДОЧКА и БАБИНА ДОЧКА.

Був собі дід и баба, та й було у них дві дочки: една дідова друга бабина, та ходили вони на досвіткі в чужу хату прясти. Дідова дочка праде, а бабина все с хлопцями гуляє. От як прийдецца ити до дому, то вона як стане прòсити, то сестра и дасть їй еден починок, то вона и принесе матері,—(а) та все їй таки вилає, що мало напярли.

От вони чогось посварились, а таки пішли на вечерниці. Дідова дочка праде, да думає:—«Недам Катрі и жадного починка,—нехай мати добре вилає!»—От идуть вони до світа до дому: дідова несе повне решето починків и кужіль под рукою, да тра їм було перелазити через перелаз.—От дідова поставила решето на землі коло перелазу, а сама перелізла, та й хотіла взяти решето, нагнувшись через перелаз; аж Катря подбігла, вхопила решето с починками, да перелізла через пліт, та й понесла хвалитися матері кільки вона, як схотіла, випрала, а на Оляму ще и набрехала, що вона тільки с хлоп-

цями гуляє! От баба, як заходилась коло Оляни, — біла, біла, а далі каже до діда: «Завези їйї де, щоб я їйї не бачила більше!» — Дід каже: — Добре, добре, — да все не везе, думає: баба пересердиця, да й так буде. Аж баба и не перестає сердиця, да все-діда, щоб перевів дочку... бо як пі, то вона переведе їй обойїх. Бачить дід, що біда, запрягає коні, бере Оляну, та й везе в ліс.

Йїдуть вони, йїдуть — вже и коні потомили и зголодьніли сами. От дід стає, щоб напасти коні да самим пополуднати. От Оляна и нейїсть — плаче, да Богу нишком молицця. Коли дивидця — аж криниця, та так дуже зіллем заросла, та й просить їйї: «Очисть мене, дівонько, я тобі колись в пригоді стану!» От вона рукава закачала, та їйї обчистила, обполола, та й одійшла од нейї — Аж стойїть груша, да й знов просить: «Дівонько, обчисть мене, бо зовсім пропаду!» Вона взяла, да й дерево обчистила: сухе гіле обломала, та й пішла дальше. — Коли, аж лежить собака — старий собака, да вже ледві живий з голоду, да й просить: «Дівонько-голубонько, ратуй мене, а я тобі колись в великі пригоді стану!» От вона обчистила їому рани, смолою позаліплювала, щоб не сідала муха, дала їому кусок хліба, що собі взяла, та й иде далі.

Коли, аж батько їйї доганяє, що вже пополуднав, да й запряг коней. От вона сіла на віз, та й йїдуть. От стало смеркати, дід звернув з дороги в ліс, та (й по)їїхав без дороги, — їїхав, аж приїхав до маленької хатки, що стояла на курачї носі, в лісі. — От дід и каже: «Тут будемо ночовати, дочко, а завтра, як Бог освїне, поїїдемо дальш в дорогу, а тепер запа-ли в печі, назбирай ломачов, а я коні випражу, нагодую, та нарубаю дров.» — От вона розсвітила; вїїшдїв батько, принїс хліб и кусок сала, що взяли на дорогу. От вони полойїли, да дід и каже: «Седи ж в хаті, а я піду дров рубати.» — От вона и зосталася сама, взяла півника розвязала, да й посадила на комині ночовати, а сама и стала Богу молицця. А дід вїїшдїв

є хати, да колодку вирубав, да й привязав до дерева, щоб од вітру стукала, а сам нишком коні запряг, та й далі утік з ліса, доки не настала півноч.

От, що колодка стукне, то Оляна и думає: «Такий вітер, а мій бідний тато дрова рубає!» А далі и думає: «На-що це вони на єдну ніч так багато дров рубають, — поїду кликати в хату.» — Коли вона на двір, аж тільки колодка стукає, а тата и сліду нема—як вода вмила!—От вона и догадалась, що (він) ейі покинув саму, вийшла в хату, да давай плакати да Богу молицця.

Аж приходить до нейі німець, такий убраний, и в чорному капелюші, да й каже: «Добри-вечір, дівко! Що масш скучать, то лучче ходи зо мною танцювать.» От вона з ляку, да й каже:—Як-же я з вами буду танцювать, коли в мене сорочки нема білої: бачте, яка замазана!—А він и каже: «То я зараз принесу,»—да с хати. Коли, аж и несе сорочку, да й каже: «Гець-гець, ходи, дівко, в танець!» А вона йому и каже:—Ще нема гарнойі сукні, підить та принесить.—От він —пішов да приніс хорошую шовкову сукню, да й знов каже: «Гець-гець, ходи, дівко, в танець!» А вона йому знов каже:—Нема ще хустки.—Він и хустку приніс, а далі черевики, панчохи, персьні дорогийі, намиста, и всячину,—сказано на убранне! А далі ще йому загадала, щоб привів кариту да коні, да дав ейі(?)гроши. От він цілу ніч бігав, доки все поприносив. От вона вже вбралась, да стала така дуже хороша; а він и каже: «Гець-гець, тепер ходи в танець!»—та до нейі; аж тут півник на комині: «кукуріку!» — От він смолою серед хати и розлився, а тее все и досталося ейі.

От вона, дождавши дня, сіла в кариту да й поїмала в світ.—Йїде да йїде, не раз и блудила, вже стала плакати, що не може вийхати з ліса,—коли аж біжить собака, да й каже: «Я тебе виведу на дорогу, да заведу аж до-дому, бо ти мене виратовала од смерті.»

От, собачка біжить по переду, да й показує дорогу. От вона за їм йіде, да так дуже хоче йісти, що страх. Коли чує— аж запахла груши. От вона стала дивиця— аж то тая груша, що вона сїї обчищала. От вона як підійшла, щоб вирвати грушок, аж вопи сами всі и обсипались, сами перед єю. — так що вона найілась, ще й на гостинець взяла багато до-дому.— От вони поїхали аж до брипиці, там знову стали, да вона напилась води; а та вода да була така солодка, як мед.

От вона прийїжджає в село, а собачка наперед прибіг під вієно, да й каже: «Гав-гав, сучка, дідова дочка, як панночка, а бабина, як сучечка!» Баба вибігла с кнем, щоб бить сучку аж тут— йіде карптою пані, да просто до йїх в двір. Коли вони познають, аж то йїх Оляна. От дід зрадів, да приймає дочку; вже и баба рада, бо Оляна привезла гостиньця: дорогою йїдучи, купила золотого кийовеського чіпця, та груш, та булок

Але (баба) пристала до діда, щоб и Катру туди заввз в ліс, щоб и вона така була.— От дід знов запраг коні, взяв Катру, да й повіз. От и стали вопи попасать, як и перше, в тому самому місьці. От Катра найілася з батьком, та й пішла пошукать води,—аж и найшла маленьку копаночку,—але зовсім залесло піском. От криничка и каже: «Вичести мене, дівонько, то колись води нап'єсся.» А вона и каже:—От ище, (и) заходиласа (б) ляпацьця коло тебе, — дойідемо до села, то й води нап'юся! От надібала вона яблоню на дорозі. От вона ей и просить: «Обчисть мене, дівонько, колись тобі в пригоді стану.»— «Оце! не мала б щб робити, та с тобою пдрацьца!»—та й не схотіла.—Вертаєцця до воза, аж лежить на дорозі слабая сучка, да й просить: «Дівонько, ратуй мене, стану тобі в пригоді.»—Оце, сказала, смердить повітром, а я буду коло ей паскудицьця! не хочу!—та й пішла — От сіла на віз, та й прийїхала з дідом аж в ліс. От дід ей покинув в хаті, а сам и утік, як од Оляни.— А ще вона найшла и півника

на дорозі, та взяла його зарізала, та й зварила юшку на вечеру.

Коли, аж приходить до ей німець, да й каже: «Добри-вечер, дівчино! що маєш скучати, лучче ходи зо мною танцювати!» Аж вона йому и каже:—«Як же я с тобою піду танцювати, коли в мене нема паньського убраня, а ні каритчи, а ні воней, а ні грошей? Перше мені все принеси.» От він пішов, та й заразом все приніс, тає яє вона йому казала, да й каже:— Ну, тепер убирайся, да будемо танцювать!— От вона убрала-ся, да й пішла з їм танцювать. Та він доти з єю танцював аж в кісточки распалися з ейі, а потім все забрав, та й ницез.

А баба ждала дочки, ждала, та й, не дождавшись, сама по ню поїхала. Коли прийїждає аж кісточки лежать. От вона голосила, голосила, а дочка про те не вернулась. А дідову посватав пан з їїх таки села, да й зробили весілле. Я там була, мед-вино пила: по бороді текло, а в роті сухо було. (Записана въ с. Ныльповичахъ, Радомысльскаго уѣзда, Кіевскої г. г-жею Мегеръ)

21.

КОБИЛЯЧА ГОЛОВА. *)

Сказала б казки—не вмію; сказала б приказки не смію; сказала б небелиці—так багато плутаниці. Ну, казки, хоч не вміючи, а треба сказать.

Був собі дід та баба. От и в діда дочка и в баби дочка. От баба пускає їїх на досвітки прясти. Дідова ж дочка пряде, а бабина все нічого не робить, тільки с хлопцями граєцца; а як прийдуть до дому, то ще й набреше на ту...

*) См. Русскія нар. сказки Леаньясева, в. IV. с. 121—123.—Кобыляча голова.

Ну, баба й незнавиділа дідову дочку, та й каже на діда: «Поведи свою дочку, де хоч, там йійі и дінь, щоб вона у нас даром хліба не перейдала!» От дід— нічого робить— и повів. Веде та й веде, та завів йійі в ліс— аж там стоїть хатка пуста. Він йійі у ту хату й увів. «Ну, сиди ж ти, дочко, тут, а я піду дровець нарубаю!» Та й пішов. Прив'язав колодочку до віконечка, а сам и пішов до-дому. То оце вітер повійне, а колодочка— стук-стук! а вона: «Се ж мій батенько дрівця рубає!» От вона сидить собі, шие, та й не вийде подивицьця, що воно скука. Аж уже стала й нч. Коли се— стукотить, гримотить— кобиляча голова біжить. «Дівко, дівко, пересади через поріг! Вона й пересадила. «Дівко, дівко, дай вечерять!» Вона й вечерять дала. «Дівко, дівко, постели!» Вона й послала. «Дівко, дівко, положи мене спати!» Вона й положила. «Дівко, дівко, заглянь міні в ліве ухо, а в праве виглянь!» Вона й заглянула, а там: и лавки, и двори, и будинки великі, и всяка всячина. От як виглянула в праве ухо— й така стала панночка гарна! То була так як работниця (от як-би й я, грішна), а то стала вже панночкою.

От вийшла вона заміж за такого багатого панича— и живуть собі гарно. Діждали святку; вона й каже на свого чоловіка: «Пойідьмо, та й пойідьмо до мого батенька в гості!»— «То й пойідьмо,» каже чоловік. От и поїхали. От як прийіхали, а мачуха аж перелякалась, як побачила, що вона така стала,— та й каже дідові: «Поведи, та й поведи и мою дочку, куди свою водив!»— «Що ж що я поведу? може вона не так робитиме, то ти й скажеш, що я або втопив, або задавив йійі.»— А вона: «Поведи, та й поведи! «От він взяв та й повів.

Повів. Веде та й веде,— коли ліс, а в лісі пуста хатка стоїть. Він взяв та туди йійі й завів. «Отут тобі, дочко, жити!» А сам и пішов: «Сиди ж ти, дочко, а я піду дровець урубаю.» Та й пішов собі.—От вона сидить. А він прив'язав

колодочку до віконечка, то що вітер повіє, а колодочка стук, стук! «Вона: «Се ж мій батенько дрівця рубає!»—Та ж вона досиділа аж до вечера. Коли се: стукотить, гряхотить—кобиляча голова біжить. «Дівко, дівко, одчини!» Вона сказала: «Не велика пані й сама одчинеш!»—«Дівко, дівко, пересади!»—«Не велика пані й сама перелізеш!»—Вона й перелізла. «Дівко, дівко, дай вечерять!»—«Не велика пані й сама возьмеш!» Вона й повечеряла. «Дівко, дівко, постели спать!»—«Не велика пані й сама постелеш!»—«Дівко, дівко, заглянь міні в ліве око, а в праве виглянь!» Вона й заглянула. Тут де взялися—розірвали ййй, розметали й кісточи в солом'яничок склали.

От, а у діда була собачка маленька. То оце,—собачка лежить на приспі, та: «Дзяв, дзяв! дідова дочка, як панночка, а бабиної дочки тільки кісточки в солом'яничку брязчать!» То баба: «А, сучого сина собака, як бреше!» Та піде и прожене собачку с приспи, и поб'є. То баба в хату, а собачка знову на приспу, та: «Дзяв, дзяв! дідова дочка, як панночка, а бабиної дочки тільки кісточки в солом'яничку брязчать!»

От баба и каже дідові: «Піди та піди, діду, довідайся: що воно за знак, що твоя дочка прийїздила в гості, а моєї и слуху не чуть?» Дід и пішов довідацьця. Коли приходить туди—аж тільки кісточки в солом'яничку брязчать.

(Записана отъ дівчини изъ с. Саръ Гадячскаго уѣзда, Полтавской губерніи.)

22.

БРАТ и СЕСТРА В ЛІСІ.

Був собі йіден чоловік, та вмерла в його жінка, а в його двоє дітей зосталося—хлопчик и дівчинка. От, трохи згодом,

той чоловік оженився—узяв собі другу жінку. Оця ж то вже мачуха та так незлюбила цих дітей, що страх: усе до свого чоловіка пристає: «Або віддай їх кому небудь, або в аїс завези та повісь, або де хоч подінь, аби їх тут не було.» Терпів той чоловік, терпів, а далі й каже: «Ну, відвезу вже, Бог с тобою! ось пожди тільки до завтраго, то вже відвезу.» А діти цей почувли.

От на другий день він и везе їх у ліс, а вони понабирали за пазуху попелу, та все дорогою той попіл кидають по трохи(у). От як батько їх покинув у лісі, а сам поїмав додому, то й вони по тому попелі прийшли знов додому.

От тая мачуха знов до чоловіка: «Відвези їх, та й відвези знов!» Узняв він їх знов, та й повіз; а вони й тепер попелу набрали, та й кидають по дорозі; та тільки вітер тепер був, то й попіл той розвіяв. От вони вже й не знають, як додому вернутьця, та там и зісталися в лісі. Ходили вони, ходили, аж той хлопець якось и знайшов собі грушницю. От став він пташок усяких стріляти, та тим вони й живилися. Так вони й стали собі в лісі жити, и хатку собі зробили.— От иде він раз лісом—аж вибігає вовчиця; він хотів її вистрелити, а вона йому й каже: «Не стріляй мене, то я тобі вовчя дам,—воно колись тобі в пригоді стане!» Він не стріляв; от вона й дала йому вовчя. Так він собі добув ище всяких звірів: зайця, ведмедя й лиса,—цілий звиринець у себе завів; а вони так як собаки: як покличе, то за ним и идут.

От пішов він раз на полювання. Иде та й иде, иде та й иде; коли ж дивниця: стоїть над річкою такий палац прездоровий, тільки нігде в йому дверей низу нема, а на другому итажі—чутно—собачка бреше. От він ходив ходив, округ—не знайшов дверей, та взяв, та й виліз якось туди на гору. Дивниця—нема нідого, тільки баба стара сидить; він и питає її: «Хто тут, баже, живе?» А вона йому й каже: «Тут, баже, розбойники живут, та тільки їх тепер в дома нема; от були

хоч, то втікай швидче, появи їх нема, бо як вернудця, то вони тебе вб'ють.» - «Нічого, каже, я їх не боюся.»

Коли ж чує він — аж щось гуде; аж то тійі розбойники йдуть. Прийшли, та й питають його: «А ти чого сюди зайшов? — «Я, каже, так и так, ходив на полювання, та й сюди зайшов.» Та й почали вони з ним бицьця; то він усіх їх побив, и бабу ту вбив, — тільки найстаршого йідного лишив, та й расп'язав його на стіні у коморі, гвіздками поприбивав... Пішов іного, забрав свою сестру и звірів, та й перебрався у той палац.

От иде він у ліс, та й говорить до сестри: «Піду ж я оце, каже, звіра стріляти, а ти тут сиди, пильнуй, усюди собі ходи, тільки не ходи от у той хлівець,» — де то він того розбойника расп'язав.

От жде його сестра цілий день, — нема брата; от уже й ніч, — нема. А то його якийсь розбойник, чи що, стрів, та й голову йому відрубав. — От на другий день взяла вона випустила звірів, щоб його шукали. От вони й побігли. Прибігають — аж він без голови лежить. От вовк зараз вловив десь кобилу, роздер її, а заєць уліз в середину, та й сидит. Прилітають ворони на тее стерво, а заєць підпу и вхопив: — «Принесеш цілющій води?» — «Принесу», каже. От він пустив ту воропу, вона й принесла їм цілющій води. От вони сцїлили його, та й пішов він до дому.

А тим часом сестра його пішла у ту комору, що брат казав їй не ходити туди; дивиця, — аж там той розбойник расп'язаний, и живий ще; та й просит він у неї води. От вона дала йому води так, може, з гарнець, чи що, випив він та зараз давай одриватись од стіни: йідну руку одірвав. потім другу, а далі ногу йідну. тільки за йідну ногу прибитий зоставсь, просит у неї ще води. Тільки що вона хтіла... — аж — бачит — я брат иде. От вона швидче замкнула, та й пішла. Приходить

брат та й питає її: «А що, каже, не ходила ти у тую к-мору?» — «Гі, каже, не ходила.»

От, на другий день иде він знов на полювання, а сестра зараз до того розбойника — води йому принесла: він, як напивсь, зараз и одірвавсь зовсім, тай говорить до неї «убиймо, каже, твого брата, та зо мною житимиш» А вона й каже: «А як же його вбити?» — «Замкни, каже, куди його звірів, та питай його чи сильний він; та так, наче б то, щоб спробувати, изв'язжи йому пальці-мизинці шовком, та тоді скажи мені, то я його вб'ю.»

От прийшов їїї брат; вона звірів зачинала у льох за дванадцятро дверей, за двадцять замків, та й питає тоді брата: «Чи дуже ти, каже, брате, сильний?» — «Або-що?» каже той. «А дай, каже, я тобі мизинці шовком пов'язую, — чи ти розірвеш?» Узяла шовку, так ниток у двадцять, чи в стільки там, а він так тільки — лусь! та й розірвав. А вона тоді: «А ну, дай, каже, ще.» Та взяла вже тепер шовку у тридцятро, чи що, та й обмотала знов. От він потяг, а воно так йому в тіло и ввійлось. «Ну, годі, каже, розв'язи; не жартуй, бо болит.» А вона тоді до того розбойника: «А вилазь!» каже. Той виліз — «От тепер ми тебе, каже, в'ємо», — до їїї брата. А той просицця: «Позвольте ж мені, каже, перед смертю хоч на свою сопілку заграть» А то в його така сопілка була, що він нею звірів своїх скликав. Сестра каже: «Не треба, обійдецця!» А розбойник тай: «Нехай собі, каже, заграє.» — От він грав-грав, — нема звірів: вони то вже почули, та ще ніяк не виламаюцця. А той розбойник и говорить: «Ну, годі, буде вже тобі грати!» — «Дайте ж міні, каже, хоч Богу помолиццця!» — «Ну, молись, кажут, та хучче.» Молицця він, — аж ось и звірі вже вибились, прибїгли. Заець зараз до його, — той шовк перекусив; от він и вбив того розбойника. А сестрі своїй дав залізу палицю, залізні черевики и в'язку сїна, та й

каже: «Як оце сіно ззіє, и ці черевки й цю палицю сходиц, то тоді до мене прийдеш.»

(Записана въ с. Ныжнемъ Таплькѣ, Брацлавскаго у. Подольской г., А. П. Свѣдницкимъ.)

23.

ПОПОВИЧ ЯСАТ.

Ото, десь та був собі шп и мав три сини: два розумних, а третій називався Ясат-дурень; — значить, він був собі лицар, да вже так подурманивсь.

От обізвавсь по всьому государству цар, що «хто мені достане коня, що буде одна шерстина золота, друга срібна, то за того оддам дочку и дам йому половину царства.» От Ясат и каже попові: «Я, каже, папенька, зможу такого коня достать.» От и написали до царя, а цар одписує и кличе до себе, а Ясат одказує, що «як йому треба, то нехай сам до мене прийде.»

Прийхав цар и каже: «чи це ти похвалявсь достать мені такого и такого коня?» — «Я, каже, приженить мені коней, и собі виберу и за-для братів».

Пригнали такий табун, такий... От Ясат вибрав що-найміцнійшого коня, узяв його мизинцем під перста, під іє, як пустив — таєть кінь по коліна и вгруз в землю. «Ну, каже, це буде мому найстаршому братові: давайте ще и с чого вибierać». Пригнали ще табун, ще крацких коней. Отъ він вибрав, що-найміцнійшого, торкнув мизинцем під перста — так той кінь и загруз в землю по коліна. «Ну, це буде за-для підстаршого брата. Давайте ще мені на вибір». А тут уже нема, лишивсь тільки той, що воду возить. Привели й того; взяв його мизин-

цем під перста, страснув — ни вкопавсь. «Ну, каже, нехай цей кінь три роси обіб'є *), вилиняє, то й поїдем».

От поїхали всі три брати. Підуть та й йдуть, аж стоять хлівець; дивляцця—аж там приковані три зміїхи. Підійжає Ясат, питає: «Чого це ви тут поприковувані?». «От одна й каже: «Я тут прикована, и як тільки що так, що нема половини ночі, то до мене прилітає змії с трема головами». Друга каже: «А до мене, так як сама глупа північ, прилітає змії ис шістьма головами».—«А до мене, каже третя, саме як с половини ночі зверне, прилітає з дванадцятьма головами змії». От вони так распитались, та й поїхали.

Прийіжають, аж такий двір: покої и стайні—все шклянне. От старші брати кажуть:» Щось се непевне, не зайіжжаймо». А Ясат як став вговорять, таки зайіхали. Брати полягли спать коло коней, а попович Ясат каже: «Щось я нездоров, ляжу серед двора, може, чи не поздоровшаю на вітрі». Брати поснули, а він пішов під мосток.—«Коли тає ще нема половини ночі, аж земля стугонить—йіде на коні змії с трьома головами: кінь спотикаецця, хорт вие, сокіл об землю б'єцця.—«Стой, кінь, не спотикайся, стой, хорт, не вий; стой, сокіл, об землю не бийсь: тут и нема такого, щоб з нами пограв; ест' за тридесять земель попович Ясат, той би з нами погравъ, да його тут ворон и кости не занесе». Тоді вилазить попович Ясат с під мостка, бере меча, закладає йому за плече — «Ні, каже змії, ходім бицьця он на ту гору! Дмухни, каже змії, на цю гору, щоб вона стала каменна.» — «Дмухни, ти, клятий, коли ти таку міць маєш,» — отвічає Ясат. От, як клятий дмухнув, так гора и стала каменна. От бились, бились, а далі Ясат змія убив, спалив и на вітер пустив, щоб и в попелі не притайівсь, нечиста сила; а коня взяв и до стайні завів, а сам знов сів під мостком.

*) Три ранки попасецця. *Прим. розказчика.*

Так, саме у глушу північ, земля стугоне (штґ):— йіде на коні ще кращому уже шостоголовий змії, кінь спотиваецця, хорт вие, сокіл об землю бьецця. «Стой, кінь, не спотивайсь; стой, хорт, не вий; сокіл, об землю не бийсь: тут нема, хто б в нами пограв; естґ за тридесять земель попович Ясат, той би з нами пограв, дав того и ворон кости сюди не занесе.» От Ясат вилазить спід мостка, закладає йому меча за плече. «Ходім на ту гору бицьця.» Пійшли. От и каже змії: «Дмухни на цю гору, щоб стала залізна.» — «Дмухни ти, клятий, коли ти таку міць маєш.» Дмухнув клятий,— стала гора залізна. От, як почали бицьця, и цього попович Ясат убив, спалив и на вітер розвіяв, щоб и в попелі не притайівьсь нечиста сила; коня взяв и повів до братів—ще кращого.

Взяв повісив до сволока ціпок, подставив тарілку и каже братам: «Як що почне кров капать с ціпка, то біжіть на ту й на ту гору мені на поміч.» Сказав це, а сам и пішов від місток.

Звернуло с півночі, аж земля стугонить:— йіде на такому вже гарному коні змії з дванадцятьма головами: кінь спотиваецця, хорт вие, сокіл об землю бьецця. «Стой, кінь, не спотивайсь; стой, хорт, не вий; стой, сокіл, об землю не бийсь: тут нема такого, щоб з нами пограв; естґ за тридесять земель попович Ясат, той би з нами пограв,—да й той врад,—ла йоготут и ворон кости не занесе.» От вилазить попович Ясат спід мостка, закладає йому меча за плече. «Ходім бицьця!» — «Ходім лиш он на ту гору.» — Прийшли, а змії и каже: «Дмухни на цю гору, щоб вона стала оливьяна.» — «Дмухни ти, клятий, коли ти таку міць маєш.» От клятий дмухнув,— стала гора оливьяна. Стали вони бицьця; бьюцця да й бьюцця; далі—як вдарить Ясат попович змія, так той и загруз у оливо по коліна; як вдарать змії Ясата, так той загруз у оливо аж по самі росокі. Став тоді просицьця Ясат на одпочинок на три часа.—Жде та й жде Ясат братів,—нема. От він зняв з

ноги красний сапог, як пустив його, так прямо пробив конюшню. Брати як проминулись, дивляцця — аж уже не то що капа кров с ціпка, а вже и тарілка в крові плаває.

А тім часом на Ясата так мухи та бомашня сідають! «Чого це вони на мене сідають?» питає змія. «Це, каже, кров твою п'ють.» А па клятого так сідає галіч, вороняча; а він питає Ясата: «Чого це вони сідають?» — «Це, каже Ясат, вони твоє м'ясо їстимуть.» Дивляцця — аж біжить два чоловіки; тоді давай бидьця. То прибігли брати, дали помочі, и змія вбили, спалили, и на в'тер розвіяли, щоб и в пенелі не притайівьсь нечиста силі. Тоді взяли и цього коня, такого вже гарного, що й неможна! Вийхали. От и каже Ясат: «Забув хустину, що шию зав'язував.» — «Ось на тобі нашу,» кажуть брати, «та не вертайсь. — Ні, вже вернусь; йдьте помало (у), то я вас нажену.»

Вернувьсь до двору аж уже тійі три змійихи, що були в хліві, уже там. От він перекинувсь півником, таким черво-неньким, да й сів на штахетках перед замками. Виходять усі три змійихи; аж та, що до нейі йїздив з трома головами, каже: «Коли б я знала, хто мого вбив, яб перекинулась йому на дорозі такою вже то гарною чистою криницею, — от він напився б води, та й лопнув.» — «А я,» каже вже та, що до нейі йїздив ис шістьма головами, — перекинулась би яблонею с такими яблучками, то він як-би зйів, то й лопнув би.» — «А я,» каже та, що до нейі прийїздив дванадцятигололовий, — стала б огнем, то я б його спалила.» — «А дивіцця, який славний шівник, тра його спіймать.» А тоді Ясат — хррр! доганяє братів.

Йїдуть та й йїдуть, коли так перед ними така славна криниця — вода така чиста. От брати й кажуть: «Нум, напьемось!» А Ясат як став, як став одговорувать, — так одговорив, и не напилсь. — Йїдуть далі, аж стойіть над шляхом таке славне дерево з яблучками, та такими прекрасними! От брати й

кажуть: «А ну, зірвем по десятку: не вже це нас тут хто битиме або лаятиме?» А Ясат внов як став уговорювать, — таки не зачепили яблук. — Йдуть та й йдуть, аж тут на степену де не візьмецца огонь—увесь шлях вступив. (А то змійниха вже третя так перекинулася.) От брати тії пішли, а Ясатів він ногою зачепивсь за огонь: стало быть, виноватий! От тоді змійниха давай за ним гнацьця: він не втече, вона не дожене, він не втече, вона не дожене. А далі стоїть так кузня, и там коваль, Василь; Ясат у ту кузню, и зачинивсь. А двер так як на лодоню—товсті, ковани залізом. «Оддай мені, каже Василюві, Ясата!» — «Пролизи двері, то я тобі його на язик посажу.» Лизнула раз, за другим разом уже дірку пролизила. «Всажай язика, я тобі його оддам! «А він тім часом кліщі роспів. Тілько що вона всунула—аж він йїї за язик кліщами, да й вбили.

Тоді попович Ясат оддав коня цареві, а той дав дочку за його и одділив половину царства.—То й тепер живуть, проживають, и я там був, мед-вино пив, по боролі текло, в роті не було. Вам казка, а мені бубликів в'язка.

(Записана въ с. Дударяхъ, Каневскаго у., Київскоі губ., Б. Познанскимъ.)

24.

Л О В И.

Раз у осени пан поїхав на лови: в ним багато було охотників. Полювали вони, полювали цілий день и нічого не виполювали. И застала їх темная нічка. Холодно, а до того ще й дощик крапле. Пан промок, та й змерз. Тре собі руки, та й каже: «От як-би нам тепер хата тепла, постіль біла, хліб м'який, квас кислий,—нічого б и журицьця: казали б

казку, баяли б байку до самого світа.» Коли зирк—щос світиця; вони гуди:—хата; вони у хату: на столі хліб лежить, и квасу глеб стойить, и хата тепла, и постіль біла; усе як хотів пан, так и є! От увійшли усі у хату, помолчались, по вечерали, та й полягали.

Усі сплять—один не спить: йому щось не спиця. От як опівночі, чує: приходить щось до вікна, та й каже: «От розсучого сина! казали: як-би нам хата тепла, постіль біла, хліб м'який, квас кислий—нічого б и журицьця: казали б казку, баяли б байку до самого світа; а тепер и забули! Йіхатиме ж пан до дому, буде йому на дорозі яблуна з яблуками; захоче він йіх покониувать; як поконтує,—там и розлопаецца! а хто почує, та скаже,—той по волина камінем стане!» Він чує, та й дума: лихо!

Уп'ять так, об других півнях, приходить щось до вікна, та й каже: «От розсучого сина! казали: як-би нам хата тепла, постіль біла, хліб м'який, квас кислий,—казали б казку, баяли б байку до самого світа; а тепер и забули! Йіхатиме ж пан до-дому, буде йому на дорозі криниця—чиста водича; захоче він з неї наницьця; як нап'ецца, так и розлопаецца. А хто почує, та скаже, той по груди камінем стане!» Він чує, та й дума: от лихо!

Уп'ять так, об третіх півнях, приходить щось до вікна, та й каже: «От розсучого сина! казали: як-би нам хата тепла, постіль біла, хліб м'який, квас кислий—нічого б и журицьця: казали б казку баяли б байку до самого світа, а тепер и забули! Йіхатиме ж пан до-дому, буде йому на дорозі кровать с перною: захоче він на йій опочити: як ляже, — так и розлопаецца! А хто почує, та скаже,—той по шию камінем стане!» Він чує, та побудив усіх. «Пора йіхать», каже. Пан каже: «Пора, поїдемо!»

От йдуть вони—як-раз: біля дороги росте яблуна и на йій такі красні, такі гарні яблуна, що й сказати не можна!

Панові смерть захотілось їх повоштувати. А той як підскоче, та черконе по яблуні: вона так понелом и взялась! А він уперед забіг, та й утік.

Дальш-трошки, ухнуть: ідуть — біля дороги криниця, та вода така чиста та хороша, що й сказати не можна! Панові смерть захотілось з неї води напицьця. А той як підскоче, та черконе по їй шаблею — вона так кров'ю и взялась! Пан розсердився, кричить: «Бийте його сучого сина!» А він уперед забіг, та й утік.

Ище дальше йдуть: біля дороги кровать золотая, а на їй перина біла, та м'яка, та така гарна, що й сказати не можна! Панові смерть захотілось на їй полежати. А той як підскоче, та черконе шаблею — вона так углем и взялась! Пан розсердився, кричить: «Стріляйте його, сучого сина!» А він уперед забіг, та й утік.

Прийшли вони до дому. Пан и приказує привести до себе того охотника. Той и прийшов. «Що се ти, каже, паробив? зрубить його, бісового сина» «А той каже: Веліть, пане, привести до рундука погану швану. — Приведи. — Він сів, та й каже: співночі, пане, пришло до нас щось до вікна, тай каже: «От розсучого сина! казали, як би нам хата тепла, постіль біла, хліб м'який, квас кислий, нічого-б и журицьця: казали-б казку, баяли-б байку до самого світа, а тепер и забули. Йіхатиме пан до дому: буде йому на дорозі яблуня з яблукми; захоче він їх понуштувати; як покуштує, — так и рокляецця! — а хто почує, та скаже, той по воліна камінем стане!» Кінь так по воліна камінем и став. А він каже: ухнуть так об других півнях приходить, та ухнуть теж каже, та й проговорює: «буде йому на дорозі криниця — чиста водиця; захоче він з неї напицьця; як напицьця, — так и розлопаецця! а хто почує, та скаже, той по груди камінем стане!» — Кінь так по груди камінем и став. А він каже: ухнуть так, о третіх півнях приходить та теж таки

каже й приговорює: «Піхатиме пан до дому; буде йому на дорозі постіль біла; захоче він на ній опочити; як ляже, так и розлюпаецьця; а хто почує, та скаже, той по шию камінем стане!»

Та zarazом скік з коня!... а кінь так по шию камінем и став! «От, каже, на що я так робив. Простіть, пане!»

(Напечатана Н. И. Костомаровымъ въ Молодигѣ на 1843 г., ч. II.)

25.

ЛЕТЮЧИЙ КОРАБЕЛЬ.

Був собі дід и баба, а у них було три сини: два розумних, а третій дурний. Розумних же вони й жалують, баба їм що-неділі білі сорочки дає, а дурника усі лають, сміюцца з його—и він знай на печі в просі у чорній сороцці, без штанців... Як дадуть, то й їсть; а ні,—то—він и голодує.—Аж-от пришла чутка, що так и так: прилетів такий царський указ, щоб збиралися до царя на обід, и хто пострейтє такий корабель, щоб літав, и прийде на тїм кораблі, за того царь дочку оддає.

От розумні брати й радяцца: «Піти—о то: може, там де наше щастя закотилося!» Порадилися, просяцца у батька та в матері: «Підем ми, кажуть, до царя на обід: утерять—нічого не втеряємо, а може там де наше щастя закотилося!» Батько їх умовляє, мати їх умовляє. ні! «Підем, та й годі! Благословіть нас на дорогу.» ... Старі,—нічого робить,—взяли поблагословили їхъ на дорогу, баба надавала їм білих паяниць, спекла порося, пляшку горілки дала,—пішли вони.

А дурень сидить на печі, та й собі просяцца: «Піду, каже, и я туди, куди брати пішли!» — «Куди ти, дурню, підеш?

каже мати: «тамъ тебе и вовки ззіять!»— «Ні, каже, не ззіять: піду!» Старі з його спершу сміялись, а то давай лаять. Так ні! Вони бачать, що,—що, мовляв, з дурнем зробиш,—та й кажуть: «Ну, йди, та щоб ти вже й не вертався и щоб не признавався, що ти наш и син.» От баба дала йому торбу, наклала туди чорного чарствого хліба, пляшку води дала, и випроварила його з дому. Він и пішов.

Иде та йде,—коли зустрічає на дорозі діда. Такий сивий дідуган, а борода зовсім біла аж до пояса! «Здоров, діду!»— «Здоров, сину!»— «Куди йдеш, діду?»— «А той каже: «Ходжу по світу: з біди людей виручаю. А ти куди?»— «До царя на обід.»— «Хіба ти, пита дід, умієш зробиць такий корабель, щоб сам літав?»— «Ні, каже, не вмю!»— «То й чого ж ти йдеш?»— «А Бог його знає, каже, чого! утерять—не втеряю, а може там де мое щастя закотилося.»— «Сідай же, каже, та спочинеш трохи, пополуднуем.—Виймай, що там у тебе в торбі!»— «Е, дідусю, нема тут нічого,—самий чарствий хліб, що ви й не вкусите.»— «Нічого,—виймай!»— От дурень виймає— аж з того чорного хліба та такі стали паляниці білі, що він з-роду и не йів таких: сказано,—як у панів.— «Ну, що ж,— каже дід: як його, не пивши, полуднувать? Чи немає там у тебе в торбі горілки?»— «Де б то вона у мене взялась! Є тільки води пляшка!»— «Виймай!» каже. Він винав, покоштував— аж там така горілка стала!— «От, бач, каже дід: як Бог дурнів жалус!»

От вони розіслали свитки на траві, посідали—давай полуднувать. Пополуднували гарненько, подякував дід дурневі за хліб, за горілку, та й каже: «Ну, слухай, каже, сину: нди ж тепер ти в ліс, та підійди до дерева, та перехрестись тричі и вдарь сокирою в дерево, а сам мерщій падай ниць и лежи— аж поти тебе хто не розбудить;—тєді, каже, тобі корабель постройця, а ти сідай на його и лети, куди тобі треба, а по дорозі бери, кого б там не стрів.» Дурень подякував дідові и

розширилися: дід пішов своєю дорогою, а дурень пішов у ліс.

От увійшов в ліс, підійшов до дерева, цюкнув сокиркою, упав ялиця — та й заснув. Спав-спав... Коли це за явний там час — чує: хтось його будить: «Уставай, вже твоє щастя поспіло, — уставай!» Дурень прокинувся; коли гляне — аж стоїть корабель: сам золотий, щоглі срібні, а паруси шовкові так и пендимаються... тільки летить! — От він, не довго думавши, сів на корабель, — той корабель знявся и полетів... Як полетів, та й полетів: вище неба, вище землі, — и оком не зглянеш!

Летів-летів, коли дивляця: принав чоловік на шляху до землі уком, та й слуха. Він и гукнув: «Здоров, дядьку!» — «Здоров, небоже!» — «Що ти робиш?» — «Слухаю, каже, чи вже позбирались до царя на обід люде.» — «А хіба ти туди йдеш?» — «Туди.» — «Сідай зо мною, я тебе підвезу.» Той и сів. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляця: иде чоловік шляхом — одна нога за ухо прив'язана, а на одній сваче. — «Здоров, дядьку!» — «Здоров, небоже!» — «Чого ти на одній позі свачеш?» — «Того, каже, що коли б я одвазав другу, то за одним ступлем увесь би світ переступив... А я каже, не хочу...» — «Кудиж ти йдеш?» — «До царя на обід.» — «Сідай з нами.» — «Добре.» Той и сів; знов полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляця: стоїть на дорозі стрілець и приціляється з лука, а нігде не видно ні птиці, нічого. Він крикнув: «Здоров, дядьку! Куди ти цілился, що не видно ні птиці, нічого?» — «То щоді що не видно?.. то вам не видно, а мені видно!..» — «Де ж ти ййї бачиш?» — «Ет! каже: там, за сто миль, сидить на сухій грусці!» — «Сідай з нами!» — Він и сів, и полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляця: иде чоловік и несе за спиною повен мішок хліба. «Здоров, дядьку!» — «Здоров.» — «Куди ти йдеш?» — «Иду, говорить, добувать на обід хліба.» — «Та у тебе й так повен мішок!» — «Що тут цього хліба! мивні и ча

один раз поснідять не стане.»—«Сідай з нами!»—«Добре.»—Сів и той;—полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляцця: ходить чоловік коло озера, мов чогось шукає. «Здоров, дядьку!»—«Здоров!»—«Чого ти тут ходиш?»—«Пить, каже, хочецця, та ніяк води не найду.»—«Та перед тобою ж цілісеньке озеро,—чому ти не п'єш?»—«Ет, що тут ціїї води! мині и на один ковтòк нестане...»—«Так сідай з нами!»—«Добре.»—Він сив,—полетіли.

Летіли-летіли, коли глянуть—аж иде чоловік у село и несе куль соломи. «Здоров, дядьку! куди ти несеш солому?»—«У село,» каже. «Отто! хіба в селі нема соломи?»—«Э, говорить, та не така!»—«А хіба це як?»—«А така, каже, що яке б душнè літо не було, а тільки роскидай цю солому,—то зараз, де не возьмецця, и мороз и сніг.»—«Сідай з нами!»—От той сів, и полетіли дали.

Летіли-летіли, коли подивляцця: иде чоловік у ліс и несе в'язку дров за плечима. «Здоров, дядьку!»—«Здоров!»—«Куди ти дрова несеш?»—«У ліс.»—«Отто! хіба в лісі нема дров?»—«Чому нема?»—«Є, говорить, та не такі.»—«А які ж?»—«Там, каже, прості, а це такі, що як тільки роскидав їх,—так зараз, де не возьмецця, військо перед тобою.»—«Сідай з нами!» И той згодився—сів, та й полетіли.

Чи довго вони летіли, чи не довго, та й ирлітають до царя на обід. А там серед двору столи понаставляні, понакривані, бочкі меду та горілки повикочувані: пий, душа, йіш, душа, чого забажайіш! А людей—сказано—півцарства зійшло: и старі, й малі, и пані, и багаті, и старці убогі, як на ярмарку.—От він прилетів з товариством на тім кораблі, спустився у царя перед вікнами,—повиходили вони з корабля и пішли обідать.

Царь дивляцця в вікно—аж щось прилетіло на золотім кораблі. Він лакеєві й каже: «Піди, спитай—хто там золотим кораблем прилетів?»—Лакей пішов, подивився,—приходить до

царя: «Яксь, каже, мужвѣ обідрана!» Царь не вірить: «Як, каже, можна, щоб мужики на золотім кораблі прилетіли! Ти, мабуть, не допитався. «Взяв та й пішов сам між люде.—«Хто, пита, тут на цім кораблі прилетів?» Дурень виступив: «Я, каже, ваше величество!» — Царь як подивився, що у його свиточка—латка на латці, штанці—боліна повилазили, — то аж за голову взявся: «Як таки, щоб я свою дитину та за такого хѣлопа видав!» — От він — що робить? и давай йому загадки загадувать.

«Піди, каже на лакея, скажи йому, що хоч він и на кораблі прилетів, а як не добуде води живучой и цілючой, поки люде пообідають, — то не то царівни не 'дам, а оце меч — а йому голова с плеч!» — Лакей и пішов. А *Слухало* *) и підслухав, щѣ царь казав, та й розказав дурневі. От дурень сидить на лаві (такі лави кругом столів пероблено), та й журиця: ні їсть, ні п'є. *Скороход* побачив: «Чому ти, пита, не їси?» — «Де вже мені їсти!.. и в мельку не йде...» И розказав—так и так: «загадав міні царь, щоб я, поки люде пообідають, добув води живучой и цілючой!.. Як я їйї добуду?» — «Не журись! я тобі достану.» — «Ну, гляди.»

Приходить лакей, дає йому царський приказ; а він уже давно знає: як и щѣ. «Скажи, говорить, що принесу!» — От лакей и пішов. А *скороход* одв'язав ногу од уха, та як махнув — так у одну мить и набрав води живучой и цілючой. Набрав, утомивсь.... «Ще, дума, поки обід вернуся, а тепер сяду під млином—одпочину трохи.» — Сів, та й заснув. Люде уже обід кінчають, а його нема. Дурень сидить ні живий, ні мертвий, «Пропав!» думає. *Слухало* взяв приставив до землі ухо—давай слухать. *Слухав-слухав*: «Не журись! каже: під млином спить

*) На мой вопроє: «Хто ж то такий *Слухало*?» разказчикъ сказаль: «Той самий, що слухав, припавши до землі ухом: чи вже люде позбірались до царя на обід.»

сучий син!»—«Що ж ми будем тепер робить? каже дурень: як-би його збудить?» А *Стрілець* каже: «Не бійся: я збуджу!»—От, як нап'яв лук, як стрельне—як торохне стріла в млин аж тріски полетіли... Скороход прокинувся—та мерщій туди, люде обід тільки що кінчають, а він приносить ту воду. *)

Царь—що робить? ну загадувать другу загадку: «Піди, каже на лакея, скажи йому: як ззість з своїм товариством за 'дним разом шість пар волів жариних и сорок печей хліба,—тоді, каже, оддам мою дитину за його; а не ззість—то от: мій меч—а йому голова с плеч!»—Слухало й підслухав, та й розсказав дурневі. «Що ж міні тепер робить? я и одного хліба не ззім!» каже дурень, та й знову зажурився—аж плаче. А *Об'їдало* й каже:—«Не плач! я за вас всіх поїм, ище буде й трохи.»—Приходить лакей: так и так. «Добре, каже, нехай дають!»—От нажарили дванадцять биків, налекли сорок печей хліба; *Об'їдало* як зачав їсти—усе до чиста поїв, ще й просить: «Ех, говорить, мало! хоч би ще трошки дали...»

Царь бачить, що він такий—знову загадав загадку: щоб сорок сорокових бочок води випили за одним духом, и сорок сорокових бочек вина,—«а не вип'є:— мій меч— йому голова с плеч!»—Слухало підслухав—росказав; дурень плаче. «Не

*) *Варіантъ.* «Царь загадав загадку:» Як, каже, устрелиш міні птицю-хвазана, то тоді й дочку мою бери за себе, а ні—то голову здійму! «Дурень сидить та й плаче.—Стрілець підходить: «Папе мій милий, пане мій любий, чого ти плачеш?»—«Як же міні не плакати, що так и так: загадав міні царь птицю-хвазана встрілить... А як я його встрілю, що він и в нашій землі не плодиця!..»—«Не плач! хіба ти про мене й забув? Скажи: устреля!»—От лакей загадує. «Скажи: устреля!» каже дурень.—Як напне Стрілець тетівку, як бебехне—устрелив.—Як же б йійі достать? «Біжи, кажуть, скороходе, ти ще справишся до світа!» Той побіг—приносить хвазана. На ранок и оддали цареві. (Миргородъ, Полт., г.)

плач!» каже *Обпивало*: «я, каже, сам випью, ще й трохи буде.»—От викотили їм по сорок сороківок води и вина; *Обпивало* як узяв пить—усі до канлі видув, ще й підсміює: «Ех, говорить, мало! хоч би ще трохи—ще б випив!»

Потім того, царь бачить, що нічого з ним не вдіє, та дума: «треба його, скурвого сина, з світа звести, а то він мою дитину запакує!»—От и посилає до дурня лакея: «Піди скажи, що казав царь, щоб перед вінцем у баню сходи.» А другому лакеєві загадує, щоб пішов сказав, щоб баню чугунну напалили: «там він сякий—такий зжарицца!» Грубник натопив баню—аж розкалина—так и палє: самого чорта, мовляв, можна зжарить!—Сказали дурнесві. От він иде в баню, а за ним слідком иде *Морозко* з соломою. Тільки що ввійшли вони в баню—аж такий жар, що не можна! *Морозко* розкинув соломую—и одразу так стало холодно, що дурень на силу обмився, та швидче на пїч, та там и заснув,—бо намерзся таки добре!—От, в-ранці одчиняють баню, думають—тільки з його попїлець зостався,—аж він лежить на печі; вони його и збудили: «Оце, каже, як я міцко спав!» та й пішов з бані.

От, доложили царю, що так, мов, и так: на печі спав, и в бані так холодно, наче цілу зіму не топлєно. Царь засмутився дуже: що його робить? Думає-думає, думає-думає.... «Ну, каже, як достанє міні на ранку полк війська, то вже дам свою дочку за його, а не достанє, то от: мій мєч—йому голова с плєч!» А сам думає: «Де таки простому мужикові полк війська добуть? Я царь, то й то!..» От и оддав приказ. Слухало й підслухав—и розказав дурнесві. Дурень знову сидить та й плаче: «Що міні тепер робить на світі? де я того війська достану?..» Иде на корабель, та до товариства: «Ой, виручить, брацця! виручали не 'дин раз з біди,—и тепер виручить! А то—пропав я на світі!..»—«Не плач! каже той, що ніс дрова: я тебе виручу.»—Приходить слуга: «Казав, каже, царь, як поставиш на завтра, на ранок, цілий полк війська,—тоді твоя царівна!»—

«Добре, зроблю!» каже дурень. «Тільки, каже, скажи царю як не оддасть ще й тепер, то я його войною новою и силою царівну возьму.

От, у ночі повів товариш дурня в поле и воніс з собою в'язку дров. Як став ті дрова розскидять, як став роскидять, — то що кине — то й чоловік, що кине — то й чоловік, — и такого війська набралось, Господи! На ранок прокидаєця царь — аж чує: грають. Він пита: «Що там так рано грає?» — «То, кажуть, той своє військо моштрує, що на золотім кораблі прилетів» — Царь тоді бачить, що нічого, — та звелів його докликать до себе.

Приходить лакей, просить. А дурень такий став, що йогой не пізнаеш: одежа на йому так и с'є, шапочка рогата золота, а сам такий гарний, що Боже! — Веде він своє військо, сам на воронім коню попереду, за ним старшина... Підступив під дворець: «Стой!» крикнув. Військо у лаву стало — як перемите! Він пішов у дворець; царь його обнімає, цілує: «Сідай, мій зятю, любий!» Вийшла й царівна; як побачила — аж засміялась: який у неї гарний чоловік буде! — От їх швидко й повінчали, такий бенкет задали, що аж до неба дим пішов, та на хмарі й зуминивсь; а я з того бенкету йшов, та якось на ту хмару й задививсь — та й упав; як упав, то аж тут став; а ви просите казки, — так я оце й сказав, ні довгої, ні короткої: як од мене та до вас. Ще б сказав, та не вмю.

(Записана въ г. Гадячѣ Полтавской г.)

26.

ГОРЩИЦЕ-КИСЛИЦЕ.

У одній жінки був син парубок, и він раз у раз сидів на печі; мати йому приготує на цілий день горщокъ висію и

бухан хліба, то він там собі поїсть, та й сидить. Ото вже йійи остило його годувати своїм хлібом. вона достала йому удку, та й каже: «На тобі удку, та піди собі риби влови, а то вже не дам тобі кясілю.» Ото він и пішов.

От, прийшов до річки, закинув удочку у ріку, а сам ліг спать. Коли прокидаєцця, так як над вечір, -- аж така риба заплуталась здорова! Він йійи витяг на берег, а вона його стала просить: «Пусти мене, я тобі у великі пригоді стану!» Він и пустив йійи, а сам прийшов до-дому, виліз на піч, та й сидить. А мати його питає: «А що, синку, чи вловив що-небудь?» Він каже: «Не ловицця ніяк риба, то я взяв та й удку порвав.» — «Ну, то тим и здобрій!» каже мати.

От сидить він голодний десь, сидить и другий—не дає йому мати йісти. Сидів-сидів, а потім и згадав, що йому риба казала: «я тобі у великі пригоді стану.» Потім того й каже «За Господським дозволінням, за риб'ячим приказанням, щоб міні було горщище-кисілище и бухан хліба!» Так од-разу и стало усе це, що сказав, перед ним на печі. Він найівся, а далі й каже: «Мамо, подайте води!» А вона йому й каже: «Не великий пан, устанеш сам, та й нап'єсся.» От він знов каже: «За Господським дозволінням, за риб'ячим приказанням, щоб ця піч стала коло криниці!» Тільки сказав—воно так од разу и стало. Напивсь води, а потім знов каже: «Стань, піч, де й була!» Піч и стала на своєму місці.

От, тоді, як він йіхав од води, йіхала царівна до-дому: побачила, що він йіде на печі, та й стала сміяцьця з його. А він бачить, що з його смієцця царівна, та й каже: «За Господським дозволінням, за риб'ячим приказанням, щоб та царівна, як прийіде до-дому, привела дитину!» От та царівна прийіхала до-дому, а через год и привела дитину. Цар плаче, цариця плаче, де ж такий сором на батькову та на матиреву голову! И стали йійи допитувацьця: «С ким ти, сяка-така,

зналась, що в тебе дитина? А вона клянеця, що «нічого и не знаю и не відаю.»

От царь—що робить? скливає раду: сенаторів, совітчиків —порадчиків усяких: «Що будемо робить?»—Ті думали-думали радились-радились, а потім и кажуть: «Що ж, кажуть, царю: вже нічого робить: нехай ця дитина підросте трохи, а тоді збери усяких людей до себе и витусти цю дитину між люде з яблуком: до кого воно заговорить и дасть яблучко, то то його батько!» Царь и згодивсь.

Ото через кілька там год, царь постройив багатий обід, и посилає приказ по всьому світу, щоб усяких чоловіків, и жі дів, и циганів, и всяких невірив, скликать до його на обід. От, то й лежить почув, що царь кличе на обід до себе, та й каже: «За Господським дозволінням, за риб'ячим приказанням, щоб оця піч стала у царя на обіді!» Летить ця піч. Оце кого-небудь дожене на дорозі, що коретею йде,—кричить: «Звертай!» То той и мусить звертати.

Прийїжає до царя, а там у-ряд стають колясками бричками, простими возами,—коляски окроми, брички—те ж окроми, а прості вози—собі окроми стоять. Він прийїхав, взяв и став зсвою піччю у-ряд з колясками. Коли це, як уже зіб-рались усі, царь дав яблучко тому хлопчикові, що од тієї царівни, и йускає його по між людьми: кому то він дасть те яблучко, а, може, хоч до кого заговорить. А тому хлопчикові було уже, може, годів три. От він біжить поміж калясами, та побачив піч,—підбігає, та й каже до його: «Здрастуйте, тату!» И кінув йому яблучко на піч. Тоді царь побачив, що він та-кого назвав батьком, та зараз звелів зробити таку скриню, на дві половині перегорожену, и осмолить тую скриню кругом, щоб вода не протікала. и звелів наготовить хліба на сім год, и посадить у ту скриню: у одну половину царівну, а того, що на печі прийїхав, у другу,— и пустить їх на море.— Оттак и зробили: посадили їх у ту скриню, наложили до царівни хліба, а тому

нічого не покласти, та й спустили тую скриню на морі Вонай поплила.

От плавають вони, та й плавають по морю: прожили уже шість год, и за шість год одно одному и слова не сказали. — Потім того, як не стало вже харчі у неї, вона тоді й обізвалася до його: «Чи ти ще живий?» А він каже: «Ще». — То вона йому и каже: «Як же ти прожив ці шість год, що тобі ніхто и крихти хліба не положив? У мене от-уже три дні не стало хліба, и то я не знаю, як' буду далі жить». А він и каже: «Мини ще як би годів п'ятьдесят, жить, то в мене було б що їсти тут!» Вона його й питає: «Що ж ти їси? дай и мині того.» Він каже: «Добре!» — та зараз: «За Господьським дозволінням за риб'ячим приказанням, щоб оті царівні було горщище-кислице и бухан хліба!» Ото, як сказав, так одразу и стало. Вона найілась, а потім и каже: «Не мог би ти так зробити, щоб оця стіна вивалилась, то ми б у купі жили?» А він и каже: «Можу.» Ото сказав ті слова, — та стіна й вивалилась. Потім вона й каже: «Не мог би ти так зробити, щоб оця скриня пристала до берега и щоб ми вийшли из неї?» Він зараз сказав ті слова, — так у одну мить и зробилось усе. — Вона знов йому каже: «Не мог би ти так зробити, щоб тут на острові постройівся дом великий?» Він сказав упряте: «За Господьським дозволінням, за риб'ячим приказанням, щоб на цім острові постройівся дом!» От той дом так стройіцца — и за один день постройівся. От вони и стали жить у тім домі.

Ото, чи довго вони там жили, чи не довго вона раз йому й каже: «Чи не мог би ти так зробити, щоб письмо та лежало у його батьна на столі?» — «Чому б, каже, не мог? могу.» От вона написала листа до батьна, оддала; він зараз: «За Господьським дозволінням, за риб'ячим приказанням, щоб оце письмо стало зараз у царя на столі!» Воно так одразу там и стало.

Царь прочитав те письмо, ззиває своє військо, сідає у карету и йде до своєї дочки. От дійхав до моря, та далі й ніяк: ні мосту, нічого немає. От він и отаборився над морем, думає: що його робить? А вона у той час саме ходила по острові; дивидця — аж москалі над берегом ходять; вона тоді до його: «Прийїхав мій батько до мене в гості, та стоїть над морем: ніяк на острів не достанецця... Чи не мог би ти зробити мосту з берега сюди?» — «Чому б, каже, не мог? можу.» Та зараз: «За Господським дозволінням, за рибуячим приказанням, щоб зараз був міст з берега аж сюди!» Тут—де той и міст взявся! Царь йде по тому мосту, а за ним усе військо йде. От, прийїхали на той острів — царь зрадів, царівна зраділа. пють, гуляють!

От гостювали там цілий місяць; а потім царь и каже: «Ну, то я гостював у вас, діти, а тепер нум йїхать ще до мене!» Коли кинулись—аж мосту вже й нема. От той зараз: «За Господським дозволінням, за рибуячим приказанням, щоб став міст аж досамого царського дому!» — От мосту й немає; він и вдруге сказав—знов немає; він сказав и в третє—нема мосту, та й годі! уже риба перестала його слухать. Тоді вони кажуть: «Ну, оставайтесь, таточку, у нас; хоч ви нам хотіли лихо зробити, то Бог вам простить!» Той царь—нічого робить—и зостався, та живуть и хліб жують.

(Записана вь уманскомь у. Киевской г.; передалъ А. И. Петруняка.)

27.

БОГАТИРЬ З БОЧКИ.

Було в якомусь княжестві три княжецькі дочки—зоставсь од батька, од матері, а в другому княжестві був князь

удовець. От, да той князь та до тих трьох сестер йїздив гулять и думав котору-сь из них сватать за себе. И то раз приїхав він до них, да не пішов у комнати, да сів під окном, щоб послухать, що вони будуть говорить про його. А вони тоді саме вели про його мову миж собою. Сама старша каже: «Як би мене взяв за себе, то було б одіте все війсьєко из нічого.» (Не знать-де й наберецця одежа!) А середужча каже: «Як мене візьме за себе, то будуть усі из нічого ситі и п'яні раз-у-раз.» А сама вже менша каже: «А мене як візьме, от я буду родить вісім синів-соколів и дев'ятого багатира, и всі вісім будуть однакові: волос у волос, голос у голос, по локті золоті руки и по коліна золоті ноги, на голові золоті чуби, и в кожного на лобі буде місяць, а по краях зірки.»— А він це як подслухав, та того вже вечера не йшов до їх у хату, а вернувся назад. Пойїхав зараз до дому, а дома собі обрадивсь, щоб саму меншу сватать, для того саме, що вона говорила: «буду родить вісім синів-соколів, а дев'ятого багатира.» Да вже вона и сама краща була.

На другий день князь пойїхав и посватав саму меншу. (Добре, що й не говорив старшої або середужчої; бо вони були волшебниці.) Ото посватавши, повінчались; зараз він узав йїї до себе до дому, и живуть собі. И вона йому самому теж так говорила, що «буду родить вісім синів-соколів, а дев'ятого багатира,—таких: волос у волос, голос у голос, по локті золоті руки, по коліна золоті ноги, на голові золоті чуби, на лобі місяць и по краях зорі.»

От вона вже як заваготніла, що от-от скоро родини будуть,—тоді князь, всіх чисто царів и князів зобрав до себе на те саме; и в нейі була бабою старша сестра—сама волшебница (тільки вони не знали, що вона волшебница). Да як обродилася вона, то найшлось троє діток—хлопці такі самі, як вона говорила. От сестра зараз взяла їх, та й одправила аж за море далеко до зміїв годувать, а самому бать-

ку и царам и князям взяла та положила на блюдо трое кошенят, та й унесла на показ; показує: «Ось, каже, які діти:» Ну, ті всі, звісно, здивувались, и батько не знає, щоб їй зробив, що то так говорила, а як єсть! Ну, дарма: нічого робить, мовчать: думають, може. й справді кошенята йїні діти. А вона вже як очувствувалась трохи, то й їй показали, а вона те ж думає, що, може й справді це такі діти.

От вони собі и знов живуть, а кошенята ті годують: так їх кохають, що вуди! Дождалися знов того врем'я, що от-от родини скоро будуть, и князь позвивав изнов тих усіх на таке чудо. А сестра изнов трьох синів одправила за море до зміїв (бо вона все по трое родила дітей), а на показ батькові та царям та князям положила на блюдо вже трое цуцинят. Тут всі здивувались: «що це таке за знак!» Подумали, що й справді так. От вони почудувались, почудувались, та й розійхались.

А на третій раз, дожидаючи того случаю, князь изнов позвивав тих усіх, що й ті рази були. А сестра изнов узяла та вже тільки два сини одправила до зміїв, а самого дев'ятого, багатира, залишила на показ, да ще положила двоє ведмеденят на блюдо коло багатира, и тоді внесла на показ. От внесла на показ. От внесла и показує всім чисто, и самому вже батьку, тих двоє медведенят, а третього сина: «Оце, каже, вам дев'ятий багатир!» показує, це говорячи: «самої княгині...»

От тоді всі царі й князі зачали совітувацьця из цім князем, щоб зробити княгині: яку кару дати? И князь, то й самий йїні чоловік, дав волю: «Нехай що хотять, те й зроблять їй»; а більше сам хотів, як би що-найгірше зробити їй; да ще й сестра їйї хотіла стрибить из світа, а князю піддобрувалась, щоб вийти за його заміж. Ото вони, як соборувались(?), так и зробили: взяв князь та звелів, щоб їйї забрили из тім сином багатиром у смолянну бочку, та пустили на

море. Тоді взяли забили йійі из сином у смоляну бочку и пустили на море, а князь тоді повінчавсь из йійі сестрою — тією самою волшебницею, що бабувала да так робила, — да тільки князь не знав, що вона волшебниця и такі штуки робила, що тих дітей позавдавала и пошти сама из світа згубила. Хоть князю було досадно трохи за первою жінкою, да що ж уже маєш робить, коли так прийшлося!

Плаває мати з сином на морі у бочці. И вони плавали на морі тридцять год, не пивши, не йївши, були ситі й здорові: чи вони божим духом живились, чи хто їх знає. И вже той син йійі вирис здоровий там у бочці, та каже своїй матері: «Я трохи повернусь на другий бік, або що, бо вже мені довучило одним боком лежать.» А мати каже йому: «Підожди, сину, и не ворущись, бо як ти повернися, то бочка розпадецца, то тоді й ми пропадем, бо ми на воді, ще й на морі; а вже підожди трохи: може, де на острів пристанем, то тоді хоть и бочку розломиш.» Ото вона йому там розказувала: чого вони на морі у бочці, и як, и за що — розказала все чисте: и хто вони такі, и де їх княжество; а потім давай його вчить усякім наукам, на пам'ять читать и все розказувать,

Ото якось вони узнали, що бочка з ними скотилась на якийсь острів. Тоді цей багатир як повернувся — так и розпадалась бочка. Тоді вони вилзли з тієї бочки и роздивились. Великий острів! Давай вони там думать, як би собі постройилиця. Ото як зачав той багатир по тому острову ходять та бачить звірі, — а там звірі такі були, що нігде таких не було, — да с тих звірів шкурами вкривав собі хату. Ото вони собі там трохи постройились, и живуть там. Мати його учила читать и писать; а як навчивсь він уже писать, то закопав високий стовп и на стовпі таблицю прибив и на ті таблиці написав так: хто сюдою буде йїхать, то непременно, щоб сюди зайїхав; а як не зайїде, то не останецця и живим, бо тут багатир живе — такий-то.

Ото вони живуть собі там тай живуть. А тудою йїхали зкось купці кораблем, да глянули на таблицю и прочитали те, що на таблиці було написано, що непременно треба тут мєсниницьця и зайти сюди, на цей остров, до того, хто тут живе. От, купці, прочитавши це, зупинили свій корабель и пішли туди на той остров. Прийшли туди до будинку; дивляцця—аж там чисто з саміх дорогіх шкур будинок. Ото тоді та мати, з своїм сином, давай, йїх роспитувать: хто такий, звідкіль, и куди йїдуть? Роспитались—аж як раз йїдуть у йїх княжество, до самого багатироваго батька, а матириноного чоловіка. Дал вони як це гарно роспитались, що як раз да йїх до дому йїдуть ті купці,—тоді, нічого не важучи—не признаюцця, що то йїх там батько, чи що там,—а прямо дають одному купцю шкур и кажуть, щоб непременно тому отдав князю.

Тоді той купець, набравши дорогіх шкур, попрощавсь з цїми и поїхав туди з своїми товаришами. А цей багатыр, не довго думавши, перекинувь мухою, полетїв за тим самим купцем, щоб узнать—чи він справді батьку приєзавить шкури чи ні. А такіх-то шкур не було нігде по всій землі, тільки на тому острові, бо не було й звірів нігде такіх, як там на тому острові.

Ото вже як прийїхав той купець до князя, а цей багатыр, що перекинувся мухою, сїв у купця на голові, та й слухав, що там буде. Ото той купець приносить шкури и дав князю у подарок: «Це, каже, як я йїхав через море, то там на білому острові живе собі якийсь не то князюк, не то царюк, и він ці шкури дав вам на гостиниць! и в його будинок на саміх чистях таких нігур зроблений, и там так гарно жить, що чудо: дерева гарні, сади—сказать, що кїде краєц вже нема, як там!» А князь тоді на свою княгиню каже: «Пойїдвмо туди, побачим и погулдєм там, да таки й проїздимось трохи.» А вона,—певне вже знала, що сама князьова перва жїнка, а йїї сестра, з своїм багатыром там живе (так як волшебники

була),— та й каже: «Князю! не йдємо ми туди, бо я не хочу; а луч(ч)е ми пойдємо у краще місце.» — «Як-то?» каже. — «За морями, каже, єсть золотий сад и золотою оградю огорожений, и там стоїть золотий стовп, а на тому стовпі кіт сидить: у гору йде— гарні пісні співає, а вниз иде— дуже гарні казки каже; то туди пойдємо!»

А цей ба: атир, що перекинувся мухою, да сидів у купця на голові, це все вислухав, що його тітка говорила, та швидче звідти перекинувся орлом и полетів аж туди, де тітка казала— до того золотого саду. Прилетів туди, зробивсь багатиром, тай каже: «Господи! чи на мое щастя, чи на матирине, приврати це все у горохове зерно, то зроблюсь орлом, візьму його и понесу до своєї матері.» Ото так як він сказав, так и зробилось: превратилось усе чисто у горохове зерно, а він перекинувся орлом, узяв те зерно и полетів на білий острів до своєї матері.

Прилетів туди, зробивсь багатиром, узяв ту горошинку, сказав: «Нехай ростелецця!» Знов так воно розіслалося там, біля його хати. Він тоді прийшов до матері у хату, та й каже: «А що, мамо: я приніс вам дуже великий гостинець! Чи показати вам його, чи ні?» А вона каже: «Як же можна, щоб мені не показати? а кому ж більше, як не мені?! аже ж ти в мене один син, а я в тебе одна мати, а більше нікого не має. Кому ж більше, як не мені, и показати?!» Ото вони вийшли с хати— аж тут таке стоїть, що крий Боже! Стоїть, мось-пане, собі золотий сад и золотим барканом обгорожений, а в саду золотий стовп, на тому стовпі кіт сидить, и в гору йде— гарні пісні співає, а в низ иде— дуже гарні казки каже, и так любо та гарно, що куди! в тому саду... так— що вже луч(ч)е не треба!— Тоді він розказав усе чисто, як треба. Мати так уже втішаєцця, що незнає вже, що й робить!

Ото живуть вони там собі, та й живуть; аж зайіжжас знов якийсь купець чужостороній. Зайіжав до них, вони и

з цим роспитались,—аж він як раз йде в їхнє княжество. От вони тоді дали и тому купцю дорогих шкур и просили, щоб непременно одвіз на гостинець до того князя. Ото він пообіщав и поїхав собі. А цей знов багатир перекинувся мухою, прилетів тоді до батька у комнати, сів на стіні,—як той саме став шкури приносить до князя,—и слухає, що там буде за розговори. Ото, як той приніс шкури ті до князя, князь зачав роспитувать: звідкіля це, и що, таке, и хто це? А він одвічає, що: «це на морі, на білому острові, каже, живе собі не то царюк, не то князьок, и з самих цих шкур палати построєні, и там у його єсть золотий сад, золотім барканом обгороджений, и в саду стоїть золотий стовп, а на тому стовпці кіт сидить, и той кіт вгору йде—пісні співає, а вниз иде—дуже гарні казки каже.» А князь тоді на свою жінку й каже: «Пойїдьмо туди, побачим!» А вона каже: «Не хочу я туди йїхать, а луч(ч)е ми поїдьмо у друге місце: там и там через море лежить золотий міст, а на тому мосту різні дерева стоять, и там стоїть церков, и в ній що-дня правиц(ц)я, ити до церкви, то дерева цвітуть, а як вийти из церкви по службі, то вже поспіють різні хрусти, так що можна рвать да й йїсти,—и ще там за цервею стоїть млин и на дванацять камінів мелец(ц)я, и як мелецця, то с-під камінів гаряче молоко біжить: то туди поїдьмо—каже княгиня,—прогуляємось и побачимо!»

А це й багатир усе чисто вислухав, сидячи на стіні, та тоді, як можна швидче, полетів туди, на море до тієї штуки, буди тітка підмовляла його батька йїхать. Прилетів туди орлом—аж там так, як раз, як вона казала. Тоді сказав: «Господи! чи на мое щастя, чи на матирине, приврати це все у горохове зерно, то я візьму, та й понесу до матері.» Як сказав, так и зробилось. Він тоді взяв горохове зерно и поніс до дому до матері.

Приніс до дому, викинув из рота—воно вже розіслалось,

як слідує бути, — так як там було. Тоді він увійшов до матері і хвалиця: «От я, каже, мамо, штуку приніс — не таку, як то! ось ідіть, подивіться!» Вийшла мати — аж так и єсть. Ходять вони тоді, любуюцца всім чисто. І він матері розказав, як це він достав, и щодь — все чисто розказав: скрізь, де був, и як добув.

Ото вони живуть собі любо и гарно, — так що вже й не треба лучче и краще! Ото, там через кілька врем'я, изнов зайіхав до їх якийсь купець; роспитались — аж, як раз, у їх княжество він йіде. Ото вони изнов дали й тому купцю скілько там шкур дорогих и попросили, щоб непременно приставив до того князя; а що то його батьво, а матері — чоловік, — то цього нівому не кажуть. Ото той купець свазав, що «непременно привезу ці шкури тому князю», а потім попрощався, та зараз и поїхав.

А цей багатир изнов парекнувся мухою, прилетів туди, сів у єднотах на стіні, и слушає. А той купець приносить шкури и кляняцца: «Це, каже, вам гостинець присланий. Там на білому острові, живе якийсь собі князьок, — то це він прислав ці шкури, — и в його там так гарно, що страх: там — и просто свазать — рай, та й годі! У його из самих чисто ціх шкур будинок, и там стоить золотий сад, золотим барканом обгорожений, а в саду стоить золотий стовп, и на тому стовпі кіт сидить, — у гору йде — пісні співає, а вниз йде — казки каже; а потім на морі лежить золотий міст, а на тому мосту рівні дерева стоять, и стоить там церква, в ній щодня правниця; — и як до служби йти, то цвітуть дерева, а як из служби йти, то вже поспіють рівні хрукти, — так що можна рвать, да й йісти: — и стоить там млин, на дванадцять камінів мелниця, и с-нід камінів гаряче молоко біжить!» А князь тоді й каже жінці: «Пойдімо, та й годі туди!» А вона каже: «Не хочу я туди йіхать (звісно — вже знає, хто там живе!), а пойдімо ми, важе, луч(ч)е туди, де, за морями, на острові, де є двір,

а в тому дворі, живе баба *), и в неї єсть вісім синів-соколів, таких: волос у волос, голос у голос, по локті золоті руки и по коліна золоті ноги, золоті чуби, на лобі в кожного місяць и по краях зорі: всі однакові вісім!»

А цей багатир вислухав це, да й догадавсь: Оце ж, надісь, самі мої брати, коли так!» Бо йому його матері розказувала все чисто, як воно робилось. Тоді швидче туди, взяв и полетів орлом. Як прилетів туди, то зараз перелетів через баркан у той двір, перекинувся багатиром, ходить там по саду; коли дивиця—аж там ягісь хлопці гуляють, бігають по саду. Роздивився—аж як раз ті самі, що говорино: так, точ-в-точ, як казано. Ото він приблизивсь трохи до їх, щоб вони угляділи його, та й стоїть. А вони якось угляділи його, прибігли, та й кажуть: «Чого це ти, чоловіче, сюди зайшов, да й як нище ти сюди уїйшов? От ти вже назад не вийдеш, бо нікудою; а сховацьця ніде не можна, бо наша баба така, що зараз изієть, и ніде не сховаєсья, бо вона и дух почує.» Ото давай там говорить; распитались, що брати його... А потім, як поговорили, так и зробили: багатир перекинувся орлом, забрав вісім братів на себе и полетів тоді до матері.

Як узяв летить—летить, та й летить. Коли оглянецья саме посеред моря, а за ним змія летить попід облаками. Ну, що тут робить? а тут важко так, що не можна втекти. Коли дивляцья—аж стоїть маленький острів; тоді брати й кажуть: «Кидай нас на цьому острові, а сам тікай, як мога!» Він їх покинув на тому острові, а сам далі полетів. Він же летить низом над водою, а змія летить горою; та як зрівнялись просто, так що вже над ним стала летить,—та тоді розігналась саме на його, щоб його вбить; а він на бік шмигнув, а змія тоді в море—так и затопилась. Він тоді скоріше звер-

*) Вона обманювала, бо то—зія. прим. разк.

ху, та й утопив змію. Тоді взяв, забрав братів и подетів до дому до матері.

Як прилетів до-дому, та показав матері, — тоді мати так зраділа, — зараз и пізнала, що сини. От вони давай тоді собі жить ще лучче, веселіше й багатіше, — так, що, може, нігде не було такого багатства, як у їх.

Ото явось там знов купці йїхали тудою, та й до йїх заїїхали и все чисто бачили там. Вони тоді теж дали и тим купцям дорогих шкур на гостинець своєму батькові, распитавшись, що вони як раз йїдуть у йїх княжество. Купці ті поїїхали. От, прийїхали вони до князя и оддали шкури, да як розказали все чисто, — що там и як там на тому острові, звідкїля ті шкури, — то князь сказав своїй княгинї, що «непремінно поїїдьмо!» А йїй уже нема куди казати: нічого робить — треба йїхати; та й поїїхали.

Прийїхали туди на білий остров, дивляця — аж як раз так саме, як казано; побачивсь князь из тими хлопцями — аж як раз так самі, як казано! побачивсь из йїх матерью, распитавсь — та тоді на вкюлюшки передь нею... А вона тоді його увїрила, що він невиноват, а сеетра йїї виновата. Тоді він, попросивши прощення у своєї першої жїнки, присяг на ново быть чоловіком и зоставсь там жить; а своєму синові багатиріві сказав: «Що хоч, те й зроби тітці волшебниці!» Дає він узав да очи цовиколовав, та й тоді й пустив, та й сказав: «Иди собі в світ! Страждав я з матерью тридцять год через тебе, — то оде ж тобі за те!»

(записана въ с. Бояргѣ Киевскаго уѣзда Кириѣкомъ Мельниченкомъ.)

ЦАРІВНА - ЖАБА.

Десь-не-десь, в де-якімсь царстві, в де якімсь государстві, жив собі царь та цариця; а у них — три сини, як соколи. От, дійшли вже ті сини до зросту — такі парубки стали, що ні здумать, ні згадать, хіба в казці сказать! Дійшли до літ, — час їм женитися. Царь, порадившись гарненько з старою, прикликає синів и каже: «Сини мої, соколи мої! дійшли ви до літ, — час уже вам подружжя шукать.» — «Час, кажуть, таточку, час.» — «Забірайте ж, каже, діти, сагайдаки срібні, накладайте стрілочки мідні и пускайте у чужі землі, далекі: хто до кого попаде в двір, там тому й молоду брать.»

От вони вийшли на двір, понатагали сагайдаки — давай стрелять. Старший стрельнув — загула стріла під небесами, та й упала аж у иншому царстві, у царя в садочку. Царівна, на той час, по саду проходжувалась, підняла стрілку, любує. Прийшла до батьва, хвалиця: «Яку я, таточку, гарну стрілку найшла!» — «Не давай же, каже царь, їй нікому — тільки оддай тому, хто тебе дружиною візьме.» — Коли так: через яку там пору, прийїздить старший царевич, просить у неї стрілку. «Не дам я, каже, цій стрілки нікому — тільки оддам тому, хто мене дружиною візьме.» — «Я, каже царевич, тебе візьму.» Намовились. Пойїхав він.

Другий царевич стрельнув — звилась стріла нижче хмари, вище ліса, та й упала у княжецький двір. Князівна, на той час, на рундучку сиділа, побачила, підняла стрілку и понесла до батьва: «Яку я, таточку, гарну стрілку найшла!» — «Не давай же їй, каже князь, нікому, — тільки хіба оддай тому, хто тебе дружиною візьме.» — От прийїжає и другий царевич, просить стрілку. Вона сказала так, як и та. И цей каже: «Я тебе візьму.» Погодились; поїхав.

Приходиця третьому стрелять. Иван-царевич,— його звали Иваном-царевичем,— як стрельне—загула стріла ні високо, н низько—вище хат,—та й упала ні далеко, ні близько—коло села в болоті. На купині сиділа жаба и взяла ту стрілку. Приходить Иван-царевич, просить: «Верни мою стрілку!»— «Не дам я, каже жаба, ційі стрілки нікому—тільки оддам тому, хто мене дружиною візьме.» Иван-царевич подумав: «як таки його зелену жабу за дружину брати?» Постояв над болотом, пожурився,— пішов до дому, плачучи.

От уже йім час до батька йти, казать: хто яку собі молоду найшов. Ті ж два—старший и підстарший—таки раді, що Господи! а Иван—царевичъ иде, тай плаче. Батько питає йіх: «Ну, розкажіть же, сини мої, соколи мої, якихъ ви мині невісток понаходили?»— От старший каже: «я, тату, найшов царівну»; підстарший: «я—князівну»; а Иван—царевич стойіть, та й слова не вимовить: так плаче, так плаче!.. Батько його питає: «А ти чого, Иванъ—царевич, плачеш?»— «Як же, каже, мині не плакать, що у братив жінки, як жінки, а мині доведеця з болота зелену жабу брать... чи вона мині рівня?»— «Бери! каже царь: нічого робить: така вже, видно, твоя доля!»— От и одружилися царевичі: старший взяв царівну, середульший - князівну, а Иван-царевич—зелену жабу з болота.

От вони одружилися, та й живуть собі. А це якось царь забажав: ява з невісток уміє краще рушники ткать. Отдає приказ: «Щоб на завтре, на ранок, рушники виткали и принесли показать: ява з них лучча ткаля?»— Иван-царевич иде до дому, вона вилізла назустріч, питає: «Иван царевич, чого ти плачеш?»— «Та як же мині не плакать, що так и так: загадав наш батько, щоб на завтре, на ранок, божна невістка йому рушники виткала...»— «Не плач! усе гаразд буде; лягай та спи!» Він ліг, заснув. Вона взяла, кожушок з себе скинула, вийшла на двір, крикнула, гукнула, свиснула—тут де невзялись дівці прислужниці, виткали рушники, гарно орлів пова-

шивали, отдали їй. Вона взяла, положила коло Івана-царевича, знову кужушок наділа — и стала такою жабою, як и була. Прокидаєця Іван-царевич, аж такі рушники, що він ще й не бачив таких зроду! Він зрадів, поніс до царя. Батько йому дякує за рушники дуже. Тих же рушники так собі, простенькі — царь на вухні поодавав, а жабини у себе на образи понавішував. *)

От батько дає знов приказ, щоб невістки напекли гречаників и принесли йому: хто лучче пече? Іван-царевич иде до-дому, та й знову плаче. Вона вилізла проти його, квакає: «Іван-царевич, чого ти плачеш?» — «Як же мині не плакати, що загадав батько гречаники пекти, а ти не вмієш!.. «Не плач — справимся! лягай та спи!» Він ліг, заснув. А ті, другі невістки, пішли під вікно піддивляцьця — як вона буде робить. От вона взяла ріденько вчинила, ріденько підбила, ріденько й замісила; потім того, полізла на піч, пробила дірку, вилила туди — гречаники так и роспливлись по черні... ті невістки швидче до дому, та давай и собі так робить. Напекли таких гречаників, що хйба тільки собакам повикидять. А вона, як ті пішли, кужушок з себе, вийшла на двір, крикнула, гукнула, свиснула, — тут де невзялись дівиці-прислужниці. Вона їм приказала, щоб до світа були гречаникі. Ті незабаром принесли їй гречаники — як сонце, такі гарні! Вона взяла, положила коло Івана-царевича, сама кужушок на себе — и знов стала такою зеленою жабою, як и була. — Іван царевич проки-

(*) *Варіант*: царь даєть «сорочки шить.» Іван-царевич иде у двір, та й плаче. Вона вилізла на стрічу и питає: «Іван Іванович, руський царевич, чого ти плачеш?» — «Та як же мині не плакати, що отець загадав сорочки шить, а ти неумієш!» — «Іван Іванович, руський царевич: лягай та спи!» Він ліг, з досади заснув. Вона взяла полотно, порізала на дрібненькі шматочки, та й викинула за вікно; сама вийшла на двір, крикнула, гукнула, свиснула, — увийшла в хату и лягла спати. До світа їй принесли сорочку, як з воску злигу. Вона розбудила Івана-царевича, дала; той поніс. Так батько йому такий радий: «Оце, каже, сорочка, хоч на Велик день, то не в стид!»

даєдця, бачить—біля його гречаники, як перемиті; він зрадив, поніс до царя. Батько йому дуже вдячен. Тих же, невісток, гречаники собакам поодавав, а ції звелив до столу подавать.

От знов царь загадав своїм сипам: щоб у такій, у тавій, день, «були до мене з жінками на бенькет.» Ті ж, старші брати, радіють, а Иван-царевич иде до-дому, повісивши голову, та й плаче. Жаба вилізла на зустріч, питає: «Иван-царевич, чого ти плачеш?»— «Як же, каже, не плакати, що батько загадав нам з жінками на бенькет прийіхати... Як я тебе повезу?»— «Не плач, каже, лягай та спи: якось поїдемо!» Він ліг, заснув.— От діждали того дня, що бенькет,— Иван-царевич знов зажурився. «Не журись, каже, Иван-царевич, йідь попереду сам! А як стане дощик накрапати, то знай, що твоя жсна дощовою росою вмиваєдця; а як блискавка забліще— знай, що твоя жона у дороге убранья прибіраєдця; а як гр і загремить— то вже йіде.» Иван-царевич убрався, сів и поїхав.

Приїздить, аж старші брати з своїми жінками вже там; сами повбирани гарно, а жінки у золоті, у саєті, у намістах дуже дорогих... Брати стали з його сміядця: «Що ж ти, брате, сам прийіхав? ти б йіи хоч у хустку завязав, та привіз...»— «Не смійтесь, каже: потім прийіде.» Коли це став дощик накрапати; Иван-царевич и каже: «Це моя жіночка люба дощовою росою умиваєдця!» Брати сміюдця з його: «Чи ти, кажуть, здурів, що таке торочиш?» Коли це блискавка блиснула, Иван-царевич и каже: «Це моя жіночка у дороге убранья прибіраєдця!» Брати тільки плечима здвигують: був брат такий, як и треба, а то й здурів! Коли це як зашумить, як загрімотить грім— аж дворець затрясся; а царевич и каже: «Оце вже моя голубочка йіде!» Коли так: прийіхала під крильце карета шістьорью коней, як зміїв, --вийшла вона з карети... Аж поторопіли всі— така гарна!

От посідали обідать; и царь, и царица, и обидва старші

брати и ненадивляця на неї: сказано — така гарна, таке гарна, що й не можна! Обідають; то вона оде шматочок у рот, шматочок у рукав, — ложку в рот, ложку в рукав. А ті невістки дивляця на неї, та й собі: ложку в рот, ложку в рукав, — шматочок в рот, а шматочок в рукав.

От пообідали; вийшли на двір; стали музики грати, — батько став запрохувати у танок. Ті невістки нехочуть: «Нехай вона танцює!» От вона як пішла з Іваном-царевичем, як зачала танцювати то й до землі не черкнеця — легко та гарно! А це: махнула правим рукавцем, що шматочки видала — став сад, у тому саду стовп, и по тому стовпу кіт ходить: у гору йде — пісні співа, а в низ йде — казки каже. Танцювала-танцювала, — далі махнула й лівим рукавцем — у тім саду стала річка, а на річці лебеді плавають. Усі так дивуюця тим дивом, як малі діти. От потанцювала вона, сіла спочивати. А це й другі невістки пішли у танок. Танцюють, та як махнули правим рукавцем — кістки вилетіли та прямо цареві у лоб; махнули лівим — цареві очі позабрязкували. Царь на них: «Годі, годі, сучого сина дочки! ви міні очі повибиваєте...» Вони й перестали. Посідали на присьні усі; музика грає, а царедворці вже танцюють.

А Іван-царевич дивляця на жінку, та й собі дивуюця: як таки, з такої зеленої жаби, та зробилась така гарна молодичка, що й очей не одірвиш! Далі сказав собі подати коня, махнув до дому довидацьця: де вона усе те понабирала? Приїзжає, пішов у кімнату, де вона спить, — аж там лежить жаб'ячий тулубець. У комені топилося, — він той тулубець у огонь — тільки димок пішов.... Він тоді знову вертаєця до царя — саме посів на вечерю. Довго вони ще там гуляли, — перед світом вже порозійзжались. Пойхав и Іван царевич з своєю жінкою.

Приїздять до дому, вона ввійшла у кімнату, оглядидася — аж кожущка й нема... Шукала-шукала... «Чи ти, пита, Іван-царевич, не бачив моєї одежі?» — «Якої?» — «Тут каже, я ко-

жушок скинула...» — «Я, каже Иван-царевич, смалив!» — «Ох, щò ж ти наробив мині, Иван-царевич? Як би ти не займав, то б я вічно була твоя, а тепер прийдеця нам розлучицьця, може, й на віки...» Плакала-плакала, кревавими сльозами плакала; а далі: «Прощай! каже. шукай мене в тридесятім царстві, в тридесятім государстві, у баби-яги, востяної ноги.» Махнула рученьками, перекинулась зозулею; вікно було одчинене — полинула...

Довго Иван-царевич побивався за жінкою, довго плакав гірко, — роспитувався: що йому робить? Ніхто нічого не ввадив. От він взяв сагайдачок срібний, набрав у торбину хліба, тикву повісив через плече, — пішов шукать.

Иде, та й иде — коли зустрічає його дід, такий як молоко сивий, и питає: «Здоров, Иван-царевич! куди тебе Бог несе?» — «Иду, каже, дідусю, світ за очі — шувать своїй жінки: вона десь у тридесятім царстві, у тридесятім государстві, у баби-яги, востяної ноги... иду, та й не знаю куди... Чи ви, дідусю, не знаєте: де вона живе?» — «Чому, каже, не знать? знаю.» — «Скажіть, будласка, дідусю, и мині.» — «Е, що тобі, сину, казать: кажи-не кажи — не потрапиш!» — «Потраплю-не потраплю, скажіть: я за вас буду цілий вік Бога молить.» — «Ну, коли вже, каже, тобі так треба, — то от тобі клубочок: пусти його — куди він буде вотицьця, туди й ти йди за ним: як-раз дійдеш аж до баби-яги, востяної ноги. Иван-царевич подякував дідові за клубочок, взяв, пустив: клубочок повотився, а він пішов.

Иде, та й иде таким густим лісом, що аж темно. Зустрічаєця йому ведмідь. Він наложив мідну стрілу на срібний сагайдан, — хотів стрелять. Ведмідь йому й каже: «Иван-царевич, не бий мене: я тобі в великій пригоді стану!» Він пожалував його не бив. От, так и совола пожалував — не вбив.

Иде, та й иде: клубочок попереду вотицьця, а він по заду йде за ним; та й дійшов аж до синього моря. И бачить: на березі лежить щука зубата, без води, пропадає на сонці. Він хотів

йійі взять та ззісти, а пона й просятъ: «Иван-царевич, не йіж мене: кинь лучче мене в море, я тобі за те в великій пригоді стану!» Він йійі вкинув в море; пішов далі.

От, та й зайшов уже аж у тридесяте царство, в тридесяте государство,—аж стойіть хатка на курачій нїзці, очеретом підперта, а то б розвалилася... Він увійшов у ту халку—аж на печі лежить баба-яга востяна нога, ноги на піл одвидала, голову на комін положила. «Здоров був, Иван-царевич! чи по волі, чи по неволі прийшов сюди?»—«И по волі, каже, и по неволі.»—«Чи сам од кого ховаєсся, чи кого шукаєш?»—«Ні каже, бабусю, не ховаюся, а шукаю я свою жінку люблю—жабу зелену.»—«Знаю, знаю! каже баба-яга: вона у мене в голові нужу шукає, як прийде в гості.»—«Де ж вона, бабусю, скажіть міні!»—«У мого братіка за наймичку служить.»—От він як узяв просить, щоб сказала, де йійі брат живе; вона й каже: «Там на морі є острів—там його й хата. Тількі, гляди, щоб тобі лишенька там не було: ти йійі як побачиш, то хватай швидче, та й тікай з нею, не оглядаючись.» От він подяжував бабу-ягу, пішов.

Иде та йде, дійшов до моря; глянув—море и кінця йому не видно... и де той острів, хто його зна. От він ходить понад морем, голову повісивши, журиця. А де впливає щува: «Иван-царевич, чого ти журисся?»—«Так, каже, и так: на морі є острів, так ніяк не можу туди достатись.»—«Не журись!» каже. Ударила хвостом об воду—став такий міст, що й у царя нема такого: налі срібні, перила золоті, а поміст шклом настеляний,—як идеш, тав, мов, у дзерналі. Иван-царевич и пішов по тому мосту, та й дійшов аж на острів.

Дійшов на острів—аж там такий ліс, такий густий, що ні пройти, ні просунуцьця, та темний-темний... Иван-царевич ходить понад тим лісом, та й плаче, ходить, та й плаче... А тут уже й хліба не стало—нічого й йісти. От він сів на пісеу, та й зажурився: «пропав!» дума. Коли це біжить

засць мимо його; тут де не взявся сокіл ударив того зайця, убив; Иван-царевич узяв того зайця, оббідував, витер огню дерево об дерево, спіє на шашлику, ззів.

От, найвіся, та й став думать: як його до дворця добитись? Знову ходить понад лісом; а ліс—сказано—и просу-нуцьця не можна. Ходив-ходив, коли—зирє! иде ведмідь. «Здоров, Иван-царевич! чого ти тут ходиш?» — «Хочу, каже, як небудь у дворець достатись, та не можна за лісом.» — «Я тобі поможу.» Як узяв той ведмідь дубья трошчить: такі дуби вєрга, що по півтора обіймища! Вєргав, вєргав—аж утомився; пішов напився води, як зачав знову ламать... От-от стежечку проламає! Знову пішов води напився, знову ламає. Проламав стежку аж до дворця, пішов Иван царевич.

От пішов Иван-царевич по тій стезці—аж серед лісу така гарна долина, а на тій долині шклянний дворець стоїть. Він туди пішов у той дворець. Одчинив одні двері, залізні—нема нікого, одчинив другі, срібні—и там нема нікого, як одчинив треті, золоті—аж там, за золотими дверима, сидить його жінка, мички личе,—и така зажурина, що й дивицьця на неї страшно... Як побачила Ивана-царевича, так и впала йому на шию: «Ти ж мій голубе сизий, як я за тобою скучила! як би ще трохи—не багато,—може б, ти мене більше й не побачив ніколи!..» Аж, плаче з радощів! А він—то вже не знає: чи на сім, чи на тім світі... Обнялися, гарно поцілувалися; вона знову перекинулась зозулею, взяла його під крила,—полетіли.

От прилетіли у його царство, вона перекинулась опгять людиною и каже: «Це мій батенько мене прокляв и зміяці завдав аж на три годи на послуги; а тепер уже я свою покуту одбула!» Прийшли до дому, та стали гарно собі жити и Бога хвалити, що їм поміг.

(Записана въ г. Гадячѣ Полтавской г.)

29.

О Х. *)

Колись було не так, як тепер: колись усякі дива робилися на світі; колись и самий світ не той був, що тепер... Тепер нічого того нема... Розкажу вам казку про лісового царя *Оха*, який він був.

Колись-то давно, не за нашої пам'яті, — мабуть ще й батьків и дідів наших не було на світі, жив собі убогий чоловік з жінкою, а у них був одним один син, та й той не такий, як треба: таке ледащо предалося той одинчизь, що Господи! Нічого — и за холодну воду не возьмця, а все тільки на печі сидить та прісцем пересипаецця. Уже йому, може, годів з двадцять, а він усе без штанців на печі сидить — ніколи й не влязть: як подадуть їсти, то й їсть, а не подадуть, то й так обходиця... Батько й мати жураця: «що нам з тобою, сину, робить, що ти ні до чого недотепний? Чужі діти своїм батькам у поміч стають, а ти тільки дурно у нас хліб переводиш!» Так йому не до того: сидить, та прісцем пересипаецця... Тепер, — от-як там п'ять або шість год хлоп'яті, — вже воно й у штанцях, вже воно батькові й поміч; а тоді — то таке жинило, що аж під стелю, а все без штанів ходить

Журились-журились батько з матір'ю, а далі мати й ка, же: «Що ти таки, старий, думєш з ним, — що вже він до зросту дійшов, а така недотепа — нічого робить не вмє? Ти б його куди оддав, то оддав, куди наняв, то наняв, може б його чужі люде чому вивчили.» Порадилися, батько и оддав його у кравці вчитись. От він там побув день зо три, та й утік; зліз на піч — знов прісцем пересипаецця. Батько його вибив добре, вилаяв, оддав до шевця шевству вчитись. Так

*) См. Малорусскій лѣт. сборникъ Морловцева, с. 59—61.

він и звідтіля втік. Батько знов його вибив и оддав ковальству вчитись. Так и там не побув довго—втік. Батько-що робить?» «Поведу, каже, сучого сина, ледацю у инче царство: де найму, то найму,—може, він відтіля не втече.» Взяв його й повів.

Идуть та йдуть, чи довго, чи недовго, аж увійшли у такий темний ліс, що тільки небо да земля. Увіходять у ліс, притомилися трохи; а так, над стежкою, стоїть обгорілий пеньок; батько й каже: «притомився я,—сяду, одпочину трохи.» От, сідає на пеньок, та: «Ох! як же я втомився!» каже. Тільки це сказав—аж з того пенька—де невзявся—вилазить такий маленький дідок, сам зморщений, а борода зелена аж по коліна. «Що тобі, пита, чоловіче, треба од мене?» Чоловік здивувався: де воно таке диво взялося? та й каже йому: «Хіба я тебе кликав?. одчепись!»—«Як же не кликав,—каже дідок,—коли кликав!»—«Хто ж ти такий?» пита чоловік. «Я, каже дідок, лісовий царь Ох. Чого ти мене кликав?»—«Та цур тобі, я тебе и не думав кликати!» каже чоловік. «Ні, кликав: ти сказав: Ох!»—«Та то я втомився, каже чоловік, та й сказав..»—«Куди ж ти йдеш?» пита Ох.—«Світ за очі! каже чоловік: ве-ду оцю прескурву дитину наймать,—може його чужі люде навчать розуму, бо у себе дома—що найму, то й утече.»—«Найми, каже Ох, у мене: я його вивчу. Тільки з такою умовою: як вибуде рік та прийдеш за ним, то як пізнаєш його—бери, а не пізнаєш—ще рік служитиме в мене!» «Добре», каже чоловік. От, ударили по руках, запили могорич гарненько,—чоловік и пішов собі до дому, а сина повів Ох до себе.

От, як повів його Ох, та й повів, аж на той світ, під землю, та привів до зеленої хатки, очеретом обтываної; а в тій хатці усе зелене: и стіни зелені, и лавки зелені, и Охова жінка зелена, и діти, сказано—усе, все.. А за наймичок у Оха мавки—такі зелені, як рута!.. «Ну, сідай же, каже Ох, наймитку, та попойіси трохи!» Мавки подають йому страву—и страва зелена; він попойів. «Ну, каже Ох, піди ж наймит-

ку дровець урубай та наноси.» Наймиток пішов. Чи рубав, чи не рубав, та ліг на дівця и заснув. Приходить Ох - аж він спить. Він його взяв — звелів наносить дров, положив на дрова зв'язанного наймита, підпалив дрова... Згорів наймит! Ох тоді взяв, понілець по вітру розвіяв, а одна углина и випала з того попелу. Ох, тоді йійі сприснув живущою водою,—наймит знов став живий, тільки вже моторніший трохи. Ох уп'ять звелів дрова рубать; той знов заснув. Ох підпалив дрова, наймита спалив, понілець по вітру розвіяв, углину сприснув живущою водою—наймит знов ожив и став такий гарний, що нема кращого! От Ох спалив його и в третє, та вп'ять сприснув углину живущою водою—и з того ледачого парубка та став такий моторний та гарний козак, що ні здумать, ні згадать, хіба в казці сказать.

От, вибув той парубок год. Як вийшов год, батько иде за сином. Прийшов у той ліс, до того пенька обгорілого, сів, та: «Ох!» Ох и виліз з того пенька, та й каже: «Здоров був, чоловіче!»—«Здоров, Ох!»—«А чого тобі треба, чоловіче?» пита Ох. «Прийшов, каже, за сином.»—«Ну, иди: як пізнаєш—бери його з собою, а не пізнаєш—ще год служитиме.» Чоловік и пішов за Охом. Приходять до його хати; Ох взяв, виніс мірку проса, висипав—назбігалось такого до біса півнів! «Ну, пізнавай, каже Ох, де твій син?»—Чоловік дивився-дивився—все півні однакові: один у один—не пізнав. «Ну, каже Ох, иди ж собі, коли не пізнав: це год твій син служитиме в мене.» Чоловік и пішов до дому.

От виходить и другий год; чоловік уп'ять иде до Оха. Пришов до пенька: «Ох!» каже. Ох до його виліз. «Иди, каже, пізнавай!» Увів його у кошару—аж там самі барани, один у один. Чоловік пізнавав-пізнавав—не пізнав. «Иди собі, коли так, до дому: твій син ще год житиме у мене.» Чоловік и пішов журачись.

Виходить и третій год; чоловік иде до Оха. Ці та йде--

аж йому на зустріч иде дід, увесь, як молоко, білий, и одежа на йому біла. «Здоров, чоловіче!» — «Доброго здоров'я, діду!» — «Куди тебе Бог несе?» — «Иду, каже, до Оха виручать сина.» — «Як саме?» — «Так и так», каже чоловік. И розказав тому білому дідові, як він Охові оддав у найми свого сина и з якою умовою.» Е! каже дід: погано, чоловіче! довго він тебе водитиме.» — «Та я вже, каже чоловік, и сам бачу, що погано, та не знаю, щό його й робить тепер у світі... Чи ви, дідусю не знаєте: як мині мого сина вгадать?» — «Знаю!» каже дід. «Скажіть же й мині, дідусю-голубчику: я за вас цілий вік буду Бога молити! Бо все таки: який він не був, а мій син—своя кров!» — «Слухай же, каже дід: як прийдеш до Оха, він тобі випустить голубів: то ти не бери ніякого голуба, тільки бери того, що не йстиме, а сам собі під грушею сидітиме та оскубатимецця: то твій син!» Подякував чоловік дідові и пішов.

Приходить до пенька: «Ох!» каже. Ох и виліз до його и повів його у своє лісове царство. От висипав Ох мірку пшениці, накликав голубів. Назліталось їх така сила що Господи! и все один у один. «Пізнавай, каже Ох, де твій син! Пізнаєш—твій, а не пізнаєш—мій!» От всі голуби йдять пшеницю, а один сидить під грушею сам собі, надувся, та оскубаецця. Чоловік и каже: «Ось мій син!» — «Ну, вгадав! коли так—бери.» Взяв перекинув того голуба,— став з його такий гарний парубок, що кращого й на світі не має. Батько зрадів дуже, обнімає його, цілує... Раді обидва! «Ходім же сину, до дому.» От и пішли.

Идуть дорогою, та й розмовляють: батько розпитує, як там у Оха було; син розказує; то знову батько розказує, як він бідує, а син слухає. А далі батько й каже: «Що ж ми тепер, сину, робитимем? Я бідний и ти бідний... Служив ти три годи, та нічого не заробив!» — «Не журіцца, тату,— все гаразд буде. Глядіть, каже: тут полюватимуть за лисицями паничі, то я перекинусь хортом та піймаю лисицю, то паничі,

мене купуватимуть у вас; то ви мене продайте за триста рублів,—тільки продавайте без ретязя: от у нас и гроші будуть, розживемось!»

Идуть та йдуть,— аж так, на узлісі собаки гаяють лисицю: так гаяють, так гоняють: лисиця не втече, хорт не дожене. Син зараз перекинувся хортом, догнав ту лисицю, піймав. Паничі вискочили з ліса. «Се твій хорт?» — «Мій!» — «Добрий хорт! продай його нам.» — «Купіть.» — «Що тобі за його?» — «Триста рублів, без ретязя.» — «На що нам твій ретязь,— ми йому позолочуваний зробим. На сто!» — «Ні.» — «Ну, бери гроші,—давай хорта.» Одлічили гроші, взяли хорта,—давай полювать. Випустили того хорта знову на лисицю. Він як погнав лисицю, та погнав аж у ліс, та перекинувся парубком и знову прийшов до батька.

Идуть та йдуть, батько й каже: «Шо нам, сину, цих грошей,— тільки що хозяйством завестись, хату полагодить...» — «Не журіцца, тату, буде ще.» Тут, каже, тату, паничі йіхатимуть по перепелиці з соколом; то я перекинусь соколом, то вони мене купуватимуть, то ви мене продайте знов за триста рублів, без шапочки.»

От идуть полем,—паничі випустили сокола на перепила; так сокіл женеця, а перепел тікає: сокіл не дожене, перепел не втече. Син перекинувся соколом,— так зразу и насів того перепила. Паничі побачили. «Це твій сокіл?» Мій.» — «Продай його нам.» — «Купіть.» — «Що тобі за його?» — «Як дасте триста рублів, то беріть собі сокола, тільки без шапочки.— Ми йому парчеву зробимо...» Поторгувались, продав за триста рублів. От паничі пустили того сокола за перепелицею, а він як полетів, та й полетів, та перекинувся парубком и знову прийшов до батька.

„Ну, тепер ми розжились трохи“, каже батько „постойте, тату, ще буде. Як будемо, каже, ити через ярмарокъ, то я перекинусь конем, а ви мене продавайте: дадуть вам за

мене тисячу рублів; тільки продавайте без недоузка“. От до-
ходять до містечка там, чи що,—аж ярмарок. Син перекинувся
конем—и такий кін, як змії, и приступить страшно! Батько
веде того коня за неуздох, а він так гарцює, копитами зем-
лю выбиває! Тут понаходилось вушців—торгують. „Тисячу, ва-
же, безъ недоузка, то й беріть!“—„Та на віщо нам цей не-
доуздохъ, ми йому срібну позолочувану уздечку зробимо!“
Дають п'ятьсот. „Ні!“ А це підходить циганъ, сліпий на
одно око: „Що тобі, чоловіче, за коня?“—„Тисячу, безъ не-
доузка.“—„Ге! дорого, батю: візьми п'ятьсот з недоузком!“—
„Ні, не рука“, каже батько.—„Ну, шістьсот...бери!“ Як узяв
той циган торгувацця, як узяв,—так чоловік и шага не впус-
кає. „Ну, бери, батю, тільки з недоузком.“—„Е, ні, цигане:
недоуздох мій!“ „Чоловіче добрий! де ти видав, щоб коня про-
давали без уздечки? и передать ніяк...“—„Як хочеш, а недо-
уздох мій!“ каже чоловік. „Ну, батю: я тобі ще п'ять руб-
лів накину,—тільки з недоузком.“ Чоловік подумав: недоуздох
яких там три гривні стоїть, а циган дає п'ять рублів! взяв
и оддав. Запили могоряч; пішов чоловік, взявши гроші, до до-
му, а циган на коня, та й поїхав. А то не циган—то Ох
перекинувся циганом.

Той кинь несе. та й несе Оха—вище дерева, нижче
хмари...От спустились у ліс, прийїхали до Оха; він того коня
поставив на степі, а сам пішов у хату. „Не втік таки мойїх
рук сучий син!“ каже жінці.—От, у обідню годину, бере Ох
того коня за поводи, веде до водоюю, до річки. Тільки що
привів до річки, а той кинь нахилився нить. та й перекинув-
ся окунем, та й поплів. Ох, недовго думавши, перекинувся
и собі щукою, та давай ганяцьця за тим окунем. Так оце—
що нажене, то окунь одтобурчить пірця та хвостомъ повернець-
ця, то щука й не візьме...От, оце вона дожене, та: „Окунець,
окунець, повернись до мене головою, побалакаєм з тобою!“—
„Коли ти, бумонько, хочеш балакати, каже окунець щуці, то

я й так чую!“ То це — що нажене щука окуня та: „Окунєць, окунєць, повернись до мене головою, побалакаєм з тобою!“ То окунєць одтубурчить ширця, та: „Коли ти, кумонько, хочеш, — то я й так чую!“ Довго ганялася щука за окунємь — та ні! А це впливає той окунь на берег — аж там царівна шмаття пере. Окунь перекинувся гранатовим перснем у золоті оправі, царівна й побачила, та й підняла той перстінь з води. Приносить до дому, хвалиця: „Який я, таточку, гарний перстінь найшла!“ Батько любуєця, а царівна не знає, на який його й палець надіть: такий гарний!

Коли це, через який там час, доложили царю, що прийшов явийсь купець. (А то Ох купцем перекинувся) Царь вийшов: «Що тобі треба, старичок?» — «Так и так: йїхав я, каже Ох, кораблем по морю, візь у свою землю своєму цареві перстінь гранатовий, та й упустив той перстінь у воду... чи ніхто з ваших не знайшов?» — «Ні, каже царь, — моя дочка знайшла.» Покликали и йїї. Ох як узав йїї просить, щоб оддала, «бо мині, каже, и на світі не жить, як не привезу того персня!» Так вона не оддає, та й годі! Тут уже царь уступився: «Оддай, каже, дочко, а то через нас буде несчастя чоловікові, — оддай!» А Ох так просить! «Що хочте, теї беріть у мене, — тільки оддайте мині перстінь!» — «Ну, коли так, каже царівна, — то щоб ні тобі, ні мині!» та й кинула той перстінь на землю... той перстінь и розсипався пшоном — так и пороскочувалось по усій хаті. А Ох, недовго думавши, перекинувся півнем, та давай влювать те пшоно. Клював-клював, все поклював... А одна пшонина закотилася під ноги царівні, — він тийі пшонини и неззів. Як поклював, — та в вікно й вилетів собі геть, та й полетів собі..

А з тийі пшонини та перекинувся парубок — и такий гарний, що царівна як побачила, так и захохалася од разу, — та так же то щиро просить царя й царицю, щоб йїї оддали за його: «Ні за ким, каже, я щаслива не буду, а за ним мое щастя!» Царь довго морщився — що то за простого

оддати свою дочку; а далі порадився царь, та взяли їх поблагословили, та й подружили, та таке весілля справляли, що увесь мир скликали. И я там був, мед-вино пив: хоч в роті не було, а по бороді текло—тим вона в мене й побіліла!

(Записана въ Гадяскомъ у. Полтавской г.)

30.

ПРО ЦАРЕНКА ІВАНА И ЧОРТОВУ ДОЧКУ. *)

Був собі царь и цариця, та не було в їх зроду дітей. Вони вже и Бога просили щоб хоть, мовляв, одна дитина—не дає Бог.

От и поїхав раз кудись царь, в гості, чи, може, по ділу, и загрузли в його коні в болоті. Вже він и ськ з ними тягався, вже и так—нічого не зробить, не вирятуюцца. Коли йде чорт и каже: «А чи даси, каже, що в тебе єсть найлюбішого и наймилішого? то вирятую!»—«Що ж, каже царь, в мене єсть найлюбішого й наймилішого—жінка?»—«Ні, каже, не жінка—я жінки не хочу!»—«Так, може, хату тобі подарувать?»—«Ні, и хати не хочу! ти мені подаруй, що в тебе наймиліше! Ти, каже, його не знаєш, що воно в тебе єсть.»—«Ну, каже царь, коли и я не знаю його—бери!»—«Та ще, каже чорт, мені не зараз його и оддай, а тільки через десять років!»—«Та добре вже, добре—чом!» А того и не знає, що жінка в його давно вже заважніла, и що Бог йому сина дав.—«Так запиши ж, каже чорт, своєю кровью, що ти мені даєш.»—«Як же я, каже царь, запишу тобі?»—«А от як! каже: возьми та вріж мезин(н)ого пальця, то й запишеш.» От царь зробив,

*) См. Леваньсеза, русскія нар. сказки, выш. VI, с. 214—218.

як чорт казав—и записав, а чорт и витяг його... «Йідь же, каже, тепер до дому!»

Тоді царь и поїхав собі до дому и прийїхав благополушно. Коли вступає в хату,—йому назустріч всі: з синомъ поздоровляють. Він так и впав на порозі: «Сину мій, каже, орле мій, не мій же тепер ти!»—Чом же він не твій син?—питає цариця:—хвалить Бога, каже, що діждали! Як мій син, так и твій!—«Ні, не мій він и не твій, каже царь: я вже його чортові оддав и записав.»—От тоді цариця в плач, в крик... а за нею и царь—Боже, як почали вбивацьця! А далі плакали-плакали, вбивались-вбивались, та цариця й каже: «Я ще, каже, буду просить и молити Бога—може, ще и одмолю його.»—Ні, каже царь. не одмолиш вже, бо я своєю кров'ю записав, що через десять років чорт візме.—От тоді цариця бачить, що—що, мовляв, зробили!—нічого не сказала, а тільки дуже, дуже почала журицьця.

А син тим часом росте, як на той жаль: росте не по годам, а по часам, як з води йде. За п(т)ять год так виріс—зовсім великий, и став всього вчицьця, и за рік всього вивчився. И каже тоді своєму батькові, цареві:—«Поставте, каже, мені хату особливе: я буду там жити и Богові молицьця; щоб освободив мене Бог, бо я вже, каже, и сам знаю, що я не ваш.»—Царь и цариця плачуть:—Боже наш, кажуть, Боже, що ми наробили! Але хоч не йди од нас, сину: хоч ми будемо на тебе дивицьця—надивимось за чотири роки. — «Ні, каже, — аж розсердився:—коли вже ви так наробили, так постройте мені хату!» Так що царь мусив постройити. И вже, як постройив,—все він, син той, там, все там: все чита и Богу молицьця, а до батька и до матері и не здума. Прийдуть иноді ті плачучи: «Ти б, кажуть, хоть-би коли-небудь до нас, хоть-би навідався.»—Ні, каже, разом, каже, приїду! —

От він там живе, чита и Богу молицьця, а тим часом и года вийшли... Чорт вороном перекинувся и прилетів до царя:

«А де ти, каже, свого сина дів? оддай, що подарував!»—и стріху йому дере.—Та одчепись, каже, чорте, у мене нема сина!—Чорт розсердився, налітає и хату валляє: «Оддай, кричить, що подарував!»—А до сина не йде.

От царь бачить тоді, що треба, мовляв, —иде до сина и гірко плаче: «Иди вже, каже, сину, бо чорт и хату мені вилля.» — Добре, каже син, —іду; спитайте тільки, куди ж ити — сам прийду.—И почав одягацьця. А тут чорт и прилетів: «А що ж, каже, чи буде він ити, чи ні?»—Куди ж йому ити? — пита царь и гірко плаче: він сам, каже, прийде, — «А прістє в пекло нехай иде!» каже чорт.

От син убрався, пішов попрощався з усіма и пішов собі... «Коли ж, мій сину, ти вернешся?» пита цариця, вбываєцьця.—«Не питайте!»—каже, тільки и свавав...—Лучче б, каже та, було мені тебе закопати!—

От и пішов той син, пішов, все йде; и ввійшов у ліс—а там стоить хатка; ввійшов у хатку—а там сидить бабка. «Добрідень вам, каже, бабусю!»—Здоров, каже, сину! Куди тебе Бог несе?—«А куди, каже, мене Бог несе? в лиху годину!»—Ні, сину; то не в лиху годину.—«А куди ж? порадьте ж мене, бабусю, щоб не в лиху годину.»—Поражю, сину! Я се вже давно знаю, що тобі буде. Иди, каже, синю отцією дорогою—там буде стоять куц зіноваті над водою—та слухай же, щоб ти так зробив, як я тобі буду казати.—«Послухаю, каже, бабусю, послухаю,—тільки, будьте ласкові, порадьте!»—От ти візьмеш, каже дальше та бабуся, та и сідеш під тисю зіноватью, и сидитеш, поки що не прилетить. Там, каже, прилетять по переду дві дівичі купацьця, а опісля и третя. От ті покупающя и будуть убирацьця, то ти їм нічого не роби; а третю повинуть, так ти візьмеш у тисей третью и уградеш одезу и заховаєш и сам заховаєшся—побач, що вона тобі буде казати, та тебе порадить. Та тільки, сину, ти ніяк слухай; що вона тобі ни скаже, —то, може, вона тебе

висвободить.— «Добре, бабуся, каже той усе, зроблю, як кажете,» — и прощаєцця з нею.

От тоді и пішов він лісом, тоєю дорогою, и все йде та й иде — аж той куц зіноваті над водою, як бабуся казала. «Се ж він, каже, той куц зіноваті, що вона казала, се ж він!» и взяв, и сів, та й сидить. Коли прилітають дві дівичі, а опісля и третя, и стали всі три купацьця; и як вилізли старші, вичуть и третю: «Ходім, кажуть, сестро, разом.» — Не з вами, каже, прийшла, не з вами и піду! — От ті взяли, та и полетіли собі, а той и дума: «Коли б же мені, каже, вєрасти ту одежу и ті крильця»; а в їх и крильця, щоб — звісно — літати. А далі и дума: «Що б то я, каже, и за молодєць був, щоб не вєрав!» И як задивилась та, взяв та и вєрав, та и сидить мовчки.

Викупалась и вона и вилазить з води; коли подивичця — аж ні одежі, ні крилець... Як скочить вона знову в воду!... а далі й говорить: «Хто взяв одежу — обізвиєсь! Як що старий, каже, то будеш за батька; як не дуже старий — будеш за брата; а як молодий — будеш за рідного чоловіка!» — Я, каже, взяв! — «Так бишь же!» каже. — А ти ж мені слово справдиш? — «А справджу, тільки хто ж ти такий — чи ти хоч за батька, чи ти хоч за брата, чи за рідного чоловіка?» — Я хочу тільки за чоловіка! — одказує він: подобалась, бо дуже гарна була. — «Ну, будь же мені и за чоловіка.» И він кинув її одежу, а крильця собі зоставив. «Чом же ти, каже, крилець мені не кинув?» — О, яка ж бо ти розумна! — смієцця він: ти хочеш мене підмануть! — «Ні, я тебе не підманю.» — Ну, так нехай же попереду побалакаємо и роспитаємось — чи підманеш, чи ні, а тоді и крильця оддам.

От вона тоді вилізла з води, роспиталась, балакали собі... А далі вона и каже: «Куди ж ти, каже, идеш?» — Та иду!... хто його зна, каже, куди, хто його зна й чого! — «Та може ж таля, нїтє, знаєш куди?» — Та таж и таж — до чорта, каже, иду

в пекло. — «О, каже, знаю ж, до якого чорта ти йдеш! То ж ти йдеш до мого батька.» — Та порадь же мене: куди мені йти. — «Добре; дай же попереду мені крильця!» — все ще не хотілось, щоб був він йійі чоловіком. — «Ні, каже він, попереду забожись, що будеш мені жінкою, то тоді оддам.» — Бачить тоді вона, що нічого рсбить, — забожилась и каже: «Слухай же, каже, тепер! Я тобі за жінку, то слухайся мене, то, може, од батька одможесся; а не будеш слухацьця, то нічо: о не поможещця, бо мій батько дуже сердитий. Там у мого батька, каже, три хати в дворі, — моя крайня, то ти и йди туди просто, та так щоб сестри не бачили.» И розказала йому все: як и що, куди йти, яка дорога: «А мені, каже, дай крильця, то я полечу, буду тебе виглядати.» — Він оддав тоді крильця, вона полетіла, а він пішов.

Ну, пішов він, та й иде. Довго він там йшов, чи не довго, а далі й до двору приходить и зараз в крайню хату. А вона вже його и вигляда: «Ну, каже, добреж ти зробив, що прийшов, бо батько давно вже тебе жде. Иди ж ти до його и слухай, яку буде тобі загадувать роботу робить; тільки, каже, підходь до його з правого боку, щоб він тебе не зарубав.»

От він и пішов и, як казала, з правого боку заходить. «Здоров, каже, був.» — Здоров, здоров! А чого ти, каже, так, довго до мене не приходив? — и побачивши, що той з правого боку заходить: — Бач, каже, я хитрий, а ти ще хитриший чорта... Ну, гляди ж мені, чи зробиш те діло, що я тобі загадаю. Щоб ти мені за сю ніч серед двору викопав криницю, зруб зробив и вранці приніс з неї мені умицьця. Як що зробиш, то ще поживеш, а не зробиш, то моя ніч, а твоя голова з пліч! —

Як сказав се, той так и заплакав, одвернувшись: «Як же, дума, мені за одну ніч, та таку криницю зробишь!» И пішов до неї плачучи, хмурий та невеселий. А вона йому назустріч: «Иване, каже, серце мое коханє!» Иваном його звали,

— чом ти такий смутний, невеселий? — Як же, каже, мені не бути смутним та не веселим, коли твій батько таку мені роботу загадав! — «А яку ж він тобі роботу загадав?» — Оттак и так: щоб за одну ніч криницю викопав, зруб зробив и вранці завтра води приніс умицьця. — «Ит, не знать чого ти турбуєся! Я сю загадку знала, до тебе голубкою прилітала, як був у батька: боялась, що не усе поймеш, як скаже. Лягай лишень, каже, та спи — усе добре буде.» — И вже, каже, не буде мені спацьця, бо знаю се не зробицьця. — «Та зробицьця ти вже не журися: я постараюсь.»

От він и ліг тоді спать, и чи спить він, чи не спить, а там и погляда — чи то ж воно справді буде, як казала. Погляда він так — аж от зайшов вечір, вийшли зорі... вийшла вона на двір. Вийшла, и як свисне — так и налетіли до неї усі сімсот чортів! Вона и загадує їм сю загадку: «Глядїть же, каже, мені, щоб оттут серед двору криницю за сю ніч викопали и зруб зробили, и щоб така була криниця, щоб як и на світі нема! и щоб вранці принесли мені води умицьця.» — Добре, добре, — кажуть чорти — и зараз заходились: той копає, той рубає, той зруб складає, в криницю впускає. Покі півні заспівали, вже вродилась криниця, набрали води й принесли. «От, добре!» каже — взяла в їх воду: «прийдете, каже, до мене ввечері.» А до його: «Иване, каже, серце моє кохане, — возьми сокирку та хоч походи коло криниці, бо може батько в вікно вигляне.» — Та де там та криниця, коло чого я похожу? — каже той лежачи. «Та от, каже, и водиця есть, ще поперед батька вмиеся!» Встав Иван, виглянув в вікно — справді криниця, умився, взяв сокирку и ходить коло криниці — постукує. Аж и той батько виглянув в кватирку. «Иди вже, Иване, серце моє кохане, каже жінка, побачивши батька, — неси воду: батько встав.» Той взяв воду, поніс а сама голубкою перекинулась, слідком за ним.

Пришов Иван до батька: «Добридень каже, «вам!» —

А що, чи справився? — А вже-ж справився, — от и вода.» — Ну, добре ж, каже, лягай же на день, а на ніч, щоб готов був: знову робота буде. —

Вертаєця Иван, а та вже и дома, знову пита: «Иване, каже, серце мое кохане, а що батько казав?» — А щò-ж казав! оттак и так казав. — Ну, добре ж, каже, лягай, а вечером знову піденц.» — И як стало вечорить, — «иди!» каже.

Пішов знову Иван. Прийшов: «Здорови, каже, буди!» А той *ведмідь*(?): — «Здоров, здоров! — каже: — чом ти так довго не приходив? — От-же, слухай — гляди зроби, що я тобі скажу. Он, подивись — ліс.» — То й дивиця в віно — ліс: може той, що він через його йшов. — «От-же, каже, гляди, щоб ти мені вирубав, викичував, зборав, пшениці насіяв, щоб вона за ніч поросла, нажав, намолотив, намолов, зпів и щоб на сніданця мені булку приніс!» — наказав, аж зажурив того Ивана. — «Як-же, каже, не зробиш, то моя ніч, а твоя голова з пліч.»

Приходить Иван до жінки, важко здиха. «Иване, каже, серце мое кохане, чого ти так здихаєш?» — «Як-же, каже, мені не здихати; коли твій батько знову мені загадку загадав, та ще таку, що хто його зна, як її зробити!» — «Та я вже сю загадку давно вже знала, я до тебе голубкою прилітала!» Не журиш, та лягай спати, та спи, а я вже усе зроблю! «И як ліг той спати, вечір зайшов, вийшли зорі, вийшла на двір — и як свисне!... Чортів стільки налетіло, що и щоту нема, «Глядять же, каже, щоб ви мені зробили, щò я скажу: отто ліс — щоб же ви мені вирубали його, викичували, зборали, пшениці насіяли, намолотили и булку до світа принесли!» — Добре! — кажуть. «Глядять же мені!» и пішла у хагу. А ті як укомпаця: той руба, той деревню вивозить, той кинує, той оре... и пови півні заспівали, усе зробили и булку принесли.» Иване, серце мое кохане, вставай — каже — та булку неси!» — Та чи вже-ж то вона єсть? — пита той. — «А вже-ж єсть! — он, подивись — де був ліс...»

Встав той, подививсь—скільки гляне:—пшениця. «Оце!» дума,—и пішов до батька з булкою. — «А що, каже, а чом ти так довго не приходиш?» — Як-же, каже, скоро було и прийти? ви и сами знаєте, що такого діла скоро не вхопиш! — «Та за се, що правда, то правда... Ну, а зробив же, — єсть булка?» — А вже-ж зробив! от и вона. — «Ну, дума чорт: и се-ж не аби-який!» — И велів йому спать день, и ніч, и знову день: «Бо ти, каже, певно натомився,—се велике діло!» А велить прийти на другий день вечером. — «Добре, каже Иван, прийду!» А такий пішов до-дому сумний, сумний: «певно, дума, таке вже загада, що и зробить не можна!»

«Иване, серце моє кохане, — зустріча жінка, — чого ти такий сумний?» — Як-же, каже, мені не бути сумним, коли оттак и так батько, — певно вже таке загада, що и зробить не можна. — «Не сумуй, каже, я се вже давно знала, до тебе голубеюю прилітала! От прийде ніч, то порадимось.» И так розважила його; и як прийшла ніч, порадились, щò треба втікать. «Тільки», каже Иванові, «трічі плюньмо в оці хаті, то слина їм одговорить.» — (Ото-б-то, як батько спита: «чом ти, Иване, до мене не йдеш?» — то слина скаже: «Зараз!» Той буде ждять, а потім знову—поки—то довідаюцця!) Так вони порадились—и втекли.!

А батько ждав-ждав на другий день ввечері—не йде: «А чом ти, Иване, гука, не йдеш до мене?» А слина йому: «Зараз!» каже. — Той попождав, може, до півночі—знову гука — «Зараз!» знову йому слина, и такдовго його поповодила, аж розсердився. «Підіть», гука на другихъ дочок, «та вбийте його сякого-такого и принесіть, то я його ззім!» — И, вже!—кажуть ті, збігавши:—нема й його, нема й йійі! — «Ну, дума чорт, аж здивувався; — я, каже, хитрий, а се ще хитриший од чорта! Підіть же, каже доженіть йіх, то я обойіхъ ззім!»

От ті дочки и побігли. Ті за сутки Бог-зна де стали, а вони таки почали доганять. От ті оглянуцця—коли женуцця,

«Ой лишечко-ж, каже жінка, женуцця, — що ж нам робить!» — А хто його зна, каже, що робить! — «Ну, слухай-же, каже, я стану церковью, а ти попом, и ходи по церкві — тільки не повертайся до їх передом, щоб не пізнали.»

От вона стала церковью — така стала церков аж порохня з неї сиплецця, а він попом, и ходить по церкві. От ті прибїгли до тий церкві, так їм не можна в церков ввійти, и стали коло порога. «Чи чуєш ти, питають, попе, чи ти не бачив оттавих и таких — молоді обоє?» — А той и обзиваецця, а до їх не оглядаецця.... «Бачив, каже, як оця церков стройїлась, а мене попом наставляли, то бігли.» — «Еге-ге, кажуть, коли-то вже ця церков стройїлась! вже и порохня з неї сиплецця! завернімось, бо не доженемо.»

От и завернулись вони, а ті знову стали людьми и побїгли. Вернулись вони, а батько и пита: «А що каже догнали?» — А вже-ж, кажуть, не догнали: — А нікого-ж, пита, не бачили?» — Чом не бачили? бачили, — кажуть: серед степу церков — така стара, аж порохня сиплецця, — и в ті церкви піп. Ми и питались так, так и так каже, — «Е, кажебатько, так то-ж сами вони, — чом ви їх не били?» «Біжіть-же, каже, знову: може, церкві не побачите, то хоть шматочок принесіть, хоть порохні.»

От ті побїгли и прибїгають на те місце, — коли нема ні церкві, ні подпа — чисто, мов там нічого и не було. «Мабуть-же товони!» кажуть — и побїглидальше, доганяють. А ті вже — Бог-зна де стали! Коли оглянуща знову — женуцця. «Ох, лишенько ж, важе, що ж тут робить?» «А той знову: — А хто його зна, каже, що його робить!» — «Ну, слухай же, каже, я стану пшеницею, а ти сторожем, — ходи коло мене — та тільки передом не повертайся.»

От и стала вона пшеницею — такою ж то хорошою, що як вітер-повіне, аж полягає... а він дідом старим, ходить з кійком. Коли вони и прибїгають: «Дідусю, голубе», кажуть, «чи не бачив ти тут молоді люде бігли?» — Чому не бачив, — каже: бачив! як на оцю пшеницю обрали и мене

сторожем наставляли. — «Еге, ге! кажуть: коли-то воно оралось, сіяли пшеницю, поросла -- и яка ж то хороша! -- пора и жать, а вони тоді бігли! не доженемо, вернімось!» И вернулись.

А той вже сидить и рот роззявив, щоб зараз и ззісти, як принесуть. «А що ж, пита, догнали?» — Ні, кажуть, не догли! — «А нікого ж не бачили?» — Ні, бачили. Серед степу, пшениця — и така ж то хороша-хороша!... и сторож. — «А не питали ж у його?» — каже батько. — Чом не питали? — питали! Так и тає каже. — А то ж, каже, він и єсть, а то вона, суча дочка, — хоть би було мені одін волосок принести!... Ну, каже до жінки: — стара, будемо ж ми сами бігти, то дамо їм гарту, а то сі нічого не зроблять.» — «Чи бігти, каже стара, то й бігти!» — И побігли.

Побігли вони, и біжать та й біжать. Коли оглянуця ті: «Ой, каже, мабуть тепер вже пропадемо, — батько и мати жевуця... Що нам робить?» — А що нам робить — хто його зна що! — «Ну, слухай-же, каже, я стану, водою, а ти селехом — и плавай, тільки не повертайся до їх передом, а то пізнають!» И стала річкою — и такою ще, що не можна нікуди и обійти, а він селехом — и плава... и тільки: «ках, ках, ках!» От ті прибігли до річки и дивляця, що ні перейти, ні обійти, — нікуди дальше бігти... Той и розсердився на дочку: «Будь же ти не ладна! Коли ж ти така, каже, залаж на три годі камінем!» прокляв, и вернулись; а ті знову стали людьми и пішли.

Пішли вони, и доходять до того города, де батько и мати Иванови, и каже вона йому: «Ну, гляди ж ти мені, каже, з ким хоч цилуйся, тільки нігде не цилуйся з меньшою сестрою, де вона є, бо забудеш мене. А я, каже, батьків и материн грих спокують — на три годи камінем залажу. И оце на, візьми оцю подушечку, та гляди не распорюй їйї, поки я не прийду: оце, каже, буде тобі на пам(ь)ятку: як подивисся на нейї, то й мене згадаєш. А щоб більше нікто не бачив

йійі — на хату закинь, на горище.» От, так попрощались вони, и він пішов до-дому.

Пішов, и приходить—и Господи, як порадили всі! Батько, мати, рідня вся кинулась цилувацьця—так він ні з ким, бойіцьця, щоб з меншою сестрою не поцилувацьця. А далі и поцилувався таки, бо всі плавають стали: «Ти, кажуть, гордий став! «А менша дядькова сестра:» Чом-же ти, каже, зо мною не хочеш цилувацьця?» плаче.... «хіба, каже, ти мені не брат, або я не така, як другі?»—Так він неначе того и не чув. От вона взяла, та нищечьом тоді ззаду прикралась и поцилувала... Як поцилувала, то то він говорив, а то й забув не тільки об своїй жінці—и де був, и як утікали, а об чім и розказував.

От, тоді як забув він, батько и каже йому—вже год пройшов, два, або й білше:—Сину, каже, то й пора вже тобі женицьця.»—Як що пора, каже, то й пора, — шукайте!—забув.... Батько й найшов йому—таку гарну! де пак, щоб за царенка, та не гарну!—Стало весілля.

А та вже одлежала своє, зробилась черницею и прийшла в город та и злізла на вербу над криницею—може, щоб подивицьця: а де, мов?... и йійі видно в криниці: така хороша-хороша! Коли и приходить жидівська наймичка по воду, и гульк в криницю—а там хороша-хороша! думала, що сама, та й каже: «Тьху, каже, біс його батькові оттака хороша, та жидам воду носила! Ні, білше не буду,—нехай не діждуть!»—и торох відра об землю, аж клепки забряжчали! так що та аж засміялась. «Ну, дума тут не дождусь! «И злізла, щоб піти роспитацьця.

Пішла, коли и стрічаєцца з дівчатами: «А щò тут, пита, у вас, дівчатва, чуть?»—Та що, кажуть, у нас чуть? царенко десь був далеко, мабуть аж у самого чорта, а тепер женицца, весілля.—«Женицца, весілля?»—Еге!—«А де ж вони живуть ті ваші царі?»—А оттам, кажуть, и там.—«Спасибі ж вам, каже, прощавайте, бо мені ніколи!» И хутенько туди.

Прибігла, — івесільні, гості, царенко ходить по хаті — йійі не пізнає... Вона и стала ик стороні, піджида, поки молодих заведуть за стіл. А як завели: «Чи не можна-б, будьте ласкаві, пита у цариці, зробить пару голубків и пустить у хату?» — Чом не можна? кажуть: можна! — От вона взяла та й зробила йіх, а вони и сіли над головою у молодих, на образах, и говорять. Каже голубка: «Агу! а *ту* забув, а другу здумав! агу, а *ту* забув, а другу здумав! А знаєш ти голубе, як ми вдвох втікали од батька?» — Знаю! — каже голуб: — «А знаєш ти, голубе, як нас сестри догнали?» — «А знаєш ти, голубе, як я стала церковью; а ти попом?» — Знаю! — «А знаєш ти, як я стала пшеницею, а ти сторожем? як я була водицею, а ти селехом? як мене батько прокляв, а я лягла на три годи камінем?» И так та голубка все пита голуба; и як дійшла: «А знаєш ти, каже, що я тобі казала, щоб ти не цілувався з меншою сестрою, бо забудеш мене?» Як почує тоді молодий и як вискочить зза столу — та до тийі черниці: усе згадав, пізнав — обніма йійі, цілує... «Се ж, каже, моя жінка! се ж отака и така!» Всі так зраділи, а ту молоду до батька випроварили... а подушечку распороли — и відтіля всякого добра, скоту.... Живуть и постолом добро возять.

(Записана М. Т. Номисомъ, въ С.-Петербургѣ, «од дівчини з Каніва»; перепечатується изъ Черниговскаго Листка 1862 г., №№ 33 — 34, стр. 259 — 264.)

31.

В І Т Е Р.

У одному селі було собі два брати; один убогий, другий багатий. Ото у багатого то усього багацько, а у бідного то нічого нема, тільки дитей купа.

От пішов бідний из жінкою на жнива и заробили мірку жита за літо. Ото пішли віять. Як схватився Вітер—и розвіяв те жито до зерна. От дуже розсердивсь чоловік, та й каже: «Хиба ни я буду, щоб Вітра не знайшов,—я йому розкажу, яке то жито було загорюване, а він розвіяв!»

Ото став чоловік убірає(с)я, а жінка питає: «Куди ти, чоловіче, збірає(с)я?» Чоловік відказав:—Ось що, жінко; я хочу ити Вітра шукать. Як ти скажеш?—Жінка: «Я б сказала, щоб ти нейшов, чоловіче, то б луч(ч)е було, бо чи ти знаєш, як кажуть люде: шукай Вітра у полі... Тобі одна дорога, а йому десять: подумай ти сам, чоловіче, де ти його найдеш!»—Найду, відказав чоловік, а то й до-дому не вернусь. — Ото попрощавсь из жінкою, из дітьми, та й пішов світ за очима—шукать Вітра у полі...

От, чи далеко ишов, чи ні, коли гляне у ліс—аж там стоить хатка на вурячи нізці. Ото увійшов той чоловік у хатку, дивиця—аж там лежить привеликий дід, и сивий як молоко,—лежить росплатавшись, на покутя головою, а руки и ноги роскидав по кутках, чуприна задралась у-гору... То був самий Вітер!—Ого як глянув той чоловік на того страшного дідугана, та й злякавсь,—бо й з-роду такого не бачив,—та й каже: «Помагайбі вам, дідусю!»—Добре здоров'я, чоловіче добрий,—відказав то й дід, лежа. Та й питає подорожнього:—Куди тебе Бог несе, чоловіче добрий?—Чоловік відказав: «Та не вам кажучи, иду світ за очи: Вітра шукаю! Найду—вернусь, не найду—то буду довго ходить.»—«На що тобі Вітер?»—спитався дід, лежачи:—«и що він, тобі заподівав, чоловіче добрий, що ти його шукаєш?»—«Як-же не заподівав,—відказав подорожній:—ось слухайте, дідусю, яку він мині шкєду зробив! Пішли ми из жінкою на жнива и заробили мірку жита; от я став віять, а Вітер де узявсь, та як духнув, то так усе жито розвіяв, мов-би не було—ні однійі зернинки не осталось. От, бачте, дідусю! як йому це подарувать,—скажуть ви-

мені на милість Божу?у людей є багато жита, то й нерозвіяв; а у мене мірка усього на всього, та ще яке те жито загорюване, а він и те розвіяв по світу так, що й не позбіраєш... От я думав: що його робить? Та й кажу жінці: «Піду вітра шукать, щоб йому розказать: нихай на другий раз знає, у кого мало жита, то нихай не розвіає, бо воно и так гірко приходец(ц)я!»—«Добре, синашу, каже той дід лежачи: — тепер буду знати, не буду розвівати. А ти чоловіче добрий, не шукай Вітра у полі, бо я самий Вітер!»—Ото подорожній и каже: «А коли ти Вітер, то верни мое жито!»—«Ні вже, сказав дід,—мертвого з ями не вертають. А що я тобі таку шкоду зробив, то на тобі торбу оцю, чоловіче добрий, та й иди собі до-дому; а як схочеш йісти, то скажеш: торбо, йісти й пить!—то так, де воно и наберец(ц)я: усього буде йісти и пить,—От буде чим жінку годувать и дітей.»

Ото подякував той чоловік Вітрові: «И, спасибі тобі, Вітре, за твою ласку, що ти міні таку торбу дав, що я не буду робить и буде щд йісти й пить!»—«Для лидачого той дуже добре!»—відказав Вітер.—«Йди ж, та гляди міні, не заходь у шинок, бо я буду знати.»—«Ні, каже чоловік, не зайду.»—От попрощався з Вітром и пішов.

Ото, иде біля шинку, и дуже закортіло дознац(ц)я, чи правду Вітер казав, та й дума: «як таки можна минуть шинок? зайду, що Бог дасть: Вітер не буде знать, бо й не віє.»—От зайшов у шинок, повісив торбу на кілочку. Ото жид зараз пита: «Чого тобі треба, чоловіче»—Та мовчи, ися віро!—сказав чоловік. Жид став лаять: «Так чуїш пак: чоґо и заходишь, як нічого куповать!»—«Як не куповать?»—крикнув чоловік, и з серця на торбу:—«Торбо, йісти й пить!»—От так стіл и вставило усякими напйтками и найїдками. От, аж поторопіли жиди, та й питають, дивуючи: «Що воно таке, чоловіче, що ми ніколи и не бачили такого дива?»—«Та не питайте, провляті жиди, та йїжте, що є на столі»,—сказав чоловік

той. А жидинята и жиди так и хватають, та йдять аж за ушіма лящити; а чоловікові підносять горілки и усякого вина: «Пий, чоловіче, не бійся нічого; а як уп'єсся, то в нас заночуеш: ми тобі постелем, та й спи собі с Богом, ніхто тебе не буде зачіпать; чуїш пав, ййж. що душі хочеця.» Такі ласкаві чортові жиди стали, що силою горілку у рот л(л)ють.

Не счувся сердешний чоловік, відквіля и лихо склалось: такий п'яний став, що й с того місця не встав — та заснув. Ото жиди торбу перемінили: свою повісили, а його узяли, и чоловіка збудили: «Чуїш, чоловіче, устань. каже жид, бо уже пора ити тобі до-дому, — уже, бач світ.» Нічого чоловікові робить, треба слухать жиди. «Ото, почухай потилицю, що не хочеця ити оце, та треба!» — От узяв торбу ту, що на кілочку висіла, та й пішов сердега просто до-дому.

Ото прийшов до господи, та й каже: «Одчини, жінко!» Ото жінка одчинила. Ото повісив торбу на кілочок, та й каже: «Сідай, жінко, и ви, діти, біля стола; тепер, слава Богу, буде що йісти й пить.» Жінка глянула на чоловіка, осміхнулась, та й сіла, а дітки коло нейі, та й дивляц(ц)я, що буде батько робить. Ото чоловік и каже: «Торбо. йісти й пить!» Мовчить торба. От він изнову: «Торбо йісти й пить дітям дай!» як крикне той чоловік из серця: «У шинку давала, а тут не наче заклало — не даеш и не чуєш!» Та як скочить, як ухватить макогінь та давай бить торбу, та й стіну вибив и торбу на шматки побив, а сам изнову пішов до Вітра. А жінка усе поприбірала, клинучи чоловіка та нарікаючи.

Ото прийшов той чоловік до вітра, та й каже: «Здоров будь, Вітре!» Вітре відказав: — «Добре здоров'я, чоловіче.» Та й питає Вітер чоловіка: — «Чого ти прийшов, чоловіче? я ж тобі дав торбу, то й чого ище треба?» — «Та бодай ту торбу чорт узяв, — сказав той чоловік: я через нейі шкоди достав собі и усім!» — «Якої шкоди — крикнув Вітер — ти достав?» — «Ось якої, відказав чоловік: бачте, дідусю; — вона мині недавала йісти и

пить, то я став йїї бить—та стїну пробив... Ну, щд ж я тепер буду робить у розвалині хатї? дай минї що-небудь,—каже той чоловік. А Вітер відказав: — «А, чоловіче, вибачай! Дурних ни сіють и ни оруть, сами родяцця; ти у шинок заходив?—Чоловік каже: «Нї, не загодив.»—Як не заходив?—кривнув Вітер:—хоч-би не брехав!—«Еге!» сказав подорожній: «Хто ж бреше? собі щводи нароби, та й мовчи!.. Усе через вашу торбу · усе лихо скойїлось: як-би дала йїсти й пить, то б я до вас бїльше не пішов.» Ото почував Вітер голову, та й каже:—На ж тобі, чоловіче, ище баранчика, а як треба буде тобі грошей, то ти так скажи: Баранчик, баранчик, струснись! то він струснец(ц)я и будуть тобі гроші;—тїльки, гляди минї, не заходь у шинок, бо я буду знати. А як третїй раз ти прийдеш, то будеш до нових віників пам'ятати.—«Добре,» відказав чоловік: «не зайду.»—Та узав баранчика, и подякував Віт ові, и пішов.

Ото иде той чоловік и баранчика веде на віроводї. От дойшов до шинку, до того що й тоді був,—ото изнову заортїло чоловіка зайти у шинок. От став біля його, подумав трошки: «чи йти, чи нї? и треба б правди дознацьця. Нї вже—зайду, тїльки не буду упивад(ьц)я: випью чарку, та й до-дому піду.» Ото зайшов у оренду. избаранчивом: боявся покинуть.

От як побачили жиди того баранчика, як зачали кричать на чоловіка: «Чуїш пак, чоловіче, каже жид: на що ти барана увїв у хату? Хїба тобі нема сіней то там постав.»—Та мовчїть, прокляті!—кривнув чоловік из серця: чого вони заходились?.. це не такий баранець, щоб вам вапость яву зробив: стелїть рядно, то й побачите, коли неймете віри!—Жид відказав: «На що?»—Ище питаєця проклятий!—кривнув чоловік сертито.—Баранчик, струснись! — Баранчик струснувсь, а гроші так и пороснули, а жиди як агили закричали: «Ай-вій, чоловіче! який це у тебе баран, що ми изроду и не бачили такого! Продай нам його: ми тобі багаць-

«Об третій день.» — Та зберіть гроші, прокляті жиди, та не вричть, бо я продавати не буду! —

«Ото жиди позбірала гроші, а йому понаносили повний стіл усякої усячини — чого душа забажа — и просять ласково: сказано, жидівська натура, — хоч-би не живий, то й той упився б, — бо знають, як чоловіка избить с-панталіку! А чоловік дивидця на жидівську щирість, — що вони так просять, укучувати тій дурниці у голову, про усе забувся: сидить собі та мед-горілку попиває, та с жидами розмовляє, а об домівку не вігадає. А жиди його піднойили и спати положили, а собі баранчика обміняли: собі узяти його, а йому свого постановили, чього самого.»

«Ото чоловік виспався, та й устав; узяв баранчика, попрощавсь (с) жидами и пішов до-дому. — Ото дійшов до своєї хати, а жінка була на дворі, та як побачила чоловіка, що йде, — так вона у хату, — як навричить на дітей: «Ну вже діти, ховайте усе, бо батько иде, ище й барана веде, то, певно жують хурю підійме... От лиха година та нещастя мині з ним, де нап'єдця, а усе до-дому иде!»

«Підійшов чоловік до дверей, та й каже: «Жінко, відчини!» Жінка відказала; — «Не великий пан, и сам одчинеш! Чи так напився, що й не здужайши відчинити? Лихо мині с тобою: дітки маленькі, а ти ище п'єш!» Відчинила жінка, увійшов чоловік у хату, та й каже: «Здорова, жінко, була!» «А жінка: — «На що ти ведеш барана у хату, скажи мині: хіба не можна у сінях поставить?» — Чоловік: «Та мовчи, жінко, не вричи: тепер буде у нас усякого добра — буде чим дітей годувати!» — Жінка: — «Якого там бісового батька добра від барана! Найшов Чорта за свої гроші, щоб харчі більше ишло; самим нічого їсти, а то ище барану треба: що видума, то півтора людського!» — Чоловік: Та мовчи жінко: це не такий баран, щоб іно жив.» — А якій: сказала жінка. — «Та не питай, — відказав чоловік: «Стели лишень радно, то побачим.» — На що радно? —

сказала жінка. — «Як на що? крикнув чоловік із серця: ба, яка! — ище й не слуха!» — А жінка: — От лиха мні година, иначе пороблено: де кашпеця, та й прийде до-дому вередувать, та ище й не сам — з баранами та с торбами, щоб хату завалить! — Дуже чоловік розсердивсь, — як крикне на барана: «Баранчик, стряснись!» — Баранчик стойть собі, иначе не до його. Ото чоловік и знову: «Баранчик, баранчик, струснись!» — Стоить баранчик, мов уюпаний. Розсердивсь чоловік — як ухватить ца ліно, як трахне його... тільки сердешний баран крикнув, та й упав ..

Дуже було чоловікові досадно, — та й каже: «Піду инову до Вітра: я йому розкажу, доки він з мене буде сміяц(ц)я!» Та узав шапку и пішов, покинув усе. Так бідна жінка прибірає, та лає чоловіка, та виказує!

Ото прийшов чоловік до Вітра третій раз, та й каже: «Скажи так мині, будь ласкав: чи ти Вітер, чи ні?» — На що тобі? — відказав Вітер. «Як на що?» сказав чоловік: — «до ти з мена смієся та підманюєш, мов дурника якого?» — Як я с тебе сміюся? — гримнув дід лежа, — тільки ус цокрутнув; — я ж дав тобі, чоловіче, чом не глядів? Чому не послухав, як я казав, щоб у шинок не заходив? га? — «У якій шинок?» сказав чоловік згорда: «Та ти такого дав мині барана та торбу, — тільки я собі шкоти наробив! Дай мині що-небудь», — сказав чоловік. — Що я тобі дам? — крикнув Вітер: а ти будеш у шапки заходить!... — Хлопці з бубна! — крикнув Вітер: дайте цію му провлятому п'яниці, щоб знав, як горілеу пить, а старіх людей не слухать! — Ото як вискочило дванадцять хлопців з бубна — так и хватили того чоловіка на кулаки. Тоді чоловік дивиця, що не переливки, та давай просить: «Дідусю — голубчику, помилуйте, пустить живоро: до страшного суду до вас не прийду и усім закажу!» — Крикнув Вітер: Хлопці у бубон! — Хлопці поховались. — Ото Вітер и каже: — На ж тобі, чоловіче, цей бубон с хлопцями, та йди до тих проклятих жи-

дів,—нихай вони тобі віддадуть торбу и барана; а як не будуть давати то й ти так скажеш.—

От, подякував чоловік за науку и пішов. От прийшов чоловік до шинку. Побачили жида, що гін иде и нічого не несе, та й кажуть: «Чуїш пак, чоловіче,— не йди, бо у нас нема горілки!»—Та чорт вас бери без горілки!—крикнув чоловік: міні вашої горілки не треба. «То цого ити?» кажуть жида.—А того,—сказав чоловік из сердца: — відайте міні мое! — «Сцо твое?» відказали жида: «Бога бійся!»—Бійтесь уже ви Бога! гримнув чоловік,—а міні відайте баранчика и торбу.— «Яку торбу? якого баранчика?» завейкали жида: «Ти від нас узав.»—Так ви перемінили,—крикнув чоловік — «Як перемінили, — завейкали жида: сцо ти говориш? ми підем до станового... чуїш пак!» — Та лиха вас година бери,— хоч за станового, гримнув чоловік,—а міні мое відайте! — И дальше за стіл сунецця. Жида його за плечі не пускають и кричать: гвут, рягуйте! куди цей чоловік лізе!.. мабуть злодій!» Од цих слов дуже чоловік росердивсь, та й каже: «Хлопці з бубна! дайте цім проклятим жидам, щоб вони знали, як наших обманювать!» Як вискочить дванадцять хлопців з бубна, то так и ухватили на кулаки жидів.—Жида у крик: «Ой, вій! чоловіче—голубчику, що хочш, ми тобі дамо, тільки перестань мучить, дай ище на світі позжить, ми тобі усе відамо.»—Добре, каже чоловік,— щоб на другий раз знали, як перемінювать.— От крикнув чоловік: «Хлопці у бубон!» Хлопці ускочили, а жида чуть живі остались.—Ото віддали чоловікові торбу и баранчика и пішов чоловік собі до-дому, а жида довго будет пам'ятать тих хлопців.

От пришов чоловік, до своєї хати; побачила жінка з дігочками, що чоловік иде; от вона каже: «Батько и барана веде,—що будем робити?.. От лиха година: ніколи цього не було, що тепер сталось!—Чи не(з)божеволів він, боронь Боже! ховайте усе, діти.» От кинулись діти прибрать. А чоло-

вік каже: «Відчинить.» Жінка відказала:—Очиняй и сам.—Чоловік ище раз сказав, жінка не слуха; дивиця чоловік, що не переливки, — ото як кригне на хлопців: «Хлопці з бубна! навчить жінку, щоб знала, як чоловіка шанувать.» Ото вискочили хлопці, як ухватили жінку на кулаки, мов агили душу, и зачали лупить... От жінка у крик:—Чоловіче-голубчику, не буду до віку с тобою гризтись, буду по твоєму робить, як ти сважеш, тільки перестань бити!—Ото чоловік каже: «Ну ж, гляди, жінко, щоб слухала!»—Добре, чоловіче.—От кригнув чоловік: «Хлопці у бубон!» Хлопці повскакували, а жінка чуть жива осталась.

От чоловік и каже: «Стели, жінко, рядно.» Жінка послала и, мов муха, біга перед чоловіком. Ото чоловік каже: «Баранчик струснись!» Він струснувся — гроші так и посипались, «Збірайте, діти, и ти жінко.» сказав чоловік. Ото кинулись збіраць.—От чоловік повісив торбу на вілочок, та й каже: «Торбо, йисти й пить!» Ото де воно узялось; повнісінький стіл усяк-і усячини—напитків и найідків—Ото чоловік и каже; «Сідайте, діти и ти жінко, обідать,—слава Богу, тепер у нас буде що йисти и пить до віку, хоть нічого не будем робить!»

Ото дуже чоловік и жінка раді були и дякували Вітрові. Ото и не довго вони утішались баранчиком и торбою. От трошки розжилися,—чоловік и каже жінці: «Знайіш що, жінко?»—А що? — відказала жінка:—Кажи, чоловіче!—«Покличмо брата мого,» сказав чоловік,—Добре,—сказала жінка,—то й покличмо. Та я незнаю, чи він до нас прийде. — А чому ж? каже чоловік: тепер и у нас, слава тобі Господи, усе є! Тò він тим не приходив, що ми убоги були, а він багатий — то йому стыдно було и казать, що я йому брат; а тепер то й у його того нема, що у нас.»

Ото порадились, и пішов чоловік просить. От прийшов бідний брат до багатого, та й каже: «Помагайбі, тобі, брате! Боже поможи!» А брат був на току жито забірав; от підняв голову, дивиця, що брат його, та й каже з горда:—Здоров,—

спасибі!—Сідай у нас, брате, та розкажи: чого ти прийшов?—
«Спасибі, братіку, сказав убогий брат: ніколи сідати. Я прийшов тебе, братіку, прохати и жінку твою!» — На що?— сказав багатий брат. Бідний каже: «Просила моя жінка и я прошу, прийдіть до нас будьте ласкові, из жінкою на обід.» — Добре, — відказав багатий брат, осміхаючи(сь), — прийдем, — який там у вас обід буде,

От прийшов багатий из жінкою до убогого, бо вони уже давно чули, що бідний брат забагатів. Ото дуже убогий брат израдів, як побачив брата свого у своїй хаті. Ото и став розмовляти и усе показувати—худобу, що у його було. Дуже багатий брат дивуецця, як побачив, що у його добра, у брата, е! и питає багатий бідного, як це він розжився. А бідний и каже: «Е, не питайся, брате! у мене ище е.» Ото привів до мідних грошей, та й каже: «Оце у мене, брате, овесець!» А на срібні каже: «Оце у тіку, ячмінець!» А на золоті каже: «Оце у мене, братіку, саме чоло!» — От багатий брат не раз голову почухав, дивлячись на таке добро, та й каже: — Де ти, брате, набрав його?— «Е, брате, сказав бідний брат, у мене ище и не таке е!—тільки сідайте за стіл будьте ласкаві, то я вам розкажу и покажу усе.»

Ото посідали. А торба висить на кілочку. От він каже: «Торбо, їсти й пить!» Так и стало повний стіл усього. От йдіять аж за ушима лящить; а як найілись, напились, ото кринув бідний брат на сина, щоб увів у хату баранчика.— От увів хлопець, баранчика, а багатий брат и дивицця, що будуть робить из ним. От бідний и каже: «Баранчик струснись!» А баран струснувся, а гроші так и посипались. «Збірай!» каже бідний багатому.— Ото позбірали гроші и дивуюцця багатий брат из жінкою,— та й каже: Дуже оце у тебе гарна штука, брате, -- як-би міні таке, то--Боже мій!—не треба б нічого. -- Та й каже недовго думавши: --Продай міні, братіку. -- А бідний брат каже: «Ні, брате, я не продам.»—То проміняй,

сказав багатий:—Я тобі дам шість пар волів, и плуг, и рало, и борозну, ище, брате, дам жита посіяти: От у тебе буде жито, а у мене терба и баранчик — Ото помінялись: багатий узяв торбу та барана, а убогий забрав воли и пішов орати.

Ото оре бідний брат день, же годуючи, не напуваючи волів. От, на другій день, пішов бідний брат до волів, а вони лежать боки повивертали. От тоді бідний брат став їх згопити—вони не встають; він друком став бити—вони мовчать. Ото чоловік дивиця, що ні що не помагає,—він побіг до брата, та й бубона не забувся узяти из хлопцями.

От прийшов бідний брат до багатого, не всів порога не реступить, та й каже: «Здоров быть, брате! Багатий відказав:—Добре здоров'я!—Та й пита багатий бідного: «Чого це ти братіку, пришов? може, плуг поламався або воли пристали, — може, ти їх водою напоїв гарячих, так кров напала або пирилоги?» — «Та які там у чорта пирилоги, що й совсім не встають!» відказав убогий. «Я це бив, бив—аж утомивсь, а вони не встають, мов на віки послули; так я росердився та плюнув и оце прибіг тобі сказати. Віддай мою торбину и барана, а ти свої воли забірай, бо вони мене не хотять слухати.» — Як забірай?—grimнув багатий брат на бідного: хіба ти на один день мінявся? ти ж на віки дав, а тепер, бач, як розсодився, мов коза на ярмарку! Ти, мабуть, же годував їх и не напував, що вони не встають?—«Бо й не знав, сказав бідний, що волів треба годувати або напувати.»—Як не знав?—крикнув багатий брат и дуже росердивсь, та ухватив бідного брата за руку, та й веде с хати:—Иди, каже, брате, та й більше не приходи! бо як прийдеш, то у потилицю виб'ю. — «Еге, якій ти пан! віддай мое, та й прощай,» — сказав бідний брат.— Не діждем! крикнув багатий: Ро(з)старувався, иоганий,.. Иди собі, поки не бив! — «Не тиб це сказав; відказав бідний,» а вже ж віддай торбу и барана, то я й сам піду.»—Дуже росердивсь багатий и крикнув на жінку и на дітей:—Чого диви-

тесь!? допоможіть вигнать оце лидащо с хати! — Ухватились усі за убогого брата, щоб випхать с хати. — Ото дивиця бідний брат, що не переливки, як крикне на своїх хлопців: «Хлопці з бубна! дайте цьому проклятому братові и його жінці, щоб знали, як бідного брата схати вигонити!» — Ото вискочили хлопці, — як ухватять на кулаки усіх. Тоді брат багатий у крик и усі кричать: «Братіку ріднісіньвий, бери собі що хоч, тільки пусти нас живих.» Ото крикнув на хлопців бідний брат: «Хлоці у бубон!» Хлопці ускочили.

От узяв убогий брат торбу и баранчика, и попрощавсь з усіма, и пішов до дому. Та й досі живуть и багатіють: жита и пшениці не сіють, а хліб їдять. И я там була, мед вино пила: по бороді текло, а у роті не було. — Оце вам казка, а міні бубликів в'язка; як не пойім, то й вам дам.

(Записана М. Ничипоренковою, изъ Канева; передалъ М. Г. Щербакъ.)

32.

Т О Р Б А.

Як був собі чоловік та жінка, та не було у них дітей... От той чоловік насіяв проса; и вродилось просо таке славне, що аж весело дивиця. Де не взявся вітер—вибив те просо. Прійшов чоловік до-дому, та й голосить: «Будемо, каже, ми тепер жінко, без каші!» А жінка йому одвіча: «Иди, чоловіче, до вітрового батька суда просити: нехай тобі за побий заплатити!» Чоловік и пішов.

От приходить до вітрового батька, поклонився йому и каже: «Що я до тебе прійшов, паноче?» — «Скажеш.» — «Твій син вибив у мене просо, — так заплатити міні за побой!» — «Що ж тобі платити? Я не знаю, чим тобі платити!» От и

стає вітрів батько думать; думав, да опісля й каже: «Дам я тобі торбу.» «А що ж я с тією торбою робитиму?»—«А що робитимеш! Як схочен йісти, то зараз и скажеш: торбо, торбо, поставляйсь! так от тобі буде и йісти, й пити, свіжши душа забажає!»—«Ну, добре.»—«А як найіснсь, то скажеш: торбо, торбо, укладайсь! Вона й уложеця.»—«Ну гаразд.»

Поніс чоловік торбу до дому и хвалицця жінці: «От, жінко, що я приніс?»—«А що ти, чоловіче, приніс?»—«Торбу.»—«А що ж, чоловіче, з тієї торби?»—«А що, жінко: се торба така, що тільки скажеш: поставляйсь! так тут буде такої страви, що й не поймо.»

Жінка схватила відра, пішла по воду, та й хвалицця сусідам: «Мій чоловік приніс таку торбу, що як скажеш: поставляйсь, так буде такої страви, що й не поймо!» А кум йіх почув, що говорить жінка, та й каже: «Я прийду до вас у неділю обідать.»

От діждались неділі. Прийшов кум у гості; садовять його обідать; нічого нема и піч не топлена! Кум и дивуеця. «Що се, дума собі, за вража мати? що то вони мині поставлють йісти?» Коли хозяйін и зніма торбу з кілка; кум и дума: «чи се-б-то и справди жінка не збрехала?..» А хозяйін положи в торбу на стіл, та й приказує: «Торбо, торбо, поставляйсь!» Торба як поставилась, так де тій й страви набралось! Паляниці, м'ясо, борщ, гуска печена, пампушки з сметаню, каша молошна... усе таке, що называеця—усе! Йіли, йіли, та й не войіли.

От кум прийшов до господи, та й каже своїй жінці: «От, жінко, у кума торба!»—«А що там за торба така?» «А що? Посадив обідать, зняв з кілка торбу, та тільки усього, що сказав: торбо, торбо, поставляйсь! так такого добра набралось, що тільки вигадать можна.» «От диво!»—«А то ж! не диво!»—«Де ж се він йій таку добув?»—«А ось піду спитаю. Де він йій справди таку добув!» От и прийшов.

«Де ти, куме, торбу взяв?»—«А де взяв? Вітер дав.»
•Продай, куме, мині сю торбу.»—«Ні, не продам.»—«Я то-
бі пару волів дам за неї.»—«Не хочу двох.»—«На тобі
три.»—«Не хочу.»—«От тобі чотири.»—«Хто його зна, що
робить!»—А жінка каже: «Та бери, чоловіче; чотири пари—
плуг волів. Буде чим орудовати.» Подумав чоловік, та й змо-
вився. Взяв у кума чотири пари волів, а йому торбу оддав.

Сам же, взявши волів, оре та хліб сіє. Насіяв проса;
просо уродилось... Де не взявся вітер, та й побив те просо.
Мужик прийшов до дому, та й голосить: «Побив вітер уп'ять
наше просо, будемо тепер без каші!» А жінка говорить: «Ти
б пішов уп'ять до вітрового батька: нехай дасть таку торбу,
як давав!» Пішов чоловік.

«Здоров був, паночо!»—«Здоров, чоловіче!»—«Чого я до
тебе прийшов!»—«Скажеш.»—«Твій син уп'ять моє просо
вибив. Заплати за побой!»—«Що ж я тобі заплачу?»—«Дай
міні, паночо, таку торбу, як давав.»—«Добре, чоловіче! Ось
на тобі сю торбу, та як вийдеш у поле, так тільки скажеш:
торбо, торбо, поставляйся! там побачиш, як воно тобі поста-
виця!»

Чоловік узяв торбу, та й поніс. Вийшов у поле, та й
сів оддыхати. Захотилось йому йісти; виняв він торбу з пазу-
хи, та й приказує «Торбо, торбо, поставляйся!» Торба як пос-
тавилась... як вискочить з торби здоровенний молоток, як
начав він мужака... то в той висок, то в сей... клепа, клепа...
йому, сердечному, аж очі помутились, аж чмелів слуха, а той
його клепає... трохи, сердега, річей не зостався: «Торбо,
торбо... торбо... торбо... укладайся! торбочко, торбонько! укла-
дайся!» Молоток ускочив у торбу. Зав(ъ)язав він свою тор-
бу й несе до господи.

«Ну що, чоловіче, приніс?»—«Приніс.»—Торбу?—«Та
торбу ж.»—А покажи.—«Озьде.»—Така?—«Хіба повилазило?»
—«О, чоловіче, тепер уп'ять гарно будемо жити!» «Житимеш

«—матері-лиха!»—А що, чоловіче?—«А що, жінко, бачиш, які в мене виски?»—«А що се? Як пампушки! Що се таке, чоловіче?»—«А що? скажи лиш ти торбі: поставляйся, так и визнаєш!»—«Торбо, торбо, поставляйся!» Молоток як вискочить з торби, як почав ту жінку по вискам клепати—то в сей, то в той, и очіпок к недобрий матері спав, а він йій жарить. «Торбо... торбо... торбо ж, та торбоньєо, укладайся!» Молоток ускочив у торбу. Чоловік зав'язав торбу, та й повісив на кілку.

Сидить жінка ні жива, ні мертва. «А що, жінко, гарно будемо жити?»—Ну, тепер, чоловіче, не ходи вже до вітрового батьва: хай йому цур!—

Трохи згода, побігла жінка до кума, та й хвалиця: «Мій чоловік уп'ясть торбу добув.»—Таку?—Таку! Хай йій лиха година! Я сказала: поставляйся, а з пейі як вискочить молоток, та тає почав мене у виски клепати, що я трохи дуба не дала! На силу вспіла сказати: укладайся!»—Де ж та торба?—«А де? висить у хаті на кілку.»—На віщо ж ви йій-держите?—«Для прихожого.»

(Записана Н. И. Костомаровымъ; перепечатывается изъ Молодика 1843 г., ч. 2 с.)

33.

УБОГИЙ ТА БАГАТИЙ, и ДІВКА-ЧОРНЯВКА.

У иншому царстві, у козацьєому гетьманстві, у такому селі, як Пикарі, и там жило два брати: один убогий, другий багатий.—От у багатого дуже багато усього було—тільки не було дітей; а у бідного—тільєо парка воликів, а дітей купа.

Ото заробив убогий брат десь грошенят и надумав собі, щд робить, щдб більше було: прив'язав йіх до палички из

капшучком—и пішов до багатого брата, до комори, и звайшов дірку таку, що увіз той капшучок из грішми, а сам диржить за паличку, та й хитає, приказуючи:—«Ідїть, гроші, до грошей!» (Щоб, бачте, братові гроші ишли до його грошей, у капшучок) От, поки гойдав, поки ниточка розв'язалась — и упав туди капшук из грішми у комору, до братових грошей. а він виняв саму паличку. «Отак, каже,— братових ни достав, а своїх избувся.» И дуже заплакав, и пішов до дому, нарікаючи на свою долю.

Ото, пришовши, и хвалиця жінці: «Та то—коли б ти знала, жінко, що я зробив!..»—А що там таке?—пита жінка з ляку.— «Е, каже чоловік, не знаю, чи тобі казати, чи ні: то й самому себе стидно, не тільки людям хвалицьця...»—Та що там?— каже!—пирцює, жінка. «Уже, каже, нема тих грошей у нас, що були...»—А де ж ділись?— пита жінка. «Та що ж? я тобі по правді скажу; що я собі надумавсь, щоб у нас грошей побільшало, та узав свої гроші—прив'язав до палочки с капшучком, и пішов до брата,—щоб, бач, братови гроші ишли до мойіх грошей... Як упустив їх у дірку, та й хитав, и казав: ідїть, гроші, до грошей! То де ти бачила щоб убогому те було що багатому?! Як кажуть, що багатому чорт діти колыше, то й правда! То так и це: що у брата багато грошей, а у мене трошки, та й ті туди упали... и я (с) плачем до-дому пришов...»—Бо братови дужчі,— каже жінка. А як-би ти розумний, та привязав віровкою, то б, може, було б и держалось.— «Та воно так,— каже чоловік,— та нічого не можеця!» —

Ото як, начала його жінка, мов мокрим рядомъ: «Де жоч, а гроші бери, бо що ми робитимем без грошей?!» От чоловік и каже:— Мовчи, жінко ни лай! я запряжу воли и піїду у ліс—и там нарубав дров, продам, той будуть гроші.

Ото поїїдав чоловік у ліс—и так зайїхав, що тільки небо та земля, а то и сам не зна, де він: бо тоді ліса дуже

великі були! От він поставив волики під грабом, а сам поліз на граба високого, щоб подивицьця, кудюю луч(ч)е виїхать. От чує — щось гомонить; він оглянусь сюди-туди — коли біля його не далеко людей дуже багато, и усе великі люде, з великими усима и чубами, и — як один — у голубих жупанах, и сідають коні: кудись-то пойдуть. Дивом дивуецця чоловік, що ище таких и не бачив людей, и перелічив — аж сороч чоловіка. •Е, так це то ті гайдамаки, що у нас, у селі, кажний рік обдирають пана: що пан розживецця — набере з людей — то вони прийдуть, та й обдируть до сорочки: вози понабірають, а пан и пані повтіають; вони так просто идуть — людей не займають. Ну, так тепер я знаю, які гайдамаки! не дурно пан из трьох сіл избрав громаду и їх шукав по всьому лісу, та й не найшов!... — Та як їх найти, що вони так собі живуть, що й хати не знать — самі двері!» — Ото усі посідали на коні, останній виїшов из дверець и сказав: «Двері, замвніцця!» И двері заменулись, гайдамаки поїхали.

От, як зайїхали вони — не стало видно, тоді чоловік изліз из дерева, та за воли — и поїхав туди, до їх дверей. Ото поставив воли, сам роздивився скрізь — нема нігде нікого; — він до дверей — двері заменуті були; він и каже, як казав гайдамака: «Двері, одсуньтєсь!» Дверці одчинились, — увїшов він у хатку: и дуже там гарно було у середині — а образів на всіх стїнах! — дуже гарно!... Стїни були муровані, а вікна були пороблені из такого скла, що не можна було и знати, що воно таке — тільки видно и гарно; а лавки були кругом, а біля печі стояли засіки, понакриваті білими скатертями.

Ото він узав розкрив один засік — там мідні гроші, розкрив другий — там срібні гроші, розкрив третій — там золоті гроші. Тоді чоловік аж за голову дхвativityсь: годі дивицьця на усе — давай шукать мішків! От найшов вибрав яких найкращих и найбільших три лантуки и набрав: мідник грошей один лантук, срібних — другий, а золотих — третій. Ото изклав усі три

мішки, ізверху приклав дровами щоб не так видно було, засіки понакривав, вийшов с хати и двері зачинив, и сказав: «Двері засунтєсь!» вони засунулись. От, він за батіг, та воликів за налігач, та вийхав на шлях, та сів на вози, та й: «Гей! соб! цабе, помаленьку!» Пойхав собі з Богом, не поспішаючи: аби на вечір до дому, щоб ніхто не бачив.

От прийхав до дому, уже сонце зайшло—стало смеркати. Увійшов у хату—жінка побачила, та й каже: «О! хвалить Бога, що ти прийхав, а то я тут турбувалася—чи не лучилася тобі изнову яка придибашка, що так довго не було!»— Ні, каже чоловік, дякувати Бога, прийхав благополучно, — иди тільки поможи скидати дров. — «Добре, каже жінка, — то й ходім.» Ото прийшли до воза, а чоловік и каже:—Оце, жінко, Господь нам дав щастя: я найшов гроші, та це привіз,— де ми їх дінем, щоб ніхто їх не бачив?— «У коморі стоять три жолобки, каже жінка, то туди хіба посипаймо: у нас ніхто не ходить у комору, опріч тебе та мене, — то ніхто не знатиме.»—Ото, порадившись, так и зробили: один изсипали—мідні, а другий—срібні, а третій—золоті. От насипали три жолоби грошей, понакривали, та й живуть собі по малу—не дуже тими грішми шинкують, щоб ніхто не замітив.

Ото, порадившись (с) жінкою, каже чоловік: «Купім пару волів, та своя парка, то я наберу грошей и поїду у Крим, и там літо побуду, то де-що куплю більше, то не так буде знать; а то, щоб люде не постерегли, то ище буде влопіт бо уже и так дуже на мене поглядають, як я піду у церков.» Ото так и зробили: поїхав чоловік у дорогу, а жінка зосталась из дітьми.

То це брат багатий и пошле жінку свою, щоб роспитувалася: де убогий узав грошей, що купив пару волів и пішов у дорогу. То жінка, убогого брата и каже: «Які наші гроші! стяглис на ту скотинку у велику силу, та й Бог його знає, як буде: пішов у дорогу, а я тут з дітьми великого горя на-

беруся... Коли б хоч благополучно прийїхав!» И так ятровки дві збируцця, побалакають, та й розїйдуцця.

Нічого багатий брат и не дознався—и тяжко йому! Аж тут прийїжає убогий брат из дороги и пританяє дванадцять пар волів: шість маж соли, а шість риби; а жінці турецької матерїї набрав на спідницю, на хвартух, и на борест и на юпку, ище й турецьку хустку, и дітям усього понавозив—усяких басаримків.—Ото попродав він воли, и сіль и рибу попродав, и зробив собі лавочку, и накупив усякої матерїї, и став торгувати, и розживацця, и став багатїть. А багатого брата дуже у серце коле: де бідний набрав грошей, що так розжився?

Ото прийшов празник—чи Рїздво, чи Велидень—а убогий брат и каже жінці: «Знаєш що, жінко: повличмо ми брата мого до себе у гості—може, він не погордує тепер нами! бо Бог дав на те людям праздник, що родина до родини йде; а я відколи женився, то не був у мене брат и за порогом, не то у гостях.» Ото, порадившись, так и зробили: повликали брата.

Прийшов брат багатий из жінкою—ище и радий був, що його повликав убогий. Ото гуляють собі та бенкетують. Ото підпили трохи; а багатий и каже: «Скажи мині, буд ласкав, брате; як ти забагатїв?»—Э, брате, каже убогий: так мині Бог дав! Ти ище, брате, не бачив мого зерна, та й кажеш, що я забагатїв,—аж ходім у комору, усі ходім!» Ото увїйшли у комору, а бідний брат привїв до мідних грошей, та й каже: «Оце у мене овесець!» А пришли до другого жолоба, а він каже на срібні гроші: «А це у мене пшениця!» А як прийшли до золотих грошей, а він каже: «А це у мене саме чоло.» А багатий брат аж за голову ухвативсь, та й каже:—Брате-голубчику, скажи мині де ти йїх набрав, що я зроду багатий, а у мене стїльки нема, як у тебе?—А убогий каже: «От, брате, я тобі скажу: не находив ти часом у себе як капшучка

из гришми?»—Де ж то! найшла моя жінка, каже багатий, — и ми його кочергою вигорнули из комори, думаючи, що то які чаря; коли роздивимся—аж там гроші; то ми гроші забрали, а капшук викинули. — «Ото ж мій капшук!»—каже убогий.— Пита багатий:— Як же він попав туди? — «А так, каже, убогий: я заробив грошей трошки и хотів, щоб побільшало, и прив'язав до палички, и казав, угутивши до тебе у комору: ідіть, гроші, до грошей! От нитка розв'язалась—и вони туди упали. А як прийшов до-дому, та сказав жінці, то вона на мене як напалась,—то я поїхав у ліс и надивав, де живуть розбойники: и як вони вийіхали на здобитки, то я пішов у їх хату -- и там так усього багато, що я не знав, що й брать,—и я побачив, що там стояло три кодовби, накріті білими скатертями; я подивився— аж там гроші, — от, я й набрав грошей—и це трохи розжився.. А це знову хотів їхати, та ніяк не преберусь.»— Ото багатий брат и каже: «Скажи міні, будьласка, братіку, де це той льох чи хата їх, и як ти одчиняв, бо то у гайдамаків повинні бути добрі замки—и, мабуть, живуть, що їх и не помітно, де хата: що стільки їх шукали громадяне, та й пан сам скрізь їздив, та й не найшов.» От бідний брат и каже:—Я тобі скажу, братіку, тільки нікому не кажи и сам не їдь, а колись поїдем у-двох.— «Добре», каже багатий брат. А убогий и каже:—Знаеш же ти, брате, того граба, що скоро вийіхатъ з Довгого яру,— и там стоїть дуже великий граб; а проти того граба, у яреу, єсть двері того льоху.— «А як ти відчинив?» пита багатий брат.— А так, каже убогий: я сказав: двері, одчиніця!—то вони й одчинились; а сказав: зачиніця! то вони й зачинились.

Ото, погулявши, побалакавши, розпроцавши(сь), пішов багатий брат до-дому из жінкою, а убогий став убірацьця у змарок.— От, склався и поїхав; а багатий брат цілу ніч не спав—усе складався, та приготовлював вози, а вранці застріг дванадцять пар волів и поїхав у ліс, де живуть гайдамаки

щоб усе забрати, а жінці сказав, — як хто спитає, то щоб сказала, що поїхав у ліс по дрова.

Ото прийїхав туди, де брат казав—аж воно так и є усе, — тільки не було розбойників: рудись йїздили. От він позавертав вози, пішов до дверець, та й каже: «Дверці, одчиніцца!»— Дверці одчинились. Ото увійшов він туди и не знає, на щд уперед дивицьця и щд брять. От кинувсь багатир зараз до грошей и насипав йїх на шість віз, а на шість усякого збіжа — тільки йїхать, та й годі!—От подобалась багатиреві одна икона—Богоматир, котора стояла на покуті, у самому золоті, и дуже гарна—и він став на лавку и взяв йїї, а повернувь до дверей, то дверці зачинились и він остався у хаті. Кинувсь одчинять—не одчинить; він уже усяк казав—не одчиняюцца; він и каже: «Це мене Богоматир наказала!» Ото поставив икону, де вона стояла, сам став відчиняти—не одчине; шукав сокири, щоб прорубати дірку и вилізти—та не найшов; хотів у вікно лізти—залізні вієна—не можна; уже він и плакав и кричав—нічого не помогалоь....

Уже день минав, а вечір настав. Гайдамаки приїзжають до-дому, а отаман по переду,—як побачив воли и вози з до-бич(ч)ю, той аж криєнув: «Ей, брати, щось у нас хазяїнує! глядіть, щдб у вас були готові руж(ж)а й самопали, бо, може, тут и багато де-кого є!» Ото приїзжають до хатки—нема нікого, тільки воли та вози стоять наготовлені. Отаман скочив с коня—до дверей: двері були зачинені; він каже: «Скорій, хлопці, вругом хати ставтєсь! а дє-які, нум ити у хату.—От и кажуть: «Дверці, одчиніцца!» Дверці одчинились. А багатир прожогом—хотів утекти поміж ними,—таь його и хватили на списи, не дали йому й пирхнути!—и завололи, тільки засміялись: «Отака ловись! один чоловік а нас сорок, та й перелякались!... Нум шувать по бутгах, щдб де хто не зоставсь ище.... И як він цюди добився?!» Ото шукали скрізь—нігде не найшли нікого.

От, поснадали все, як було, позносили з возів, а воли позагонили у далекі льіхи. От отаман и каже: «Степер, брати, восідаймо, одкочинем и поради́мся, щò, будем робить из чоловіком оцимъ, — бо він не один, а—видно що в його сім'я є, — як-би дознацьця?» — Ото порадили: закопати на притині два стовпи и повісити його за руки и за ноги: хто буде йти проз його—як рідня, то заллаче, то тоді можна буде дознацьця.— От так и зробили: закопали стовпи и повісили тіло, и два гайдамаки отерегли, поки хто йтиме.

А того багатира жінка ждала-ждала — нема чоловіка, вона до брата побігла, та й братові: «Будьласкав, Охриме, иди шукай свого брата, бо уже, мабуть, нема його и на світі: з ведами десь поїхав по ті гроші!» Брат з ляку аж за голову ухвативсь:—Тепер же нема його живого! я йому казав, щоб він сам не йїхав!...

От за́пріг конячку и поїхав туди прямо; коли диви́ця — біля критини стоїть два стовпи и висить його брат; він узав поїхав и поїхав дальше—кругом обїїхав и вернувсь до-дому. —Ото й каже братовій: «От, я бачив брата,—піди, коли хоч, в ти подивись: там на стовпах висить; тільки и не плач не журись: у мене жінка плоха то ти будеш мині за жінку, та й будем собі жить тихенью — однаково можна и по дві и по три жінки брати.»

Ото вона пішла, од(д)алики подивилась, тай вернулась: «Не витерплю, каже, щоб не плакати!»—От він каже:—Коли не витерпиш, то возьми уберися, як панська наймичка, и на-бери пляшок из вином, з медом и з горілкою повний кошїк, та й иди проз ті стовпи, де висить брат, та й спутенися, та й упади нарощне и нобий ти пляшки — и плачь стільки тобі хочещи. А як хто спитає: чого ти плачеш? то ти скажеш, що кинав од панів, несла оцього добра до других панів, и це не-дастья лучилось: упала и побила усе!»

Ото вона такъ и зробила. И як упала недалеко біля свого

чоловіка, як побила пляшки, як стала голбогти, — то розбойник вийшов и став їй питати: «Чого ти плачеш?» А вона й сказала: «Як міні не плакати, коли оце усе панське, — те ще міні буде, що побила усе!» От, виплакавшись добре за своїм чоловіком, и пішла до-дому.

А у ночі походились усі гайдамаки. «А що, кажуть, ніхто не був?» — Ні, — одважав гайдамака: тільки одна (молодиця?) од панів несла повний кошик бутильок из медом та з вином, и упала, и побила, и дуже плакала...

Ото вони узяли того багатира и понесли на своє жилище, порізали його на шматки, почетвертували, и порозкладали по кутках, а на покутя голову положили; а самі поїхали на здобитки. — А брат виліз на того граба и сидів, поки гайдамаки виїхали; послі зміз, подивився — нема нігде нікого; він пішов у їх хату, подививсь, що брат поиматовани(й), узяв склав його у мішок, положив на віз и повіз до-дому.

Приїхав до дому, стали радяцця: — як би його изшити и заховати по закону? От усі радяцця — не знають, що й робити. От у їх була дівка-чорнявка — слухала. От вони й кажуть: «Поблизкати їйї; чи не знає вона кого такого, щоб ужив изшити?» Ото запитали їйї, вона и каже: — Я знаю тут недалеко такого діда, що колись людей лічив, а тепер тільки (с)шиває; коли хочете, то я до його піду: як що схоче, щоб його привести, так щоб очі зав'язати, щоб не знав, де він и був, — то я його приведу.

От, порадившись, и пішла дівка-чорнявка: «Так и так, каже, дідусю!» А він и каже: «Добре; — як дасте сто карбованців, то уже піду, хоть очі зав'язки. — Ото сторгувались, зав'язала очі и повела. Ото прийшли у хату, розв'язали очі, изшав дід того чоловіка, заплатили йому, знову зав'язали очі и повела дівка чорнявка до його хати.

Ото вимля сврізь чутка, що багатира не здужа, а дівка чорнявка кожний день біга у аптеку — бере лікарство; а як

хто питає: на що? то вона каже: «Хазяїн не здужа.» Оте повиливають, а за другим иде. И так три дні полічили; а там сказали, що умер багатир. Його дуже гарно ховали — аж три попи було, а обід дуже великий зробили.—упослі багатарєва перебралась ув одну хату, и стали хузяїнувати у вуші и трохи забувати цього клопоту.

А гайдамаки прийіхали з добитків—аж нема того чоловіка;—дуже вони здивувались. От посідали усі за стіл, а отаман на покуті, и застромили ножа у стіл, щоб усі мовчали и слухали, що отаман говоритиме. От отаман и каже: «Слухайте, брати, мойі, що я буду казати! Це дуже погано, що хтось ховяїнує у нас, и яє дознаюцця ляхи, де ми, то усі чисто пропадемо, не тільки наша здобич; бо вони на нас зуби гострять. А може між вами є такий, щоб яким-небудь побитом одшукав цього ховяїїна:—дуже йому хорошого коня даю за те; а яє же підманить, то оцім ножем голову зрубайім. «От один каже:—Я найду.—Ото усі устали (з)за стола, и той гайдамака став убірацьця: надів на себе рясу чернечу и шапку, и роцесав чуб, и попрощався и пішов у город роспитувацьця, що у йїх чуть.

От, прийшов у місто, и ходить и роспитуєцця, щд чуть. Ото якось попався гайдамака до того діда, що изшивав багатира. От и каже гайдамака: «Що у вас, дідусю,—чи скрїзь тихо? чи не убралось яє лихо: не чуть у вас часом про гайдамаків?»—«Е, паноче, нічого й казати про гайдамаків: то у нас своїі люде;—дякувати Бога, вони нас не зачіпають, а панів хоть обдирають, то йім тає и треба, бо вони людей дируть.»—(А йїх піддирають розбойники: за йїх же правду, сказав дід, та й задумався, повісивши голову.) Ото подумавши, помовчавши, та й каже дід:—«Ось як міні лучилось, оце на тім тижні, то правда, що диво: то уже живу на світі дев'яносто років, тай не чув такого дива, як прийшлося самому робить!»—Що ж там таке за диво?—питає гайдамака.—А дід и каже:

«Ось послушайте, наноче, що було: прийшла до мене дівчина чи молодиця, та й каже, щоб я пішов чоловіка изшивати, и договорилась так, щоб мині очі завязать—и я пішов, чи вона мене вела, бо я нічого не бачив. От, як прийшли и як изшив я того порубаного та поколотого, и завязали мині очі и привели до моєї хати—та оце я й досі думаю, щò воно за чоловік був так помучений?»— От гайдамака и каже:—А чи на можна, дідусю, щоб ви мині показали: де це та хата, що вам таке трапилось?— «Чом не можна! тільки завяжіть мині, паноче, очі,—каже дід,— та я туди просто йтиму, куди вона мене вела, тільки придержуйте, щоб де не спіткнувся та не впав.»

От, як-раз дід довів гайдамаку до тій хати. Там гайдамака написав щось на воротах, попрощавсь из дідом и пішов до своїх братів у ліс. От, розказав оце усе отаманові, щò йому було. Отаман сказав, щоб усі готові були, бо у-вечері йїхать.

А дівка-чорнявка вигонала до череди и побачила, що щось у йїх на воротах написано, а на чужих—ні;—вона узяла и понаписувала на усіх воротах, котрі стояли під-ряд,—сама нікому нікому нічого не каже.

Ото приїжають розбойники у ночі саме до тій хати, а отаман и пита: «Який же ти положив знак, щоб напрасно людей не обідить?»—А такий, каже гайдамака:—написав на воротах!—От стали дивицьця—аж на усіх воротах написано. От отаман и кричить: «Як же це на усіх понаписував? ти дурний, чи що: хіба усіх людей будем мучить? пропади ти луч(ч)е сам, що нас усіх підвів!» От и зрубав йому голову; той с коня упав; отаман сказав, щоб його узяли и у Дніпро укинули, а самі поїхали на своє жилище.

Ото на другий день убрався другий гайдамака купцем и пішов шукать того діда. Ото знайшов, розпитався—дід и цього повів до тій хати. От цей гайдамака замітив як хлівці стоять, як и хата стоїть, як и комора стоїть, як саж стоїть,

и відійшов до вікна—а там ище топилося: дівка поралась, а наймит зарізає козла и саме білував.—(издіймає шкуру.) От гайдамака написав на воротах: «варицця козел,» и сам подакував дідові и попрощався и пішов у своє місце; а дід собі пішов.

От прийшов, усе розказав отаманові и усім, що як він замічав, и як написав, и як його дід водив.

А дівка чорнявка вийшла корови доїть, и скрізь обдивлясь; коли дивицця—аж на їх воротах написано: «варицця козел»; вона узяла изъ своїх воріт изстерла, а на усіх воротах понаписувала: «варицця козел.»

От, у-ночі, прийїзжають гайдамаки; на усіх воротах понаписувано, а на тіх—ні, що гайдамака сказав: що «оце та хата и це той двір,»—тільки не написано на воротах; «а я, каже, написав.»—От отаман и каже: «Е, брати, нум вертацця до-дому: уже ж міні усіх вас не перебить и людей, невинних ради Христа, не мучить! А тут є якась німецька щтува, що усе оце робить; а ми якимсь инчим побитом прїїдем.» И так поїхали до своєї господи.

Ото порадивши, що тут робити,—отаман и каже: «Що ось що, хлопці, ми зробім: запряжем ми усі коні и повладемо бочками и ви усі повлазьте у бочки (из-легка позакривать дна), а в одну бочку насипемо оливи, и я зроблюсь купцем и буду казати, що я оце доставляю оливу у Полтаву;—а там є дуже великий купець, то це йому. И упрошусь я туди ночувать—и там, може, підгуляім,—бо я (з) собою наберу (у)сяких напїтків»—От, так порадивши, и зачали робить. Сорок бочок наготовили, а тільки у одну насипали оливи, та позамірагані коні, самі повлазили у бочки, а отаман поганяє коні и йде.

От, прийїхав до того двора и став прохадцця на ніч, щоб позавозить бочки у двір и зачинити добре, бо у його не було, щоб стерегти. От вийшов той хозяїн, та й став роснитувати: хто він такий. А гайдамака и розказує,—звичайно;

бреше: — Ото чоловік, вислухав усе, що казав гайдамака, — и каже: «Ви ж, будьласкав, добродію, роспрятайте коней и усе так и ставляйте: тут вам шкоди ніякої не буде; а я наймитові прикажу, щоб поглядав за кіньми. А вас прошу щиро йдіть у хату!» Гайдамака звичайно подякував.

От, як упорав, и приказав усім своїм хлопцям, щоб вони не спали: «И як, каже, усі поснуть, то я буду сперва кидать маленьким камін(н)ям, то ви приготувляйтесь; а як уже стану кидать великим камін(н)ям, то просто ідіть у хату и почнем хазяїнувати по своєму.»

Ото увійшов отаман у хату, и стали їм давать вечерять. От отаман виняв пляшку горілки, а другу наливки, а третю меду — и тут такий бенкет підняли, що ну! и співи, и танці, и усе...

А дівка-чорнявка порасецця у другі хаті — оджимає сорочки. От увіходить наймит Петро, а дівка и каже: «Будласкав, Петре, піди до хижі, пошуйай: чи нема де у нас свічок? а то міні ище багато прать.» От Петро и каже: — А ти, дурна, не знаєш що й робить: у нас у дворі є багато бочок з оливою — пішла та наточала, то й було б с тебе чим свігить и на завтра, не то на сьогодні — однаково біля їх нікого нема. А хазяїн так загулявся, що й усі можна бочки повивозить, — то й не чутиме: такий куций бал підняли! — От дівка-чорнявка и каже: «Та й правда, — піду наточу цебер, то й буде з мене на цілу зіму. Посидь же, Петре, у хаті, а я побіжу та втучу.» — От и пішла дівка.

Тільки що узялась за чип, щоб одиткнуть, а гайдамака и каже: «А що, чи готово?» А дівка-чорнявка и охолола, та й каже: — Ні, ще! — Прийшла до другої бочки, та й застувала — и там обзиваєцця: «А що, чи готово?» Вона до всіх бочок и шла и стукала, а йїи усе гайдамаки питають: «чи уже готово? а вона одказує, що «ище»; тільки пішла до крайньої бочки — и стукала-стувала, а там мов чало, — бо в тій бочці

була олива. От вона наточила оливи и унесла у хату; нікому нічого не кажучи, затопила и поналивала у казани оливи и понаставляла у піч. Як олива закипіла, а вона виносить на двір,—одтика воронку, и по два кухлі у кожну бочку,—и місно закривала, щоб дух не виходив. И так дівка-чорнявка усіх гайдамаків подушила! Послі виходить — стука, та вони нічого вже не казали: мовчать... бо були не живі!..

От нагулялись и полягали спать усі, а гайдамака, хоть ліг, але не спав. Ото чує, що усі послули,—він почав кидать маленькі камінці — не чує; він зачав и великі кидать камінці — усі мовчать, не вилазять из бочок. От він як росердиця, як побіжить сам до бочок,—розкрив одну—аж, лихо! не живий!... він до другої—и там так... він до у сіх стукав—не чує голусу... він через тин так и перескочив, та на втікача! Ото утік до своєї хати, та й сидить та, мов не живий.

Ну, ото повставали усі, а хозяйка и каже наймиці, щоб готовила снідять за-для того купця. А вона и каже: «Оглядиця, чи є той купець.»—А де ж?—каже хозяйка. «Е, каже дівка-чорнявка: поминайте як звали! уже він давно утік: и я цілу ніч не спала та його доглядала, та й доглянула:—побіг мов божевільний! А то ви думаете, що олива?—ото ті сорок розбійників, що дядька зарізали; а тепер же и вони пропали: я їх подушила усіх!»

Ото хозяйка з ляку до чоловіка побігла, розбудила и розказала; тай схватився—та туди, до тіх бочок; стали одбивать, дивляця—аж правда... Господи! хозяйин не знав як и дякувать наймиці за це. И стали радицьця, де тіх гайдамаків діть. А дівка-чорнявка и каже: «виюнать у саду велику яму и туди їх поскладать усіх и закопать.» Ото так и зробили: гайдамаків заховали, а бочки поскладали у повітки, и коні позачиняли, щоб ніхто не бачив,—та й живуть собі, остерегаючи того одного, атамана.

А той сердешний отаман сидів-сидів, а послі набрав пов-

вний віз усякої матерії і усього, и поїхав у город, и купи лавку, и став торгувати.

Ото и познакомився из того багатира сином. От син и кличе його до себе у гості, а гайдамака и каже: «Я тепер не піду, а піду у неділю; глядіть, щоб була гарна музика, щоб гарно погулять!» От він каже:—Добре.— Тай сказыав батькові. Вони и приготувилсь гарненько и музику влиьнули.

Ото приходить и той купець у гості. От гуляли-гуляли, и танцювали, а потім купець и каже. «чи нема якої дівчини щоб потанцювала?» От хазяїн и каже, що «у нас є дівка-чорнявка.» И вона увійшла и стала танцювать; и як окрутнулась, та вихватила у його зза халяви ножа, и замахнула—и одрубала гайдамаці голову. Тоді усі наробили крику,—то вона сказала, що «це той гайдамака, що тоді утік!» Коли роздивляцца—аж правда.

Тоді усе забрали, и його заховали, и поїхали у ліс до тийї хати—и там усе позабирали; а дівку-чорнявку из сином извінчали. От, та й досі живуть и хліб жують, и багатіють.

Оце казка!

(Записана М. Нечипоренковою, изъ Канева; передалъ М. Г. Щербакъ.)

34

БЕЗЩАСНИЙ ДАНИЛО и РОЗУМНА ЖОНА.

Як був собі безщасний Данило, да служив,—служив год и другий... Що дослужить грошей, да де заховає, то огледицца—аж уже й нема! Він служив, може, год з десять, — да все: що заховає гроші, да пошука—то й нема.

От він пішов. Иде та иде—аж у чоловіка камінець лежить перед порогом, щоб не грязько було,—половина ка-

мінця... Він каже: «Доров був, дядьку!»—Той каже: «Здоров!» «Чи не треба тобі наймита?»—«Чому б, каже, не треба? да нема грошей,—нічим платити.» «Я, каже, дядьку, наймуся в тебе за цей камінець—год буду: щоб я знав хоть, шо в мене камінець буде. «Каже:» Ну, як хоч: хоч и служи!»

Він служить год. Вислужив год—и дав чоловік йому той камінець. Він тільки шо в руки взяв,—камінець упав и розсипавсь... А той чоловік дав йому злого грошей. Він и пішов. Аж чоловік горшки віз, та й побив... Він купив ладану за цілого злого, узяв там черепок, вийшов на могилу, наклав ладану, запалив... Прилітає янголь: «Прислав Бог: чого ти, безщасний Данило, так Богу годиш?» А він и каже: «Тому, що—свільки служив, да нічого не маю... Бо що заслужу — аж уже й нема.» Бог присилає у другий раз. «Піди, скажи Данилу: чого він лучче бажає: чи здоров'я, чи великого багатства, чи умної жони?» Янголь прилетів, да й каже йому так. Дає він каже: «Я не знаю, що вам проти сього казати.» Янголь його посилає: «Піди, спитай: там три плуги оре.» Він пішов. Прийшов до первого; первий каже: «Я не знаю.» Він до другого; и другий каже: «Я не знаю.» Він до третього! третій каже: «А що ж? скажи, щоб умна жона була, то в тебе и хазяйство будеть. В мене,—той чоловік говорить,—перва жінка була такая що ховалася й худоби не було!» «Він пішов, янголю сказав, шо говорив той чоловік, що» умной жони!» от він полетів, той янголь, а Данило ліг на могилі и заснув.

Приходить з неба святого Петра дочка йому за жінку. Прийшла вона и будить його: «уставай, Данило, ходім, де твій батьківський грунт, да підем, да повінчаємось!» Він каже: «Нема в мене грунту батьківського.» От пішли. От він и повів—аж батьківський грунт: так Бог дав, шо стало. У батьківській хаті прибрато; хата вимазана; перини лежать... Вона на його каже: «Шукай, Данило: де тийі гроші, що ти служив! Де ти їх ховав?» До то, було, походить, то немає; а то—де

пошукає, де поховав, то й єсть; да всі познаходив. --Пойіхали, повінчалися, и живуть там на батьківськїм ґрунті.

Пан позавидовав, що в Данила жінка гарна,—хоче однять. От и сказав: «Данило! щоб наробив пива, а як не наробиш,—дає я скажу правду тобі, що я в тебе жінку заберу!» Данило зробив; одвіз тее пиво, оддав. И дає пан йому дерево, щоб він зробив живі гусли,—каже: «Тіко не зробиш, дає заберу жінку!» Коли він привіз до дому тее дерево и плаче, шо: «Я зроду й не відав и не знаю, якій там гусли живі!» Його жінка каже: «Не журись, Данило,—лягай спати! «Данило ліг спочить. Устав—аж уже й гусли готові; він на повозку, та й повіз до пана. Пан звелів, щоб повигонили кури й гуси, и воли й коні. Данило вийіхав у двір; пан каже: «Стой, Данило!» Тут повигонили те все.... Пан из баринею в комнатах був. Данило як різнув на гусли,—так кури й гуси, воли й коні танцюють, а пан з панію и собі в комнатах танцює... Уже втомивсь, кричить: «Годі, с. . . . с. . Данило!» То данило як різне то пан аж місця не найде—танцює!

И звелів Данилу: «Біжи, Данило, на той світ до мого батька, да спроси: як умирав, де він гроші поховав? А тіки не справисся, так жінку заберу!» От Данило пішов. Прийшов до дому, та й плачеть, шо: «Як міні на той світ дійти?» От вона: «Ляж, Данило, да оддиш!» Він ліг, оддыхав, устав; вона дала йому клубочик, и каже: «На цей клубочок, да вийдеш за царину, да й пустиш оцей клубочок, то він тебе доведе аж на той світ.

Він виняв клубочок, пустив,—клубочок покотився, да й покотивсь. От він дійшов аж на той світ. «Драстуйте, пане!» — «Драстуй, Данило!» — «Де ви, каже, як умирали,—де ви гроші поховали?» Каже: «Під зальним крильцем листовим залізом закриті у казані.»

Данило прийшов, да те й сказав. А пан не вірить, каже: «Як можна,—ти б дійшов?!» А старий пан написав за-

писку Данилу,—дак він показав записку. Пан узяв, да й рокидав крильце. Подивились—дак так! Дак він забрав тий гроші, и Данилу третю часть оддав.

(Записана въ Лохвицеомъ у. Полтавской г.)

35.

ПРАВДА ТА НЕПРАВДА.

Раз Правда зустрілась из Неправдою «Здрастуй, сестрице!» каже Правда Неправді. «Здорова була!» одказуе Неправда. «Нам по одной дорозі ити, дак ходім, коли хочеш умісті.»—«Дак и ходім же.»—«Да он-що, сестрице, я тобі скажу: як будем умісті ити, дак зперва твоє будем йісти, а тоді мое.»—«Дай добре ж, сестрице», каже Правда.

От идуть вони, да й идуть. У Правди и торба вже спорожнилась. Захотілось Правді йісти, да вже у йійі нема нічого. «Ну, сестрице, каже вона Неправді, мое пойіли,—нум же тепер твоє йісти.»—«Е, ні! вже сього не буде: я не люблю по правді робить, и ти дурна, що по правді робиш. Не дам, хоть из голоду умри.» Гірше стало Правді, да треба терпіть. Терпіла вона, терпіла, да ни як не втерпіла: попросила изнов у Неправди йісти. «Коли ти хочеш, щоб я дала тобі йісти дак дай одно око виколю.» Заплакала Правда.... дала око виколоть. «Лучче, думает вона, дам око виколоть, ніж умерти из голоду.»

Прошли вони скільки там врем(ъ)я; Правді изнов захотілося йісти, «Дай, сестро, йісти!» просить вона у Неправди. «Дай друге око виколю.» Дала Правда й друге око виколоть. Як виколола друге око, то й пошла собі Неправда од Правди. «Прощай, сестро, каже вона Правді: тепер міні нейти з тобою!»

Зосталась собі одна Правда, да тільки плаче гірко. Иде, коли чує — ліс шумить. «Що ж тепер робить міні?» думає вона, бідненька, сама собі. «Излізу на яке-небудь дерево, да переночую, щоб звірюка яка не напала на мене.»

От, излізла вона на одно дерево, да й сидить там. Коли ось чує — идуть дівчата, паробки; співають, жартуюцця. Прийшли вони до того дерева, що седіла Правда. «А де, кажуть вони, будем гулять?» — «А хоть и пуд оцім деревом,» одвічають. «Да на сьому дереві, кажуть, така роса, що як помазати сліпому очи, дак він и дивицьця стане»

Почула Правда сійі слова, да й дожидаєцця уже ранку, щоб попробовать роси. Дівчата ж из хлопцями начали гулять. Гуляли вони, пили, йіли усе добре, да й пошли собі назад, покидавши усе, що позоставалось — и питиме и йідиме. Як тільки пойшли вони, Правда излізла зараз из дерева, да й стала йісти да пить, що позоставалось; а виголодалась уже була добре. Дождавшись ранку, помазала собі очи росою з того дерьва, що седіла, и стала бачить. Тоді вона помолилась Богу, да й пошла собі у дорогу.

Пуд вечор прийшла вона изнов у ліс. Так як и вчора, излізла на дерево и чує изнов, що идуть да співають хлопці из дівчатами. «А де будем гулять?» гукають хлопці, прийшовши до того міста, де була Правда. «А хоть и пуд оцім деревом,» одвічають другийі, указуючи на те дерево, де седіла Правда. «Да се ище й дерево не просте, обизвався хтось. На йому роса така, що як-би помазати яєму сліпому очи, дак він би й сьвіт Божій побачив. От як-би хто изнайшовсь такий, щоб, набравши роси из сього дерева, пойшов у таке-то царство, — у тому царстві царь; а у царя дочка, да сліпа. Казав царь, що як-би вилічив хто дочку його, дак ничего б непожалів для того из свого добра.»

Правда се все чула. «Мині дав так Бог, що я стала видющою», думає вона сама собі, «поможу ж я и тий царевні,

що сліпа.» — Парубки ж из дівчатами гуляли, пили, йїли, да й поїшли назад, покидавши, що позоставалось. Правда изнов, такъ як и вчора, излизла из дерева, да й пудвормилась трохи тим, що позоставалось од хлопців да дівчат. Послі сього, опорожнивши одну пляшку, да назбиравши в йїї у-ранці цілющої роси, поїшла у тее царство, де була сліпа царівна.

Довго вона иїшла у той город, де жив сам царь из сліпою дочкою. Тут зараз донесли царю, що у його город прийшла таба молодиця, що берецця вилічить дочку його. Царь зараз велів позвать йїї. Приїшла у хату до царя, коли дивицця—тут и Неправда. «Се й ти тут, сестро?» питає Правда у Неправди. «Еге! коли б ты знала,—я уже и світ увесь пройшла», одвічає Неправда, «А ти ж чого тут?» — «Того да того», каже Правда, да й розказала, чого вона прийшла и щд из нею було. Послі сього помазала вона цілющою росою очи царівні—и ся стала бачить усе так, як-би не була и сліпа.

Царь же бачить, що Правда из Неправдою розказує так, як давняшня знакома, да й питає у ей: «Де ти из нею бачилась, и щд, и як, и коли?» Привда и розказала царю усе по правді: як вони ишли у двох, як Неправда йїї очи повиеколювала, як вилічилась; сказано: усе розказала, як було. Царь, як кончила Правда розказувать, извелів узять Неправду, прив(ъ)язать йїї коню до хвоста, да й пустить його на волю, щоб розніс йїї. «Оттак, и сказала Правда, прошла вона съвіт—назад не вернулась!»

(Записана въ м. Батуричѣ, Конотопскаго у., Черниговской губ.; перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1860 года, № 15-й.)

36.

ГОРДИЙ ЦАР.

Десь-недесь, в деякім царстві, в деякім-сь господарстві, — не в нашій землі, не за нашої пам'яті, — жив собі цар, да такий гордий, такий гордий, що не превиди Господи! Хто б йому щò ни радив, щòб ни казав — нікого не послухає, а робить усе що тилки йому на думку упаде — и ніхто йому перечити не смій! Засумували усі міністри да бояри, засумував и люд увесь.

Раз пішов цар до церкви. Слухає — піп читає святе писмо... Якесь там слово йому не вподобилось, — міні й казали, да на старість я й забувся. Після служби, иде цар до дому, и звелів попа привести. Приходить піп. «Як ти посмів читати таке й таке місце?» — «Як же не читати, каже, коли написано.» — «То щò, що написано? Це буде написано не знать-щò, то ти й читатимеш? щòб ти те місце замазав — и більше читати не смій!» — «Не я, ваше царське величество, писав ті слова, — каже піп, — не міні йих и замазувати!» — «Як ти смієш міні перечити? Я цар — ти повенен мене слухати!» — «Усе, каже піп, буду слухати, а у церковнім ділі Бог постановив — а людям не смінити!» — «Як-то не змінити?» крикнув цар. «Коли хочу змінити, то й зміню! Щòб ти міні зараз викинув слова ті и щòб ніколи не читав йих у церкві, — чуйш?» — «Не смію, каже: не моя воля.» — «Я тобі приказую!» — «Не смію!» каже. «Ну, так даю тобі три дні подумати, а четвертий день, у-вечері, явись до мене, и не зносиь тобі голови на плечах!» — Піп низенько уклонився и пішов до-дому.

От уже третій день кінчаєцца, а піп и сам не знає — що робити? Умерти б за віру не страшно — да жінка, дітки маленькі... Ходить да плаче... Горє! — Ліг він и спати — дак не спиєцца. Коли к світу заснув, заснув, и бачить во сні — сто-

йіть в головах янгол, дай каже: «Не бійся нічого: Бог мене послав на землю боронити тебе!» Встав піп у ранці радий, наче допіро народився, и помолився щиро Богу.

Прокидаєцця й цар у-ранці, та й гукнув, щоб скоріш мисливі збірались—на полювання поїде.

Полкують вони у лісі. Коли бачить цар: олень вискочив из вуща. Цар за йім; тає женец(ц)я: олень не втече, цар недожене. Роспалився цар, погнав коня: ось-ось-ось настигне... Коли річка на дорозі. Олень у воду; цар одежу з себе, да собі у воду. Плавати умів добре, думав—настигне. От — от ще Ёрищечку — и за роги б ухопив... А олень переплів на берегъ — и цар разом, да тилки хотів його за роги—аж оленя й нестало... (Бо то був янгол!) Цар здивувався—дивицця сюди, туди: де то олень подівся? Коли баять: на тім боці хтось одягаєц(ц)я у його одежу, сідає на його воня и рушає. Цар думав, що то злодій який, або що; а то був той самий янгол.—Приняв він на себе обличча цара, догнав мисливих, да й поїхав из йіми до-дому А цар zostався голий у лісі.

Коли дивицця—аж далеко десь дим піднімаєцця над лісом и неначе хмара стає по чистому небу. Він подумав: «То мабуть мої мисливі палять!» Пішов туди, на той дим. Приходить - аж то цегельня. Робітники цовиходили—дивляцця; що воно за чоловік голий? А він у вущах ноги покалічив, тіло подряпане. Люде змилювались над ним; дали йому стару завальяцу свитину, винесли йому йісти хліба чарствого да гурків... Питають: «Скажи, чоловіче, хто ти такий?»—«Дайте, каже, найімся, а то йісти хочу...» «Нагодували його: може, він в роду не йів нічого з таким смавом, як той хліб чарствий та гурки.— От як найівся, то й каже: «Тепер скажу вам, хто я такий: я цар ваш! Як достанусь у столицю, то я вас на горожду!»—«Ах, ти ледач! Щоб то старець який да смів себе царем величати?!... Подивись на його: ще й винагорождувати хочє!..»—«Ви, каже, не смійте мене лаяти, бо звелю

вам голови рубати!» (Забувся: думав, що дома).— «Хто? ти??!» Да давай його бити. Били-били, взяли, да й прогнали.— Пішов він, по лісі блукаючи.

Іде да йде—аж бачить знову: дим піднімаєцця над лісом Він знов думав, що то мисливі, та й иде на них. Аж не вечеру вже знову приходить до другої цегельні. Там над йім змилювались: нагодували його, напоїли, дали йому драні штанці да сорочку, бо й самі бідні були. Вони ж думали, що то — так собі якійсь бідний чоловік, може, од рекрут ховаєц(ц)я, або що; а він як найївся та одягся, то й каже: «Я цар ваш!» Ті сміюцця над йім. Він знов посварився з людьми. И ті його пообили добре, та й прогнали. Він и пішов собі у ліс—аж уже й ніч. От він приліг під деревом, да й переночував; а в ранці вставши, и поплівся—куди очи глядять.

Аж-ось приходить у третю цегельню; да уже й не признаєц(ц)я, що він цар: усе думає про те, що як-би йому у столицю достацьця. От, и там його нагодували робітники, да бачать, що у його боси поваличини ноги—да змилювались: дали йому старенькі чоботи. Він йіх питає: «Чи не знаєте — куди тут шлях на столицю?»—Вони йому розказали. А вже далеко увійшов за цілий день...

От, пішов він, тою дорогою, якою йому показано. Иде да йде, да приходить у якесь містечко. Аж-от перестрива його на дорозі становий: «Стої!» кричить. Він став. «Прашпорт є?» — «Ні, нема.» — «Як же ти без прашпорта ходиш? ти блудяга якийсь?.. возьми його!» крикнув на соцьких. Тут де не-взялись—взяли його, да й посадили в холодну.—Через кілька часу питаюцця: «А з-відки ти?» Він и сказав: з такої й та-кої, каже, столиці. Тоді його скували з злодіями, та й по-вели.

От привели його у столицю, та й знову сажать у турму. Через який час приходять старший и роспитуєцця: хто за що сидить. От, один каже: «Мене, каже, пан знай бив и жі-

ку отняв у мене,—так я терпів-терпів, та й посадив його на вила: то мене оце сюди й посадили!»—Підходить до другого: «А ти, пита, за що?»—«У москалях, каже, був, дає мене би-ли та нівичили, що не вмю на трубі грать, дає я и втік; а мене оце й піймали.»—«А ти за щò?» пита далі.—«А я, каже, не мав що йісти, та й поліз до жида в коморю,—так мене сюди завдали.» А там инший каже, що «з багачем у шинку побився»,—так багачеві й нічого, а він у турмі опинивсь... Сказано—хто за щò. А це підходить старший до його: «А ти, пита, за щò, старичок?»—От він йому и розказав усю правду: «Був я царем», та таке й таке приключилося зо мною... Тут на його дивляцця, що він зовсім не подобний до царя. А він, звісно, за довгий час змарнів, борода одросла... Куди там--зовсім не подобний!.. А таки запіраєц(ц)я, що царь. Як уже його не запитували: «Царь, та й годі!»

От и порішили всі, що він божевільний, та й вигнали його з турми: «На віщо, кажуть, дурного будем держати, тільки хліб царський переводить»—И яє випустили його,—то так бідує, так бідує, що Господи! Як що знайде яку роботу (а до роботи не звичний), то ще й нічого; а часом—то тим тільки й живе, що випросить шматок хліба. Ночує—де Бог дасть: часом де в бур'яні, або тає де під тином. До того дожився!

А янгол, зробившись царем, поїхав з мисливими до-дому. Приїхав. Ніхто нічого й недогадуєц(ц)я, що то не цар, а янгол.—Коли у вечері й приходить до його піп, да й каже: «Воля твоя, царе, голову мою зняти: не пристану я на те, щоб викинути й слово з святого письма!» А цар йому: «Ну слава Богу! тепер я знаю, що у мойім царстві є такий піп, що міцно стоїть за слово Боже. Роблю тебе найстаршим архирейом.» Піп подякував, уклонився до землі, тай пішов собі дивуючись: що це таке, що з гордого цара да зробився такий тихий да справедливий?—От, и всі, всі дивуюцця, що таке с царем сталося, такий зробився тихий да певажний, по полюваннях не

розійжджає, а все ходить, роспитуєця: де яка неправда, чи яка кому кривда, чи що; на все сам увагу звертає: скрізь суд справедливий чинить, судців да розсудчиків справедливих назначає.... Як перш народ сумував, так тепер радіє: и податки не виліки и суд справедливий!

А цар той—так бідує, так бідує!—Коли через три роки приходить такий царській указ: щоб на такий-то й на такий день усі сходились до цара обідати: и богати й убоги, и пани й мужики!—От и походились усі, прийшов и той цар нещасливий. А на царськім дворі: такого, такого столів понакривано, що Господи!—От сідають усі за столи, п'ють та йдять, а цар сам з министрами усякі напитки та найідки розношує, кожного сам припрошує; а тому царьові нещасному удвоє проти інших накладає й наливає.—Усіх нагодували й напоили; а далі цар и почав роспитувацьця людей: чи нема кому якої кривди або обіди? А як почали вже люде росходицьця,—цар став у брамі з мішком грошей—и усім дає по гривні, а тому царьові нещасному дав аж три гривні.

Через три роки знову цар зробив обід, и знову скликає усіх людей. От, нагодував, напоїв, роспитався про все, що в його царстві робицьця, дав по гривні усім, а тому царьові нещасному удвоє давав йісти й пити и на дорогу дав знову три гривні.

От, через три роки знов робить обід,—«щоб були всі: и багаті й убогі, и пани й мужики!» От, походились люде, понайідались, понапивались, подякували—стали росходицьця. Той цар нещасливий и собі хоче йти, так він його зупинив. Повів його до себе у палаци, да й каже: «Це тобі Бог присує, щоб ти дев'ять літ покутував свою гордость; а мене послав, щоб я навчив тебе, як царь повинен людей жалувати. Ну, тепер ти, бідуючи та тиняючись по світу, набрався трохи розуму,—то гляди, щоб добре народом, правив! Бо з цього часу ти будеш знов царем, а я полечу до Бога на небо! *Да це

кажучи, звелів йому умитися й поголитися, — бо борода у його виросла, наче у пасішника, — да дав йому царську одержу, а далі й каже:» Иди тепер — там у покоях сидить царська чесна беседа — иди туди, то там тебе ніхто й не пізнає, що ти той самий, що старцем тинявся! Нехай тобі Бог поможе у всім добрім!» Да як сказав це янгол, той не стало його — тільки одежа лишилася.

От цар перш усього помолився щиро Богу, а тоді й пішов до бесіди. — Од тийї пори правив уже він народом, як його янгол навчив.

(Записана А. И. Петрунякою отъ «діда Уласа з села Городищі — не далеко Білої церкви» — Васильковського уѣзда Кіевской губерні.)

37.

МОСКАЛЬ-ТОВКАЧ.

У одно село увійшли москалі на квартирі. От звісно — москаль: як уберецця у село, то так и метнецця по всіх усядах — нічого за ним не встережеш: там гуска у чоловіка пропала, там поросяти не стало... Сказано: москаль як не вкраде, то йому и дихать важко! Що не запопав, те й його; бо звісно: годують їх абияк по городах, то вже вони по селам одпасаюцця. Як уберецця — наче все його: давай йому й те, давай йому й друге. На чужиньу ласі! За ними часом и жінки не вдержиш... Ну, та й наш брат иноді не промах.

От, один москаль наглядів якось гарну молодичку, — та все біга поз-двір, все біга, щоб як-не будь зачепить її. От раз біжить до підхвелебля — аж молодичка сорочки розвішує на шнурі; він и кашлянув до неї; а вона побачила, та нічого йому й не сказала. Дивицця — він знов біжить та: и кахи!» Вона

глянула, да знову нічого йому не сказала. И так він, може, в день разів десять пробіжить поздвір, та все, що побачить молодичку, та й кашляне.

От вона и похвалилась чоловікові: так и так: «біжить москаль, та й кашлянув, а я нічого йому й не сказала; він и вдруге, и може разів десять...» — «Е, постой же, жінко: ми його провчимо кашлять! Як він буде кашлять, то кашляни и ти до його.» От и навчив йїї, що казать москалеві.

Коли це, на ранок, знов біжить москаль поз двір, та: «Кахи!» А вона и собі: «Кахи!» А він тоді: «Поди сюди, молодичко, я щось тобі маю сказать.» Вона надійшла до воріт, а він и каже: «Чи не можна прийти до тебе, молодичко, на досвітки?» — «Чому каже не можна? можна! От, сьогодні чоловіка не буде дома, у млин поїде, и там ночуватиме, то й приходьте, служивий!» — Москаль зрадів: От! дума... «Наготов же, молодичко, чого-небудь йїсти, а я горілки принесу.»

От, так як надвечір, жінка зарізала курку, давай вечерю варить. Коли це біжить и москаль и несе горілки кварту. От вона топить у печі, а москаль скинув и шенелю, сидить налаві—дожидас. Наварила вона вечерять, поставила; москаль так тьопас... Повечеряв, давай жартувати з нею... Послала на полу жінка, москаль розібрався чисто; а вона тоді й кахикнула, а чоловік—не мов не знає нічого—у двері й затугонив... Ох, міні лихо! то ж мій прийїхав з млина...» А москаль тоді схопився з полу та питає: «Що міні робить?» — А чоловік у двері: «Жінко, жінко! чи ти зачинала комору, чи ні? треба позносить борошно.» — «Ні, каже, не зачинала.» Чоловік одчинив хижку, мов борошно зносить. А москаль скочив з полу до долу, та не знає вже, що й робить. «Хазяюшка, а хазяюшка, де міні заховацьця?» — «Лізь на піч.» Він и поліз; сів та й сидить—як мати народила, — тільки в одні сороці.

От чоловік увійшов у хату, поставила вона йому вечерю, зморгнулись одно на одно: є, мов! Чоловік повечеряв гарно,

горілки випив, та й каже: «Не-мов я, жінко, намерзся трохи, — чи не попаритьця б на печі?» — «То й попарся!» каже жінка. — Чоловік тоді й лізе на піч, а москаль усе до комина притуляєцца, а комен гарячий... То це що притулицця, то й засичить... А чоловік лізе, а він до комена. Уже аж шкуру сердешний попик. Чоловік и питає: «Жінко, що це в нас сичить, так мов гадюка?» — «Не знаю,» каже жінка. От чоловік лягає, а москаль усе ближче до комина... Чисто всі плечі обжарив... А чоловік и каже: «А присвіти, жінко, шо воно сичить!» Жінка подала ваганець.. «Е, се ти, голубчику?» каже чоловік: «а чого се ти?» Москаль тоді у ноги: «Пусти, дядьку, більше не буду! оддай мою муніцію...» — «Ні, стривай, важе чоловік: тобі так цього не подарую...» Москаль просицца: «Я, каже, й так усі плечі попик...» — «Ну, важе чоловік, то я тебе прохоложу трохи: ходім зо мною та стовчеш міні мішок проса, — тоді я твое тобі оддам. Взяв и повів його голого, — у одній тільки соропці, — у комірчину, засипав у ступу проса и заставив товети мослаля, а сам сів з батогом. То це що москаль утомицца трохи, то він його батижком: «Ач! каже: як на чужу жинку, то й ласий, а хазяинові одробить, то й нема!» Та батижком цьвох його... Москаль підсвочить; та так товче, так товче! От, стовк мішок проса тому чоловікові, він тоді оддав йому муніцію и сказав: «Гляди, сучий сину, більше не кахибай!» та й пустив.

От, на другий день, пораяцца молодиця на дворі — аж біжить поз двір москаль; а вона: «Кахи!» — А москаль; «А, сучого сина дочка, хіба вже пшона не стало, що кашляєш!» та й пішов далі; а молодиця тільки засміялась.

(Записана в г. Гаячѣ Полтавской г.)

38.

ЧОЛОВІК З МАСЛОМ И МОСКАЛІ.

Був собі один чоловік багатенький, мав собі корів доволі. От жінка його назбивала дїжечку масла, та й каже: «Чоловіче, повези оце масло, продай, та купиш дітям гостиньця, а мині очіпка; кілки гляди, щоб и в тебе москалі не вврали, так як у нашого сусіди. «А він и каже:» У кого, у мене? украдуть бісового батька!» От и поїхав.

Прийїжає на базар, випріг воли, прив'язав їх коло ярма, а масло зняв з воза, поставив на землі и сам сів на його. То це ириходить хто-небудь и питає його: «Що ти, чоловіче, продаєш?» А він каже: «Масло.» То той, хто купує, и каже: «А покажи.» То він: «Еге, щоб украв! не покажу.» То той йому й каже: «Який же у тебе бісів батько купишь, коли ти не показуєш?»—Ото сидів він, може, с півдня, и хто його спитає: «Що продаєш?» То він скаже: «Масло», а показати и не покаже, то ніхто й не купишь.

От, сидів він—вже сонце й з півдня звернуло: ніхто не купує у його масла. А два москалі ходять по базару, та й примітили, що він сидить на маслі, та й каже один другому: «Зайди ти з заду, а я підійду до його и начну з ним говорити.» От один москаль зайшов из заду, а той підходить до його, та все так наче пізнає його. Прийшов уже аж до його, та тоді й каже: «Здоров, Иван!» Мужик каже: «Здоров!» А москаль йому й каже: «А що, брат, познав миня?» А він здвигнув плечима: «Ні», каже. А москаль: «А помніш, як у Кісільовки кватирював у тебя?» А мужик и полагодив: «То б то у Куликівці?»—«Да, да, у Куліовкі», каже москаль. А далі давай роспитувать: «А што твоя жінка и діти, ще живуть?» Мужик каже: «Ще, слава Богу, до которого часу.»—«А братуха твоя?» москаль питає.—«То б то Сергій?»—«Да,

да: Серьожка, Серьожка!» каже москаль. Так розбалакався з чоловіком, що мов справді його знає. А потім и каже: «Ну, брат: ти сліпів,—прийшло од царя повелиння, щоб тебя у саддати взять, так я думаю, што ти не годисся: треба, щоб був такий, як оця палиця.» Показує йому ту палицю, що держав у руках. От ну, брат, я тебе поміряю: як будеш таков, як оця палка, так пойдеш, а не будеш, то не пойдеш: тоді нужно взять твого братуху.» — «Та він же горбатий! каже чоловік. — Чорт його побери, що горбатий: ми його виправим. Ну, а тепер тебя треба змірять: усгань, помірсь!» Чоловік и забув про масло, що сидів на йому, та й підвівсь; а другий москаль тоді за масло, та й пішов собі. От той міряв його, міряв, то оце, що зміря, та: «Ех, ошибся!» та знов міря. Поти міряв, аж поки товариш заніс масло так, що уже його й не видно; а тоді й каже: «Ні, не підійшов під міру!» та й пішов геть собі. — А чоловік тоді оглянеця—аж нема масла, «Москалю, пита, москалю! чи ти не бачив де моє масло?» — «А разві я знаю?» каже москаль. — «Та де ж воно ділось: тут більше нікого не було, окрім тебе» — «Ах ти, сякий-такий, ти бачиш, що у меня нет!» Ще й присікався до чоловіка, як не б'є. Тоді чоловік—нічого робить—запрягає воли и йде додому.

От приїзжає до двору, а жінка вибігла с хати, та й питаєця його: «А що, чоловіче, купив дітям гостинця, а міні очіпка?» А він и каже: «Чортового батька купив!» Жінка тоді й каже: «Бач, я ж тобі казала, що у тебе украдуть масло москалі!»—А чоловік и каже: «У кого, в мене? бісового батька!» Жінка: «Та ну, не драгуйсь; давай уже гостинця дітям, а міні очіпка!»—А він: «Бісового батька не хочеш?»—«То ж то, каже жінка, я казала, що москалі вкрадуть масло!» А він тоді й каже: «Та то сучого сина москв: приходили люди зранку—ціле було, прихилили у обід—не продав и не показував—ціле було, а вони, сучого сина москалі, надійшли

пообіди—и масла не стало: хто його зна, де й ділось.» — «А бач, каже жінка: я тобі казала, що у тебе москалі вкрадуть! Де ж? такий росторопа!»

А москалі гарненько поділились у двох тим маслом, та й ні гадки.

(Записана въ Уманскомъ у. Київской губ.; передалъ А. И. Петруняка.)

39.

МОСКАЛЬ и ЧУМАК.

Один чумаць продав свої воли на ярмалку, а гроши ті, що за воли взяв, застромив за пазуху, та й носить. А москаль це й підглядів, та й думає собі: «як би у того чумака гроши уврасти?» — От підходить до його, та й каже: «Здоров, брат Иван!» — «Здраствуйте, господа-служба!» Москаль зараз до його й підсідуєця: «А що мой братуха ще живьот?» — Чумаць питає: «Який?» — «Гу, не знаєш! Отець-Василій!» каже москаль. «Та ще, помаленьку.» — «Ну, а как його жена, діти?» — «Ні чого, дякувать Бога! каже чумаць. Ивась уже швидко попом буде.» Москаль и каже:» Бач! а як я йшов у військо, він ще малий був, а тепер уже швидко попом буде. Як почав теревені править та коло чумака ввівацьця, так Господи! А далі й каже: «Ну, ходім же, дядюшка, я гостинця передам своєму братусі!» — «Ходім.» — От и повів того чумака сврізь по лавках.

Водять його по лавках та ніяк не придумає, щоб його тут утворити таке, щоб у чумака гроши уврасти, або як вимантачить, то вимантачить. От идуть поз ризницю, — він и на-

думав: «Ходім, каже, дядюшка, сюди, я куплю на гостинець ризи, то буде и братусі гостинець и цереві.» Ото прийшли у лавку, москаль зараз сказав, щоб подали увесь церковний убор; а потім и каже: «Як ще так, не помірявши купувати? Треба на кого небуть помірять... Надіньте хоч ви, дядюшка!» И давай убирати чумака, и вбрав його зовсім так, як піп убирасця на служение, — та все на ті гроши поглядає, що в чумака за свитою; а потім и каже: «Що це у вас, дядюшка, хлібець за пазухою?» показує на гроши: «вийміть його та положіть на столику; а то тим воно й ризи неприходятця.» — Чумака — и не туди-то! взяв та й положив на столику гроши; а москаль тоді як пхне того чумака у куток, та за ті гроши, та драла... Чумака став догонити, а приказчик його за руку: «Куди ти? у мене ризи дорожше стоять, як твої гроші!» Той чумака поби поодвизував там на руках, поки скинув ризи, а москаля вже й не видно. Шував-шукав того москаля — и гроши пропали и москаля не знайшов.

(Записана въ Уманщинѣ; передалъ А. И. Петруняка.)

40.

МОСКАЛЬ-РИБАЛКА.

Не дай, Господи, єв из москалем зчепитьць! — Не те щоб за пани брата з ім стати, а так тувлькі бесіду завести, чи стать чого питати, — то так и зпутає, так и охандужить ¹⁾, або ще й капость єку зробить тобі. И чого б бацця так? Поглядиш на москаля, дає по корі неначе й добрь чоловік, а що в середині сидить, — дає вража матирь його знає. Одного Бога люде, да поведенція не в кожного однака. Наш брат мужик

¹⁾ *Охандужити* — сдѣлать дуракомъ, оповорить.

усе запроста робить, а щоб у глум єкі пусгытьця, то й розуму не прибере.

Не далеко кажучі,—ось слухайте, коли хочьте, як москаль долотом рибу ловив, да чумакув дурив. Чумаки уже на що народ ходячі, из краю в край снує, а й то москаль прокляти наглумився.

Ото йїхали из Криму чумаки да везли рибу на мажах продавать, як—звісно—водитьця. Чумакув було тулькі два чоловікі, а маж из чотири. Воли собі крупниє да жруторогіє ишли не хутко по дорозі да знай хвостами нужу ¹⁾ проганяли; мажі скрипіли, неначе йїсти прохали, а чумаки ишли собі біла возув. Звісно, що при волах, ходивші у дорозі, йїзда не швідва: от, один чумає почав сало йїсти, из лаганця ²⁾ досягші, а други люльбу запалив да пісню почав співати.

Так йїхали вони довгенько. Ек стали-ж виїзжати за коворот ³⁾ в одном лесі, та на зустріч попалися йїм два москалі. Чумаки собі й байдуже, а москалі щось погомоніли собі тихенько, да один из йїх пошов на село, а други забіг у хату, та городами и пошвендав до ставу, на поле. Чумаки виїхали собі из села и вже стали дожджати до греблі, що через ставок изроблена була. Тут тому чумаку, що йїв сало, захотїлось води напитьця,—от, вун и зийшов у-низ, щоб ковтуєв изо три води ковтнуть, бо посолонцьовав неначе посла чарєи. Уже чумає став було навколяшкі, аж глядь—недалеко седить москаль на березі, коло його у хустці риба лежала, а вун сам прічепив долото на матузку, да й ловить рибу у воді. Чумає скулькі не ходив по світу, а ще такого дива нигде небачив,—новинув воду пить,

¹⁾ *Нужа* (о человекѣ—вши)здѣсь—лѣтнія мухи.

²⁾ *Лаганець*—родъ ащика съ обручами.

³⁾ *Коворот*—ворота на выѣздъ въ селеніи, для того, чтобы скотъ не выходилъ на засѣянна поля.

пудойшов до москаля, да й питає його: «Здрастуйте, господа-служба! Бог на помоч! Що ви зволите тутенькі робити?» — «А што,—разві не видишь? Рибу ловлю!» — «Да я бачу, добродію, що рибу, да чім?» — «А чем!.. долотом!» — «Хіба-разві долотом можна рибу ловити?» — «Вестімо, можна! Ми как билі в Пітере, так там в Неве да в море часто так ловили рибу... Да вот, відно ти на глаза таковскій—ні что не йдет, как только пришел.» — «Гляньтесь на ба, господа-служба: наш брат не Литвін, відмовать не вміє.» — «Да, розказивай — не вмєєт!...» Прі сьом слові москаль устав да й відийшов геть далеченько од дороги и знова став ловить рибу. Чумає, щоб охотній було дивитьця, кликнув й другого чумака, щоб швидче й шов до його. А москаль усе дивитьця, да поглядає, то на долото то на село.

Ек пришов други чумає, то москаль ще далі одойшов, що аж маж не відно стало, а чумає й собі за москалем... «Ах, братци, уже колі хотіте посмотреть, как я ловлю рибу долотом, так прилягте здеся, штоб риба не пугалась.» Чумаєки послушали москаля, да й полягли черевом на землю, а голови позадирали, да й дивлятьця, и ждуть, як риба ловитьця буде...

Москаль, щоб мовчки не седіть, почав свої тарабари вести з чумаєками, а чумаєкі, сказано, ек водитьця, стали про свою домувку москалю розказувать. Москаль питає: «Што, братци, скоро лі в вашей стороні налавливають риби на целую мажу?» — «Як до часу,—чумаєкі одвічали: інколи закинєшь невод, то тувькі и поймаєшь — що в кашу для цілої артілі, а инколи вицупить и на дві цілих мажі.» — «А каєая риба ловітсья у нас?» — «Да всяка: селедці, коропи, білуга, осетрі, а то й другої ще чімало. .» Москаль послє сього став розказувать, як було вун рибу ловіть, ек був у Пітері, да яка там чудная риба, тувькі—дав диво! Чумаєкі усе слухали дивовіжу москєвсьєву, да аж роти розявляли, а москаль нияк риби не поймає при чумаєках. Уже мо з упруг пройшло, а вдачі немає, да й

тулькі—не ловитьця риба; тоді москаль устав, забрав хустку з рибою, да й пошов на-впрямець керез став, да поза селом, а чумаки подивовались москалю, дай собі до маж да до волув пошвендали. Прішли близенько, — стоять мажі шкурами повекутувани, а воли скубуть траву по над дорогою. Чумаки западили люльки, да й далі поїхали...

Ек прийіхали у город, — де думка була рибу продавать, — то люде зараз и оступили, да й ну торговатьця, а далі—глядь, пуд шкури— у мажах ни однюсенької рибкі! Чумаки так издивовались, аж плач йїх забрав, — не наче та болячка йїх давила... Думали чумаки, думали, скульки не розгадували, де поділась риба: на силу уразумили, що то москаль провліти так зробив йїм, да такую вапость зекпував.

От-як се було: ек тулькі москалі ото в селі з собою пошептались, дак один из нїх, щоб чумакув одурить, пошов риби ловить долотом, а другий, зобравши москалюв душ пять, прийїхав пудводами, да й повиберав усю рибу... Чумаки ж того й не бачіли— як москаль забавляв йїх долотом, а рибу, чужіми руками, ловив из йїх маж.

Посумували чумаки, посумували, може котри з йїх и заплакав трохі—да що вже зробїш? Не вернеш риби: уже те пропало, що з воза впало!

(Записана вь сѣверной части Козелецкаго уѣзда, Черниговской губ.; перепечатана изъ Черниговскихъ губ. Вѣдомостей 1863 г. № 40-й.)

41.

МОСКАЛЬ - ШКАПА.

Біда в світоньку, ек жінкі почнуть орудовать чоловіковим розумом; тоді не тільки, щоб до щастя в худобі чоловік

той добрався, а ще й останнє, стало-бать мозольове, дарма да замарно піде!.. Вони тільки и ворочають зовсім дурнісенькіми чоловіками, у котрих кажуть—не всі клепкі дома, а над розумним—дає не встне, бо и цурь-дурня часом скаже. Не дай, Господи, ек ще лучицьця, що чоловік зовсім дурни, а жінка вередлива та вигадлива!.. Тоді вже округ горе та потрата.— У нас, баця, казка про те 'е.

Жив колись, кажуть, чоловік один, звався він Хома, та знаєш, ще й не сам, а й жінку мав, сказати-би то: хазайку. Собою вони були не дуже заміжні; худібку мали в себе невеличку: телицю трейтяку, птиці де-скої чімаленько-такі: гусей изо три, курей пар дви; свінку, що вже на сало годували; и зодяглися таки, як спроможность їх була. Усе воно було собі добряче, тільки що ж? Жінка сього чоловіка вередлива була... Воно-то нічогісенько, як вередованне та при багатстві, та ще и з розумом, а ек без того-вже, то треба б и адзус!.. Та ба! Така натура вже проклятуца удаця!..

Ото жінка Хомова, ек побачить було, що хто-небудь їздить на коняці, то так и задрить очами, и ну корпать очі чоловікові своєму, неначе здрик їйї кусає, и все гірчить йому: «Купи та купи коняку, щоб я такі їздила, а не ходила пішкі; такі ж ми хазайінами звемся! На щò се похоже?» — «А за щò я куплю?» Хома мовляє жінці.— «А заробити, сучій сину!» — «А годувати чім я буду? Тебе в заясле положу?» — «От бач, проклятий син, ще сварку став заводить, а жінка, ходячі зовсім... хоч и опухні!.. Йому не жаль!.. Сказано, дурному, та нависному....» Хома було исеоса на жінку подивицьця,—а він боявся їйї трохі, — у зуби люльбу пхне, на голову еломок насуне, та й тягу с хати; походить було по надвірью, а об коняці й байдуже.

Жінка Хомова бачить, що грізбою нічого не візме, то стала до його лицятись га підгортацьця... Жінкі сі, прости Господи! дяволове навожденіє чоловікові на сім світоньбу, та

мо й на тім світі від ніх не віддураєсса!... Чоловік и не хотів би чого зробити, або добувати,—гледі жінка є... Гм!... Вони так и знають, коли прохати об чім своїх чоловіків, та так підгорнуцца, підлицяюцца, що справді й повіришь, тай—бовть, ек, возел у воду!.. помнєсса, помнєсса, та и вгодить жінці.

Оттак же й Хома послухав, бідолага, своєї жінкі, достав грошенят карбованцьов из чотирі, та й пошов у город на ярмонку, щоб купити, шкапу, не так на хазяйство, ек дле жінкі.—Ходив він сердега цілісенькій день між народом та між табунами,—ніяк не найде конякі, щоб, мовляв по грошам купити. Усе то сім, то десять карбованців, та й то не дуже добри, та хороші: звісно вже—мужиче, роботяще коненя... Ходив Хома, ходив, витрещав баньві, витрещав,—ніяк не набачить шкапи; а далі, вже так як об третьому упрузі, назирив він коненя, мале, сухе, та таке пархате, що аж гречкою усипане; він до його, та й ну чоловіка питати: «А що, дядьку, прошиш?»—«А що? шість карбованців!»—«Евва!.. Та батеньку! сей кінь шага не стойть; купи лишь у мене оцього буцого,—підскочивши, став циган казати:—Чи бачь екі моторни та жвави, ще й дід мій на юм йїздив... купи, дядьку!» Хома до цигана, та й ну з ним торгувацьця, а далі и зиплись на цену. От дав Хома чотирі карбованці, наврили руки полами, взяли ся з циганом та й кажуть обидва: нехай же Бог помагає!

Сміялися люде, що дурни Хома дав чотирі карбованці за таку шкапу, що здихать збіралась. Та щò ж? Хома й байду же; узяв собі він йїї за повод, закінув повод за плечі та й цушть, аж наперед увесь, увесь, сердега, видався,—мов у плузі цілину пахає пахає,—а шкапа еле-еле ногою поверне, та другою переступить. Хома иде собі, та знай радіє, як його жінка буде теперя на коні йїздити, да йому голови не гризтиме..

Аж де взялись два москалі; один узяв, видрівав шкапу від повода, передав йїї другому москалеві, а сам узявся за

повод, та й тягнецця. Хома натужився, бідняга, та все за повод тягне москаля, неначе стерво тее, та в думці розмовляє: коли б швиденько за заставу, там верхи сісти б можно, а то боюсь, щоб людей не зтоптати. Далі єк дійшов Хома до застави, так там люде и пачали його питати: «Хома! А що се ти робиш? На ві-що ти москаля так щіро цупиш на мотузці?» — «Євого москаля? Господь при вас! Хіба у вас банькі позаплавали?..» Хома їм відвічає. «А глянь же сам, коли не так.»—Хома єк глянув, то й схолюнув.. Ище измалву він про перевертнів чув, як извертаюцця и чоловіком, и свинею, и кішкою и чім завгодно, та й ходять по усюдам и тількі капости людам роблять... Злякавсь Хома не сміючися, та кинувши москаля, єк дризне ¹⁾,—так тількі й бачили Хому...

Нескоро вже зустрів Хому кум його Омельєо, та й ну питати: де був Хома? и куди так дуже поспішає? Хома и свазав би, так стидно ж бо, що в дурні так зашівся. Далі куму каже: «Оце йду на ярмарку, щоб шкапу де купити.» А про те й мовчить—ні пари з уст, що чотири варбованці, мов корова язиком злизала... Бо у Хоми и ляк на думці, що аж серденько теленькає, а то такі и стидно стало дуже, що він такі дурний та божевільний вдавсь... «Де вже, каже; изроду шкапи не куповавши, та сам задумав купувати! Чи бачь и огуливсь!» ²⁾ Далі єк пришли из кумом на базар між гурт, де коні продаюцця,—глядь Хома: та шкапа, що в москаля перевернулась, знова на тім місці стоїть и мужіє єкісь знова продає їйї. Хома знова и побледнів, неначе місяць в ночі, так хіндя ³⁾ струснула його.. А далі розчумавшісь гледить—кум його Омельєо стоїть біля тоєї шкапи, та й торгує їйї у мужіка. Хома підійшов близенько до кума, штовх під бік рукою, а опісля й каже: «Омельєо-дядьку! відчипись та від сесїї

¹⁾ *Дриздати!*—убігать швидко (?);

²⁾ *Огулицця*—обсчитачця остаться вь убыткѣ;

³⁾ *Хіндя*—лихорадка.

шкапи: се не коняка, а москаль!»— «Э які москаль?» — «Такі москаль, що ек тільки купіш його коняку, то зараз в москаля и перевернеця...» — «Та щò ти кажеш! Батеньку!.. Чи можно ж такечкы зробицьця?» — «Аже ж-то можно, відно! Уже мойі чотири карбованці пропали на сій коняці; ек тільки я купів, то зараз и перекинулась у москаля, та й цупітьця у мене з-заду... Я в силу тільки втік.» — «Так цур же йій!» Омелько каже: «Ходім я лучше собі другойі пошукаю, з відьомським бодлом не вживеся!..»

Хома після сього ек пійшов до-дому, то жінка и напала на його, так и почала йому у вічі лізти, та дурнем докоряти, — так, що бідний Хома з того часу зарікся коней купувати, та жінчине вередованне зповняти. «Цур йому! було каже: чужіх голів слухай, та свій розум май!» Та послі й не слухай жінкі ніколи.

(Записана въ южной части Козелецкаго уѣзда, Черниговской губ.; перепечатана изъ Черниг. Губ. Вѣд. 1853 г. № 37.)

42.

МОСКАЛЬ И СМЕРТЬ.

Був собі один москаль; служив він у царя двадцять п'ять год, дя й нічого не заслужив; потім служив у пана десять год—и там нічого не заслужив, — та й каже сам собі: «Ах.....! пойду до Бога служить.»

От пішов він до Бога, воли дивицьця, аж стоить у Бога смерть на часах. От москаль и каже: «Чого ти тут,, стойіш?» От вона й каже: «Мене тут Бог поставив, щоб я стерегла.» Він каже: «Ех,! Давай сюда ружжо (а смерть стояла на часах з ружжом),—я сам буду стоять.»

От він узяв, прогнав смерть, та й став сам на часах стерегти.

От, через неділь дві, приїзжає у кареті смерть до Бога питатися—яких людей душить. От москаль и каже: «На, подержи ружжо, я поїду сам спрощусь.» Пришов до Бога, та й каже: «Слиш, брат божок! прийшла до тебе смерть, каких людей душить?» Бог йому й каже: «Скажи, щоб ишла старих людей душить.» - Пришов москаль до смерті, та й каже їй: «Слиш, смерть! казав тобі Бог, щоб ишла сем лет старих дубков гризти!»

От вона пішла и всі дубки старі, де яві були, поперегризала. Далі, через сім год, уп'яють приходить до Бога. От москаль, любачивши їйї, питаєцця знов: «Чаво тебе нужно?» Вона й каже: «Казав міні Бог, щоб я сім літ старі дуби гризла, - от я й гризла усі сім літ, а тепер прийшла знов до Бога за привазаннем.» От москаль и знов каже: «На, подержи ружжо, а я поїду сам роспрошу Бога.» От смерть стала на часах, а москаль пішов, да й каже: «Слиш, брат божок! пришла до тебя смерть, спрощує: каких людей гризти?» От Бог и каже: «Середніх.» Пришов москаль, та й каже «Смерть! говорив Бог, щоб ти гризла середні дубки.»

От смерть пішла и знов цілі сім літ гризла середні дубки. Перегризши, вона знов приходить до Бога питатись: яких людей гризти? От москаль знов поставив смерть на каравулі, а сам пішов до Бога питатись. Пришов до Бога, та й каже: «Слиш, брат божок! пришла до тебя смерть, спрашиває: каких людей їсти?» От Бог и каже: «Молодих.» Він прийшов и каже смерті: «Казав Бог, щоб ти ишла молоденьких дубків гризти.»

От вона пішла, вигризла всі молоденькі дубки,—та така зробилась од тих дубків худа, як щепка. От Бог побачив їйї, та й пита: «Чого це ти така худа стала?» - Вона й розказала: так и так, каже: «с чого міні ситій быть, коли я дубки гризла!»—От Бог и зведів тому москалеві за те їйї півгода на плечах носити.

От він носить, та й носить їйї; коли нагнувсь табаки по-нюхать,—гона й побачила табакерку, та й каже: «Що це в тебе, служивий?» Він каже: «Табака» — «Дай же й міні!» — Він и каже: «Лізь сюди в табакерку, там и напюхаєся.» Вона й полізла, а москаль узяв, заціпнув їйї там, та у карман и сховав.

От, після, як смерть уже вирвалась звідтіл та розказала Богові, то Бог за це узяв та й вигнав москаля з неба. От москаль узяв, та й пішов з неба в рай. Приходить туди, побачив ангелів, та й став питацьця: «Тут водка єсть?» — «Ні, нема.» — «А трубка єсть?» — «Нема.» — «Ну, здесь худо жить!» Та й пішов у пекло. Побачивши чортів, и каже: «Трубка єсть?» — «єсть.» — «Водка єсть?» — «єсть.» — «Здесь хорошо жить,—тут я останусь.— От и зостався, та взяв чортів поперехрищував,—вони й повтікали, а він сам став жить у пеклі.

(Записа въ с. В. Снитинцахъ Васильковскаго у. Кіевской г.
Л. В. Ильницкимъ.)

43.

М О С К А Л Ь.

Колись служив москаль у службі, да отпустили його до дому по білету. От він иде, та й иде, а до дому ще далеко. От він и зайшов до одного чоловіка переночувать. Прийшов, попросивсь—пустили. От той чоловік цьому москалеві напїтків и найїдків, усього йому... От він найївсь там добре, а тоді його той чоловік и повів спать у другу хату; одвів у хату и поквинув самого.

От він полежав трохи, пожурих люльки, та й думає: «Чи тут же ще хто є, чи нема нікого, тільки я сам? дай устану—подив-

люсь.» Ото встав, засвітив самопальний сірничок, пішов у другій прикалабок, коли гляне—аж висить чоловік нежевий, голий, до гори ногами повішений; дає він подививсь, а далій ліг знов спать.

Ото заснув, коли вже и світ,—аж приходить вже и чоловік той будить його; очинив, збудив снідять. Посідали снідять—и знов усячини, так як и вчора... А москаль трохи підпів, да й не витерпів, сказав: «Чого то в тебе, хозайін, чоловік висить?» Як тільки це сказав йому, а той чоловік тоді давай просить москаля, щоб мовчав, да нікому не казав, що в його так,—да каже:» Москалю, на тобі коня з возом та йдє до-дому,—тільки мовчи, нікому не кажи! «От він и поїхав до-дому, той москаль.

Йдє та й йдє, коли оглянецця назад себе—аж біжить щось голе, та каже: «Підожди, бо не втечеш!» Ото прибїгло, да не питавшись, и сіло на віз з переду за кучера. От поганяє, да й каже: «Москалю! як приїдеш до дому, то ти довго не барись, а так—трохи погосцюй, та й знов йдє у службу; та тільки як приїдеш до-дому, то з жінкою своєю не цілуйсь, а через віщо—то ти сам визнаєш упослі; а як будеш вийїзжать знов у поход, то то ж не прощайсь из жінкою и горілкі не пий од жінки, а на розпрощанні, як дасть вона тобі чарку, щоб ти випив, то ти ніби б то не хоч, да скажи: я пить не хочу, виллю луч(ч)е на коня—то все одно мій помочник.» Ото тому голому москаль дав плаття и шенелю, убравсь той голий—такий став, як и москаль. Йїдуть собі.

Приїхали до дому, давай здоровкацьця из усіма, а з жінкою—«Ні, каже, я поцілюсь навпослі. «Ото давай гостювать; погостювали там довгенько, та й зачали вже у службу в бирацьця. От, як узяли там горілку пить та розпрощувацьця, а жінка и давай частувать. Ото стала підносить чоловіку, він и каже: «Я горілки не хочу, лучче на коня виллю.» Тільки що линув на коня, а кїнь зараз и лопнув.—От вони там стоять, коли прилетїло двї воронї та зачали кїювать—та й

подохли; а вони забрали їх та зліпили шість пирогів, та спек-ли, та й пішли в поход собі.

Ото идуть та й идуть, та й заблудили в лісі; коли при-ходять—аж хатка стоїть. Ото вони туди в ту хату—аж зам-кнена, а вони одбили, увійшли—аж нема нікого (:а то гайда-мацька хата.) Ото повечерали, та й оддыхають. Коли чують: щось гуркотить,—аж то гайдамаки, аж дванадцять. Идуть у хату, та й кажуть: «Отто ще треба шукать, а то самі в ха-ту прийшли! Давайте гроші, — єсть, чи нема?»—«Нема кажуть; ось єсть шість пирогів, то нате, хоть по половині буде кож-ному.» Ото взяли, попереламнювали, кожному по половині да-ли. От вони поїли, та зараз и померли. Тоді вони зараз да-вай ходить там по усіх усюдах. Ото найшли конюшню, а в ті конюшні повно коней и возів, а в возах повно грошей. От вони позапрягали по парі коней, возів из дванадцять срібла та золота, та й поїхали в свій полк.

Приїхали туди, та зараз один віз мундірохвицеру й да-ли,—от мундірохвицер зараз на їх добрий став; а другій віз—поручику; а третій—копитану, а четвертий—ротьному ко-мандіру; а п'ятий—підполковнику, а шостий—полковнику. От тоді пани на їх такі стали добрі, що не треба вже лучіх: зараз и поставляли їх панами—охвицерами.

А тоді охвицерам було погано жить, бо почередно цар загадував загадки: у тиждень одному, а тоді .. другому, а тоді—третьому. Тільки так: загадає загадку и на тиж-день строку дасть думать, а як не одгадаєш за тиждень, То тоді голову одрубає. Бо він та був масон той цар—чор-там вірував, то вже всякі загадки загадує, що не можна й одгадать.

От прийшла вже й цім черга, що поставляні недавно на охвицери. От и призиває царь перше того, що був москалем, —давай йому загадки загадувать; а цей и каже: «Ніт, підож-дїть трохи, ваше царство: ви загадуєте загадки, треба й вам

загадять!» — «Ну, загадуй!» каже. (Бо цар надієця, що одгадає.) От той и загадав: «Одна, каже, да ззіла одну, а та одна та ззіла дві, а ті дві ззіли шестеро, а ті шестеро та ззіли дванадцятеро.» От загадав цю загадку и на тиждень срѣку дав, и умовились: як не одгадає то цару голову здїме.

От, царь и шатнувся по книгах, - ніде не найшов. От той приходить через тиждень спрощувать: чи вже одгадав, чи ні? Дак цар и не одгадав; дак цей йому тоді розказав: «Що одна та ззіла одну, — то це чарка горілки — коняку; а та одна та ззіла дві — то то дві вороні найілись однійі коняки та й подохли; а що ти дві та ззіло шестеро, -- то то напекли шість пирогів; а що шість та ззіло дванадцятеро -- то то ті пироги поїли дванадцять гайдамак, та й померли.» Та тоді голову одрубав цару, а сам на цариці оженився, та жили аж поки померли.

(Записана въ с. Буддаивѣѣ Київскаго у. г. Давиденкомъ.)

44.

ЦИГАН-ДУРНИК.

Пойіхав циган в ліс дрова рубати, да зліз на дерево, став на гіляці, да й рубає ту саму гіляку, на которі стоить. Аж иде чоловік, да й каже: «Цигане! ти впадеш, як гіляку одрубаш.» А циган каже: «Ні.» — «Упадеш!» — «Ні!»

Чоловік собі пішов, а циган, як одрубав гіляку, так и грагнув об землю зо всії сили, що на силу встав, — да встав, да й думає собі: «певне се ишов Бог, що він знав, що я впаду; дожену його, да розпитаю: коли я вмру?» Біжить за чоловіком, та якось догнав, да й питає: «Чоловіче! чи ти Біг?» — «Ні, каже, не біг, — я помалу йшов.» — «Але! чи ти Біг, той

що з неба? «А чоловік так навмисне, — щò циган буде казати, — да й каже: «Біг.» «Ну, коли ти Біг, то скажи мені: коли я вмру?» А чоловік и каже: «От як твоя кобила три рази прихне, то ти и вмреш!»

Вернувся циган, нахлав дров, да й йіде дорогою — аж його кобили и прихнула; а він и каже: «О, батеньку! вже не довго буду жить, бо вже раз прихнула моя кобила! «Коли аж кобила прихнула и другі раз.» Ой, Боже мій! вже ж мені треба хутко вмерати, бо вже два рази прихнула моя кобила...» А далі кобила прихнула и треті раз, — а йїхав коло лісу над дорогою; циган зліз з воза, да ліг в лісі, да склав руки, да й думає, що вже вмер.

Аж йіде якісь пан штирома кіньми, з льокаями. А циган, скоро з ним пан порівнявся, хотів побачить, да й вилазить з ями... Як злякає коней, да понесуть того пана... насилу якось сдержали. От той пан и каже: «Підить но, да побачте що то сидить в рову?» От льокайі и прийшли до цигана, да й питають: «А чого ти лежиш тут в рові?» А він йім и каже: «Бо я тут вмер!» — «А як же ти вмер, коли ти дивишся?» — «Так! але я вмер... От бачте: в ночі прийшли вовкі, да й мою кобилу ззіли в очі, а я все лежав... А коли б то чоловік жив, то б так дав свої худобині пропасти?!» Дивляцця льокайі — а и косці з кобили лежать коло воза; вони прийшли, да й розказали пану. От пан и каже: «Возьміть гарапники, да підіть його оживіть!» От вони прийшли да й кажуть му: «Тебе оживим, — у нас є живило!» — «Оживіть, батенькі!» А вони як стали цигана різать гарапниками: били, що аж приконецник в одному одпав... От циган на силу одпросився; вони його покинули, да й пішли; а циган сів, да й дивляцця. Побачив приконецник од гарапника, да схопився, взяв приконецник, да запазуху, да й каже: «О, добре, що найшов трохі живила: то й я когось оживлю!»

Покинув вже воза, бо нема чим везти, сів на лотку, ни-

би на коня, да й йде дорогою; аж иде чоловік. Чоловік бачить, що циган на лотці, да взяв, да павмисне очи й зажмурив, а на плечі ніс серпи, що ходив робити. Аж циган його й питає: «Чи ти, чоловіче, бачиш?» «Ні, каже, я сліпий—не бачу нічого.»—«А ти ж не бачиш, які на мені дорогіі шати?»—«Ні, не бачу.»—«А се що ти несеш,—чи се голюра?»—«Голюра», каже. «А чи ти бачиш, яка в мене золота чуприна?»—«Ні, каже, не бачу, бо я сліпий.»—«А ти ж голиш? підголи мене трохі.»—«Як же я тебе буду голить, коли я не бачу?!»—«Та як небудь, хоць трохі.» От мужик як схопить цигана за чуприну, да затне серпом по морді... На силу циган вирвався, да й утік.

Приходить в село—аж умер чоловік, а сини так голосять за йім! А циган и каже: «Не плачте! я вам його оживлю: в мене є живило.»—«Справді оживиш?»—«Йій-бо оживлю, тільки повиходьте всі з хати.» От сини и дочкі повиходили всі с хати, циган зачинивсь, да давай діда сцьобать привонечником. Бив-бив,—дід не оживає... От він схопив під пічку полино, да давай діда жарить полином, що аж посинів... От сини думають: «що циган так довго робить? ходім, побачмо.» Коли вони войдуть в хату—аж він з полином коло батька. Вони за кійі, да до цигана—давай його лупить. На силу циган втрапив до дверей, та й втік; а вони ще за ним женуц(ц)я, щоб догнати. Циган на греблю—вони за ним; а против нього идуть старці сліпійі; циган злякався—ніде діцьця,—от він з ляку—свік у воду! да й втопився.

От сини вернулись батька ховать, а цигана ніхто и не думав ратовати: так він, проклятий, и пропав!

(Записана не подалеку Бѣлой церкви, Васильковскаго уѣзда, Кіевскої губ. г. Магеръ.)

45.

ЦИГАН-ВЕЛИКОВОЙН.

То—був собі циган, да пошов на могилки, ліг спать. Дає заснув,—мухи налетіли, а він махнув рукою—и сто мух убив заразом. Пошов до стільяра: «Зроби мні свамличку(?)» Він и зрєбив. Циган поніс до писара: «Напиши мні: Иван-Великовойнний за 'дним махом-побивахом сто душ побиває.» Писар написав; він и пошов, и ліг на дорозі, да й лежить.

Йїде цар: «Стой, невіже(нний), посторонись!» (а він лежить—значить) Він не встаєть. Він послав лакея; лакей подививсь: «Се, каже, Иван-Великовойнний за 'дним махом-побивахом сто душ побиває.» Цар його просить, шо «Иван-Великовойнний, пожалуй до мене! до мене ззамора вийсько ходить чужее,—чи можеш ти його стрєбить?» Дає він каже: «Можу, батю! аби було сало варене й печене.» Цар каже: «Буде.»

Привів його цар; наварили й напекли сала,—нагодовали цигана. Теє вийсько тєко шо вийшло, він випросив пове салдат; цар дав,—и на кожного салдата по кулю соломи. Те ззамора вийско тєко шо вишло,—салдати попалили кулі и идуть прєти його. Вони кажуть: «Се огненне вийсько!» Да яє пошли назад, да в море, да й потопились.

Цар йому жалованне дав, и ще каже: «До мене три песиголовці ходить,—чи можеш ти йїх из свїта стрєбить?» Він каже: «Можу, аби було сало варене й печене.» Цар каже: «Буде.» Наварили й напекли. Він найївсь; ліг на хвиртоцці. Идуть песиголовці. У хвирточєу подививсь один, да й кричить; «Что же вона не творяєцця?» Подививсь и другий, и той тає. А циган: «Хто мене трогає?» Тай усадив голову, подививсь: «Се, каже, Иван-Великовойнний, за дним махом-побивахом сто душ побиває.» Він устав. «Ходім, кажуть, з нами,—ті вже песиголовці в трєох підмовляють,—за товариша.» А він каже: Як

би я старший був над вами...» Дак вони кажуть: «Будеш!» Пішли. Дійшли до річки; циган каже: «Зав'язуйте очі, я сьомандую, щоб річка перейшла через вас!» Вони зав'язали; сьомандував, да взяв, да й порубав їй всіх трьох.

Пішов до царя; цар йому за те жаловання дав. «Ну, ще ж, каже, до мене змій ходить,—як би ти його 'дучив?» Вин каже: «Можу, аби було сало варене й печене.»—«Буде!» Наварили й напекли. Вин найів, пішов и ліг,—лежить на хвиртопці. Змій иде: «Что же не 'творяецця?» А той говорить: «Хто ж мене трогає?» Змій усадив голову, подививсь—аж: «Иван-Великовойінний, за дним махом-побивахом сто душ побиває.» От вин: «Ходім зо мною за товариша.»—«Ходім!»—И пошли. «Ходим до мого батька», змій каже на його. Пішли. Змій питає: «Хто ти?» А циган каже: «А ти хто?» Змій каже: «Я *Люта!*» (значить—нечиста сила) А циган каже: «Я *Пра-люта!*» (значить: ще він здоровіший).

Пошли до змійового батька. Батько посилає: «Идїть на степ,—хто прудче побижить?» Циган же йде, да шукає зайця. «Ось иди ж, ось иди ж: у мене синов третій деньок, як уродивсь,—до ти й того не випередити.» Змій и пішов. От и набачив—бижить заєць. «Бижи!» каже циган. Змій побіг; біг-біг, дак не випередить—и не наздожене, не тико не випередить. Кричить на зайця: «Постой зрівняємось!» То заєць ще лучче бижить—тікає. И не випередив, и не догнав.

Пошли до змійового батька. Змій каже: «Нічого, тату,—не випередив! У його синов третій деньок, як уродився, да й того не випереджу!»—«Ну, йдїть же: хто лучче булавою кине, до той здоровіший.» Пошли. Змій поніс булаву на степ, а циган пер-пер—ледві доніс. От змій кинув и на цигана каже: «Кидай и ти!» Змієвої ж два часи не було, а циган каже: «Я як кину, до й невернеця!» А він и не підійме. От вин берецьця за ту булаву, а змій каже: «Не кидай, бо в мого батька тиво дві булави, то ти одну й закинеш!» А вин каже:

«Ну, нà, коли тобі жалько!» А він йїї и так не піднесе, а то б ище йому кинуть!

Пришли до батька. Батько каже: «Ну, гаразд, сину, шо не звелів!... Підїть же в лїс,—которий лучче свисне.» Вони пошли. Змїй свиснув—на дубї листя поосипалось; а циган уже каже: «Зав'язи очи, бо як свисну, до й очи повилазять!» Змїй узяв зав'язав; як свиснув змія в лоб, дак и око вилїзло. Пошли.

От циган лїг під хатою, да й лежить. Пролежав трошки, да й підслухав, що змій каже його вбїть. Він узяв, куль со-ломи положив під хатою, своїм халàтом укрит, сам одишов, да в долинци и сїв оддалїк. А змій крадепця з тоєю булавою,—дума, шо він лежить,—да по кулю як бадне! А він у долині сиди(ть), да: «Комар укусив!» Той змійок пришов до батька: «Отце, тату: як ударив, а він каже: комар укусив!»— «Ну, треба його десь дїть.»

От набрав тому цигановї в мішок грошей, посадив на себе и везе. Везе, коли бїжать циганчята ис канчуками да й: «Татà, татà!» Пізнали батька. А змій дивиця, да на цигана й каже: «Що це, Пра-люта?» А він каже: «Се чорти по твою душу!» Він тоді цигана як кине, а сам назад. От, и вже бїльш туди не лїтав змій; а цар цигановї за те жалован-ня дав.

(Записана вь Пирятинскомъ у. Полтавской губерніи.)

46.

ЦИГАН И ЗМІЙ.

Був собі циган дуже убогий. Немав як розжицьця, та й давай на вигадки пускацьця. От раз и здумав: «Пїду, каже,

в ліс, куди Бог дасть; йтиму, та йтиму,—чи не найду, каже, чого.» От и пішов.

Иде та йде, коли тут яр глибокий-глибовий. Він у той яр спускаецця нижче,—усе нижче, усе нижче,—вже аж утомився, йдучи у низ. Коли побачив у тім яру хату; увійшов у хату, дивиця: лежить щось таке довге, що аж од порога, та аж до повутя, а од повутя та аж на кіл, таке довге,—налаві. Циган подививсь, трохи злябавсь, та й питаецця його: «Хто ти такий?» Він каже: «Змій.»—«А я—Прò-змій.»—«Ну, каже змій, поспробуємося: хто кого поб'є, той буде над нами верховодить. Коли я—Змій, а ти—Прò-змій, так ти над нами будеш верховодить.»—«Добре,» каже циган.

«Ходім же, каже, у клуню бицьця, та бери ти дрючок довгий, а я возьму макогін.» От и пішли у клуню бицьця; циган узяв макогін, а змій дрючок. Почали вони бицьця. Змій пови повернеця з дрючком,—так циган його побобах лупить. От, таки циган побив. Пішли другий раз бицьця; але циган каже: «Бори ж ти тепер макогін, а я озму дрючок.» Вийшли на тік бицьця. То що змій хоче вдарить того цигана, так циган не допускає дрючком,—так шо й цей раз побив змія.

Пішли вони до дому. «Ну, каже змій, тепер—хто більше з нас йістиме, так той над нами буде старшиновать.» Ідуть вони до-дому; змій вже бойиця цигана, та й каже: «Коли ти дужчий, так візьми келеп, та піди на самий перед убий корову у тім стаді,—то будеш собі йісти варить.» Циган узяв келеп—на силу підтягне, приходить до череди. Дід його й питає—пастух той: «Хто ти такий?» Циган каже: «Прò-змій. Убивай, каже, скотину, бо мені, каже, мало однейі,—усі повбивай, усі повбивай,—усі поїм» Бєро лошичку и бігає за скотом—зганя до куні всіх.

Змій ждав ждав—нема цигана. Далі пішов сам. Приходить—аж той увесь скот зганяє. «Щò ти, Прозмію, робиш?» каже. «Оце, каже, увесь скот зганяю, та поб'ю, та йісти

буду.» — «Та буде з нас и одного,» змії йому каже. «Еге! ти найісися, а я й ні.» От змії узяв келеп, убив корову, взяв на плечі, та й волоче. А циган каже: «Еге! бериж и мене, бо як не візьмеш, то я тебе вб'ю.» Взяв змії и цигана, приніс аж до дому.

«Тепер же, иди, Прозмію, та принеси дров: отам, каже, в лісі дуб сухий стоїть, то вирви його, та принеси.» Пішов циган у ліс. Дививсь, дививсь на дуба, а далі давай ламати липу, и дерти лико, и плести вервовочку. Ждав-ждав змії — не дождавсь цигана. Прибігає вп'ять, да й каже циганові: «Що ти, Прозмію, робиш?» — «Отце, каже, вервовочку плету буде увесь ліс зачеплять.» — «Та буде ж з нас и одного!» — «Еге! ти нагрієся, а я й ні.» — Узяв змії зломив дуба, взяв и цигана на плечі, приніс до дому.

«Біжи ж тепер, Прозмію, води приніси шкурою.» Пішов циган. На силу доволіє шкуру до криниці; упустив у криницю, та вже й не витягне. А далі застругав ломачку, та й копає кругом криниці. Ждав-ждав змії — не дождавсь; прийшов уп'ять, та й питаєця: «Що ти, Прозмію, робиш?» — «Оце, каже, усю криницю копаю, та возьму.» — «Та буде з нас и однієї шкури,» каже. «Еге! ти нагрієся, каже, а я й ні.» Узяв змії, витяг шкуру води, приніс до дому, — заходивсь варить.

Це вже, як наварили вони, Циган вилкопав яму за зда-легідь ще, сів над нею, та й кричить: «Подавай скоріш!» А він укусить раз, та й у яму, — укусить раз, та й у яму... «Що се, думає змії, не постачиш: уже й корови не стає, та й ще не нагодую!» Мало не всю корову ззів циган, та вже змілювався над змієм, та грохи оставив. «Годі вже!» каже змії: «ти вже будеш старший.» — «Ото ж то!» каже циган. Ну, тепер давай міні грошей, бо я тебе ззім.» Дав змії мішок йому грошей. «Та ще й однеси до дому!» Узяв змії гроші, взяв и цигана, — несе, та й несе, вже добре чуба нагрів... А циган його мастить: «От-от, от-от, каже, зараз дома!» Приносить до такої поганой хата; а циган и каже: «Постій ж ти тутечка, а я

пійду поприв'язую Прозмієнята, бо як скочуть, то ще й тебе здіять.» Пішов циган у хату, вивчив дітей, як свакать, як увійде змії, та й поприв'язував їх до стовпчиків. Тут змії тільки шо в хату, а вони скакають та кавчать. Циган каже йому: «Мерщій, каже, кидай гроші, поб часом не одірвались; бо як одірвешся воторе, то й ти пропадеш!» Змії кинув, та навітакача. Тут зараз циган и зажив: діти так уже поодягав, сам одягся, як пан!...

(Записана въ с. Кереливкѣ, Звенигородскаго уѣзда Кіевскої губерніи, г. Бойкомъ.)

47.

ЦИГАН И ЮРІЙ.

Стойть циган, а йде святий Юрій. Циган и питаєцця: «Куди ти йдеш?» Юрій каже: «До Бога, питаєцця: с чого мені жить?» А циган каже: «Спитаєсь, голубчику, й за мене: с чого мені жить?» — «Добре, каже Юрій, спитаюся. Але де ж ти мене знайдеш?» А циган каже: «Дай мені своє золоте стремено, та й прийжай, такого-то дня, на це місце; то ти мене застанеш тутечки.» Юрій поїхав.

Через скільки днів, приходить циган на те місце, де бачив Юрія, и зострів його, й питаєцця: «А що був у Бога?» — «Був», каже. «А що: и с чого тобі жить?» — «Мені, каже, Бог казав, щоб, каже, скрізь ходив и зводив поганих людей.» — «А за мене, каже, питаєсь?» — «Питаєсь», каже Юрій. «А и с чого ж мині жить?» «Казав, каже, Бог: щò вибреше, щò вимота, то тє й його.» Той циган одвернувся, подякував: «Спасибі тобі!» каже, та й иде. А Юрій каже: «А стремено?» Циган: «Яке стремено? Я кажу, що так: ще й за стремено пречепицца!» От потягалися вони довго там, а все ж таки циган не дав стремена.

Пішли до пана. Приходять перед замо́к; циган и каже: «Як же тобі не сором буде, що я йтиму до пана голий? Истинь міні, каже, свій верхній жупан,—одначе в тебе два.» Юрій и скинув. Пришли до пана. Почина Юрій казать, що от—так и тає. А циган и каже: «От я й кажу, що так! Не слухайте, пане: він ще скаже, що й жупан його!» Потім вони ще довго там возились; але пан їх вигнав, и в цигана жупан зостався вже.

Як вийшли вони на двір, так Юрій йому почав за жупан: «Я ж тобі оддав, каже, жупан!...» А циган каже: «Ти ж казав; щò вибреше, що вимота, то те й його!»

(Записана тамъ жс.)

48.

ПРО ЦИГАНА.

а) Наняв чоловік цигана сіно косить, и назначив йому ціну, яка вже там була, и харч. От той вийшов косить, да й пролежав цілий день в лісі. Над вечір прийшов: «Уже скося!» От повечеряв, узяв гроші, та ще просить сала; а чоловік не дає; він и каже: «Ну, не дав пан сала, щоб же твоя трава встала!»—Коли пійде хозьяїн на другий день—аж трава й стоить. «Ото сучий циган, щоб було міні йому вже той шматок сала дать.»

б) Якось-то циган дуже виголодався, та прийшов до куми: «Дай. кумо, йісти!» Кума заходилась варить, а він поласувався на сироватку, да и давай ей хдепать. так уже нахлестався, що аж набубніло його! Далі кума дає йому варени-

ки, там — м'яса... «Еге, кумо! п...ю твого батька: уміла годувати, та невміла видавати, — тепер хоть з місця зведи мене!»

(Записаны въ с. Дударяхъ Каневского уѣзда Кіевской губерніи Борисомъ Познаньскимъ.)

49.

ПРО ЖИДІВ.

I.

Йде раз пан у місто на ярмарок и везе з собою скриньку грошей, наздоганяє жида: «Здоров, Лейбо!» — «Здрастуйте, пане!» — «Куди ти йдеш?» — «На ярмарок, пане.» — «Чого на ярмарок?» — «Иду, каже, пане, розумом торгувать.» Зарего-тався пан: «Що ж ти виторгуєш?» — «Сдо виторгую, то виторгую!» От пан поглузував з того жида, та й поїхав собі далі; а жид, балакаючи з паном, и на бачив скриньку на по-возці, та й собі пішов на ярмарок.

От, приходять на ярмарок, одшукав пана, підійшов ти-хенько з заду, та витяг з вешені хустку и пішов собі до панської повозки. Прийшов до панського кучера, показує йому панову хустку и каже: «Щуєс: казав пан, щоб ти дав скриньку з гросима, — він коня купив, так казав, щоб я за грісми збігав.» Кучер, побачивши панську, хустку, дума: «справді пан велів», та й оддав гроші; а жид за скриньку — та далі! Шукай вітра в полі!

Вертаєцця пан до повозки. «Де скринька?» пита кучера. «Я, каже, вам оддав.» — «Як оддав, коли оддав?» — «Адже ви, каже, прислали сюди Лейбу, що ми стрітили, щоб я оддав, — так и й оддав!» — «Як же ти смів без мене?» — «Лейба, каже,

показав міні вашу хустку и сказав, що ви веліли,— так я й оддав...» Пан—лап за шенелю! аж и хустки нема... «Оце, каже, так: шельма-Лейба поторгував розумом!»

(Записана въ г. Полтавѣ, на Кобищанахъ.)

II.

То був собі йіден гайдамака с хлопцем, та бачить раз— йідуть жиди. От він и каже хлопцеві: «Візьми булаву, та перейди тіх жидів и скажи, щоб гроші віддали.» Хлопець пішов, перейшов тіх жидів, став на шляху, та й каже: «А давайте гроші!» — «Гирсте, які гроші?» — «Мені, каже, приказано, щоб усі віддали.» А воно таке мале, хоч и з булавою на плечі,— то жиди й не дивляця.

А той гайдамака тим часом зайшов, та й став за дубом, та виглянув звідтіль, и булаву, свою от-таку здорову показує, та й каже: «Віддай, віддай йому гроші!» Тоді вже жиди: «Ну, оттавому козакові то й гроші віддати, а то—чорзнає кому!»

(Записана въ г. Таращѣ Кіевской г. И. П. Новицкимъ.)

III.

Нанявся мужик довести двох жидів у містечко на ярмарок. А на дворі таке роспуття, таке болото, що крий Боже! Коники поганенькі, що й по рівному насилу везуть, а як прийшлось під гору, то й з сили вибиваюцця— стають.

От мужик и просить жидів: Господь купці! будьте ласкаві, встаньте да зійдіть на гору по моріжку коло дороги: там сухо. А то, бачете: тут коні помучились.» — «Гирсте, трасця—ма! гросі узяв, то й вези!» — «Да як же його везти, каже мужик, воли, бачете: бью-бью коней—а ні з міста?» — «А нам що за діло! Ми гросі дали, то з воза не встанемо.»

Коли йде козак. Підїїджає до мужика: «А! це ти Іване? стривай же!.. Пам'ятайш, як я віз жидків на ярмарок—от під цю саме гору—а ти до їх присікався гарма-дарма, да почав бити? Я не забув!..» Да це кажучи, як візме нагая в руки, як почте періщить жидів!... Жиди посхоплювались, да піднявши манатки—так и майнули під гору; а він їх нагасм підгонить. Вигнав аж на саму гору, а там свиснув на коня—та тільки його й бачили!

Мужик зайіхав на гору, тай став. Жидки підходять: «А, бац! трастя твій матері! Добре тобі так: не ціпай цузиж зидків, то й твоїх не будуть!»

(Записано возлѣ Бердичева А. И. Петрунявою.)

50.

ПРО ЛИТВУ.

I.

У іїднім селі литвини стали міркувати: скільки-то вони платять чумакам за тую сіль! Міркували-міркували, а далі й кажуть: «Чи не можна як добути солі и без чумаків?» От и прираяли собі—посіяти сіль. «Адже сіють жито—родить; повинна вродити и сіль, як посіяти!»

Вибрали, що есть найкраще поле, зторали, посіяли сіль, заскородили—и раденькі, що дурненькі: солі вже куповати не будуть! От, настає весна; хліба сврізь посходили, зазеленіло—така руна! (а рік урожайний був.) А сіль не сходить!... От вони—що робить? Ходять по полю, толови повісивши: «Не сходзіць, не сходзіць!»

А на тій ниві, де сіль посіяли, вовки яму вирили, да й зживють собі. От, один литвин и назнав: «Браця! каже: тепер

я знаю, чому сіль не сходить.»—«А чому?»—«Бо чорти заєлись у нас на ниві?»—«Дзе?»—«На ниві, там, де сіль посіяли.» Литвини поняли віри, да зібралась громада—давай міркувать: що воно за нечиста сила завелась на ниві? Доходять тропу до тийі ями, да ніяк не догадаюця: «Пахадзіло - пабрадзіло и следу не знаць: ці старая курупаціца, ці маладой медзвездзь» От и прирадили: освятить те поле: «то наша сіль зійде, як чортяку виженемо.»

Пішли за попом, покликали. Тоді забирають хрести, корогви, образи—така процесія иде в поле! Приходять на ту ниву, аж над яму; піп йівангелію читає; дяки спивають: «Да воскресне Бог!» Співали-співали, читали-читали, вже й свяченою водою кропив піп,—так ні: не вилазить нечиста сила, та й годі! От громада й присудила комусь треба лізти у яму и подивитись, що там таке? Всі вагаюця... Громада й присудила: «Лізьте ви, батюшка, з хрестом в руках: нечиста сила вас не візьме!»

Батюшка перехрестився: «Ви ж мене, каже, за ногі трімайце, а як почну ногами молоць—живо вицягайце!» От и поліз батюшка, а хрест поперед себе... Коли вліз у ту яму—тільки трошки ноги зверху,—да як задригає ногами... а його чим-дуж, своріш и витягли. Витягли—а у батюшки й голови кат-ма!.. Вовки геть чисто одкусили!..

Литвини бачать, що батюшка без голови, да ніяк не пригадають: чи він з головою був, як ліз у яму, чи без голови? Йідні кажуть: «з головою»; а другі: «Ні без голови!» Суперечились-суперечились, та давай битись... А далі: «Хадзьом, кажуть, до матушки: вона мусиць пам'ятаць: чи була голова у батюшки?» От приходять, питаюця: «Ви, матушка, мусите пам'ятать: чи була голова у батюшки?» Матушка думала-думала, та й каже: «Ні, не згадаю! спитайте служанку: вона вчора, у вечері, мила ноги батюшці, то певне пам'ятає!»—Вони приходять до тойі служанки: «Ти, кажуть, вчора мила ба-

тушці ноги, то чи не згадаєш: була у батušки голова, а чи не було?» — «Була, каже, була: але дуже хиталася!..» — «То там же вона й зосталася!» присудила громада.

II.

Збудовали литвини церкву, да поприходили — аж нігде й повернуцьця у тій церкві, така мала! Вони давай радяцьця: як би ту церкву розширити? От и придумали — росперти. Посходились у церкву, поставали по під стіною, да й роспірають... Так пруть, так пруть, наче в тісної баби граюцьця! Аж иде чоловік: «Що ви, люде добрі, робите?» — «А хіба не бачиш? Малу церкву збудовали, дає хочемо йійі розширити, — то роспіраємо... Дає не піддаецця!» — «А щò міні буде, яє навчу вас — як йійі розширити?» — «Е, братіку, навчи: десять карбованців дамо!» — «Ну, добре; несіть гроші, да мішов гороху принесить.» Принесли. От чоловік звелів горох висипати на підлогу у церкві, — да й роспірати, яє роспірала. Литвини висипали горох, да й принялись за роботу. То це: которий стане на горосі, да попре спиною у стіну, то ноги пойдуть на горосі, а він задом так и гепнецця об підлогу, да: «Ой, як же, кричить, швидко стіни розсуваюцьця!.. Глядіть, щоб часом уже завадто великою не була!» То так: що стане, та попре спиною, у стіну, — то так и гримне... Аж сичать сердешні!.. А чоловік взяв гроші, да й потяг дальш, куди тому дорога була

III.

Побудовали литвини церкву, да наставили собі попа *), — да й пішли у неділлю до церкви. От, приходять у церкву,

*) У Лицві колись попи вибирались так, що, бувало, накладуть хуру хліба, як тільки може снасть винести, поки вийдуть з двору, — и зачнуть возити ту хуру по селу поки снасть держить; а коло которого хазайіна вісь обломицца, то того хазайіна беруть за попа. (Радомысльській у, Кіевской г.)

да й не натіпацця: так-то вже хороше, да так чудно! (А вони з роду тийі церкви не бачили) Ходять по церкві у магерках, смольки курять, регочуцця... Сказано: не тямилі, що воно таке служба божа! Аж ось піп и каже: «Ну, будем службу служити! Стійте ви на йіднім місці, да що я робитиму, те й ви робіть; а як буду що казати чи читати, то ви слухайте, та так и собі тихенько за мною кажіть, що чуєте!» От литвини постановились, притихли трохи, — та що піп робіть, те й вони роблять: піп шепче, то й вони шепчуть; піп кадить, то вони руками махають, мов кадилом... То так службу божу правлять! Коли це виходить піп серед церкви та давай кадить, кадив-кадив (а вони руками так махають!), а це якось жарина з кадильніці й упала, да попові в халяву... Піп на землю — беркіць! да підняв ноги, давай махати, щоб як жарину витрусити з халяви. А литвини дивляцця, та думают, що так треба, да й собі на землю, да давай ногами молоть... Піп тоді встає да й каже: «Ну, вже годі службу правити: ходім до дому обідати!»

(Собраны въ Новградволинскомъ у. Волинской г., А. И. Петруняево.)

IV.

От литвини да знайшли чобіт. А в йіх дак немає ціх чобіт, усе тийі лапті. От знайшли, та не знають, що воно таке. Ну, що воно таке? «Ходзім до Хоми; Хома розбитной чоловік, — він не думавши вгадаєть!» *)

От принесли той чобіт до Хоми, и питають: «що воно таке за чудасія?» — «Ах ви, каже Хома, голови безмозкийі! це

*) З Литвинів наші сміюцця—кажуть, що «в вас де Хома, той розумний чоловік,» то, як вони кажуть, *разбитной*, и вже Хому в старшини оббірають. А вони з наших сміюцця—кажуть, що «ви попу півкорця пашні даєте, щоб дав имъя Гриць.» В. П.

с топора ножка! А вони й кажуть: «Ну, як же він (чоловік би-то) йійі скинув?» — «Да с свічкою с с . . . лазив!» каже Хома.

V.

Хтось да зарівав в лісі литвина, та й серп там покинув; а вони знайшли, та й бояця приступить до його. Зібрались громадою; от йіде козак, а вони й просять того козака; «Що схочеш, козаче, як нам цього різуна завезеш?» А він каже: «П'ятдесят карбованців.» От, інші кажуть, що «даймо», другі — «ні», а Хома й каже, — головатий, розбитной чоловік: «Даймо, хоч из душами останемось:» От на силу склались на п'ятдесят. Козак тоді встав с коня, да взяв віровочку, да прив'язав серп оддалік коняки, а тоді як коверне... Та біжить, а серп скаче по траві; а литвини бачать, та почали кричать: «Пропава козак с конем, пропава!»

(Записаны въ с. Черниковѣ Киевскаго у. В. Панченкомъ.)

51.

ПРО ПОПІВ.

I.

Якийсь-то піп цілий тиждень п'янствовав, да забув, коли й неділя. Люде в неділю прийшли до церкви, а він питає: «Чого ви, люде добри, пришли?» — «До церкви, кажуть, батюшка!» — «Що ж у нас за день сьогодні?» — «Неділя, кажуть, батюшка!» — «Ох, міні ж лихо! а я й забувсь...» Та до попаді: «Попаде, де моя риза?» — «З горохом у хижі.» — «А патрахіль?» — «В садку теля прип'яте.» — «А кадильниця?» — «Курам п'ять

поставила. Він тоді до людей: «Ви, люде добрі, знаєте боже слово?» — «Знаємо, батюшка!» — «Дає вам и казати нічого! идить собі з Богом, да в ту неділю прийдете »

Люде пошли, а вин изнов за своє: забув изнов, коли й неділя... Люде в неділю приходять. «А чого ви, люде добрі, пришли?» — «До церкви, батюшка!» — «Що ж сьогодні за день?» — «Неділя, кажуть, батюшка!» — «От! я й кажу — так швидко?.. Попаде, що в нас за день сьогодні?» — «Постой, полічу», каже: — «У понеділок — наші орати збирались, а вивторок — зобрались, а в середу — пошли; в четвер — воли погубили, у п'ятницю — знайшли, а вчора була субота — назад прийшли; а сьогодні — справді неділя!...» — «Спорожни ж мою ризу, та дай патріхіль и кадилицю — буду службу служити».

(Записана въ Пирятинскомъ у. Полт. г.)

II.

Був собі один піп удовець, тай подобалась йому якась молодичка. То це — службу Божу править, та все на малодичку моргає.... От вона спершу того не помічала, а то вже й помітила — и собі моронула.... А чоловік и побачив: »Ну, стой, каже, я тебе піймаю!«

От, раз кадить піп у церкві, та дійшовши до молодичі, и каже: »Маруси, я тебе люблю!« А вона указує: »И я тебе, попче!« та мершій на вколюшеви, щоб и люде не бачили й не чули.... А позаду стояв чоловік, та й почув, що піп щось сказав, а вона йому одказала: »И я тебе, поноче!«

Після служби там, чи що, приходять до дому, той чоловік и жінка; посідали обідать, а чоловік и питає: Марусю, що тобі піп казав? А вона каже: »Що б же він казав міні? нічого неказав!« — «Як не казав? казав: я чув!» — «Ну, то що ж він міні казав? оце, лиха година, причепився!» — «Бре-

шеш, каже чоловік: казав! Я сам чув, як ти одказувала: «и я тебе, паноче!»—А жінка тоді: «Бач згадала: то він міні казав — Прийди, Марусю, до мене, принеси борошеньця на проскурки!»— «А тиж йому щò? пита чоловік. «А я йому сказала: И я тебе, паноче!»— «Е, брешеш, суча дочко,—брешеш: не доладу!»

От як присівався до неї: «Кажи, що казав?» — «Оце, моя матінко: не впокій міні з тобою!...» «Кажи а то битиму!» Та хотів уже йїї бить; а вона тоді: «О, згадала—казав: «Марусю, прийди міні нужу побий!»—«А ти ж йому щò?»— «А я йому и сказала: И я тебе паноче!»— «Ет, брешеш, суча дочко, брешеш—не до ладу!» Та як зачав йїї кресать то в той, то в другий...

«Признавайсь, каже, а то буду бить, поки й дух чуть!» Бив йїї, бив... «Ой пусти мене, чоловіче, я вже скажу!» — «Ну, кажи!» От вона й призналась: «Казав міні батюшка: марусю, я тебе люблю!»— «А ти йому що?»— «А я, дурна, сказала: И я тебе, паноче!.. Бодай йому добра не було!..» — «Е, дурна, каже чоловік: чом було одразу не сказать,—я б' тебе й не бив!» Бо тепер уже знає чоловік, що батюшка не страшний — жінці òстрашву дав...

От, діждали неділі, пішли до Божого дому. Тільки піп кадить, та: «Марусю, я тебе люблю!» А вона: «хай тебе черти люблять, а не я: и досі спина, як перебита!»

(Записана вь г. Годячѣ Полтавской г.)

52.

ПРО ЧЕНЦЯ.

Десь у одному монастирі,—от-так як би в Лубнях, або що,—був собі чернець. И такий же то богомільний та пісніко-

вий ченець той, що Господи! тільки поклони б'є, та Богу молицця... сказано: живий до Бога лізе... А товстий такий, як груба...

От раз у піст, на першій там тижні, чи що, сидить він у себе в келійці, чита Боже слово. От, чита—та й забажалось йому скоромини... Так заманулось, так—що пробі! А в піст-звісно—де ти в монастирі скоромини візьмеш?.. От він нудився-нудився, а далі й дума: «Може од масниці що-небудь зосталось,—пошукаю.» Та й поліз у шаховку. (А в них у кожного келійці є шаховка; там у них усього, чого душа забажа: и напитків, и найдів...) Коли туди—аж там яйце. Він так зрадів, наче свяченої паски зів на великдень! «Ну що ж? дума: як його сире яйце їсти?» А зварить нігде. Він и надумав: «Спечу на свіці!» Взяв вирвав з голови волосинку, перепоясав те яйце,—давай, пекти... Тільки що на свічку, — а двері—рип: входить игумен... (А гумен у них був чоловік дуже побожний). Як побачив, що таке в піст ченець робить, то аж одсочив: своїм очам не вірить! А далі: «Калугирю, каже: що це ти робиш?..» А той и не чує... «Калугирю, Калугирю!...» Той глянув—аж игумен...» Що це ти робиш?«—» Попутав, каже, оче гумен, лукавий попутав!..«—»Що ж ти це робиш, богоотступниче? каже гумен: признавайся!..«—» Яйце нечу, святий оче: яйце... Він мене підвів,—бодай йому ні дна, а ні покришки.., він показав, як и пекти...» А чорт зза комена ріжки витянув. «Та брешеш, каже, Калугирю: я оце сам учусь в тебе, як його пекти!»—«Ну, ну, мовчи, бісів сину! каже чорнец: коли тебе не питають...»

(Записано въ г. Миргородѣ Полтавской г.)

ПРО ПАНІВ-ЛЯХІВ.

I.

Е, то був Потоцький—пан Каньовскій! Багато про його розказують.. Він-то був мисливець; знай, було, на охоту йїздить. Та хїба він сам 'и йїде? За ним, було, ціла згряя людей: и охотниччі, и псарі, и дойжачі...

От, та був собі чумає. Поздыхали у його воли—з'убожився так, що нічого не має... Прийшов до корчми з йїдним батоєм. «Сип, шинварко, горілки!» сказав з горя. Вона всинала—скільки там; чумає сидить и п'є. Входить Потоцький—пан Каньовсьвий у корчму; чумає побачив, а його вже всі знали,—зняв шапку, поклонився... Потоцький до його: «Ти курець?»—«Курець, ясновельможний пане!»—«А є люлька й гаманець?»—«Є, ясновельможний пане.»—«Креши огню! Як од разу викрешеш—от тобі сто дукатів, а не викрешеш—сто нагайів!» Чумає—нічого робити, треба слухати—достав з вешені гаман, набив люльку тютюну, взяв губку та крицю, креснув—и викресав. «Гей! одлічіть йому сто дукатів,» гукнув Потоцький. Одлічили. Чумає радий: триста рублів пак має! Жид уже тут біля його й трецця...

От, а шляхтич и почув, що за віщо Потоцький дав чумакові сто дукатів. Узав купив кремень, кресало,—може й не курив ніколи, - перебрався за мужика, пішов, та й сів у корчмі, як буде Потоцький йїхать. Приїздить Потоцький, увійшов у корчму; той зняв шапку, поклонився. «Ти курець?»—«Курець, ясновельможний пане!»—«А є люлька, кресало й гаманець?»—«Є, ясновельможний пане.»—«Як викрешеш від разу—от тобі сто дукатів, а не викрешеш - сто батогів у шкуру!» Той—такий рад (може, не раз и примірявся вже) при-

ложив губку: кресь! кресь!.. «Е, стой, стой!.. Гей, хлопці дайте йому сто батогів в шкуру!» Тут його зараз положили—давай.... Той кричить: «Я шляхтич, ясновельможний пане!.. шляхтич у свого круля!..»—«Гей, хлопці! прибав йому ще сто батогів: коли він шляхтич, — хай похлопську не ходить—панського гонору не зводить!» Хлопці прибавили..

II.

Ще про Потоцького—пана Канювського. То—у його був козак Ива,—от и тепер ще живуть у Немирові Івки,—та Потоцький його дуже любив: вуди, було, сам йде, то вже й Ива з ним.

Прийшли именини Потоцького. Ива приходить: «Моє ошанованне, ясновельможний грапе!»—«Моє ошанованне, Иво!»—«Поздоровляю ясновельможного пана грапа з именинами!»—«Ну, спасибі, Иво, що не забув!» Виніс йому дуката (а то три рублі) и дав. «Ну, а твої, Иво, коли именини? я до тебе прийду.»—«И! щò ви, ясновельможний пане, жартуете!»—«Ні, Иво!.. А щò ж ти міні даси, як прийду?»—«Та в мене, ясновельможний пане, нічого немає,—щò я вам дам?»—«Е, вже ж так: я тобі тепер, а прийду—ти міні винен дати...»

От, Ива, собі думав, що Потоцький жартує; пішов собі, та й забув. Приходить той день, що сказав: Ивана там якогось... Потоцький приходе: «Здоров, Иво! з именинами будь здоров!»—«Спасибі, ясновельможний пане!» Сів Потоцький, балакає... Сидів-сидів—не дає Иван... «Ну, щò ж ти, Иво, міні нічого не даш?» каже Потоцький. «Ти—мій козак—прийшов до мене, то я тобі дав три рублі; а я—грап,—ти новинен міні дати п'ятнадцять рублі!..»—«Де ж я вам їх, ясновельможний пане, візьму?»—«Де хочеш, бери!..»—«Та в мене нема, милостивий пане!..»—«Е, лійдай! галган! коли нема п'ятнадцять рублі—верни свої три!..» Ива—нічого робить—вернув. Потоцький взяв, и пішов до дому.

III.

Колись отут скрізь були комисари, от як тепер исправники: так и роспоряджались, и все... Тільки Потоцький - пан Каньовський и йїх не менув: він йїх и бив,—було, ні за що батожжам одшкварить,—за те й жаловав: обіди, було, йїм справля такі, як у круля! Жалував...

От, раз призиває поваря: «Шоб був обід!» Виняв кілька дукатів, дає на обід. От поварь узав тийї дукати: «Добре, каже, ясновельможний пане,—буде!» А в Потоцького то всі були на жалованні: и поварі, и льокайї—то всі... А над усіма був найстарший маршалка: він уже всіма верховодив... И сказано—у пана: охвиціантів тих півно!.. И вожен брав: то таки—жаловання, а то таки: як поварь—на обід, другі там—на инше.... От, поварь узав дукати, и згогував обід на скільки там душ.

Жде Потоцький гостей—комисарів; жде-жде—нема... «А, лайдакі, як довго не йдуть!..» Уже б пора и випить и закусьть—нема!.. «Гей! покликати мині охвиціантів.» Покликали; приходять. «Що ясновельможному пану-грапу треба?» — «Сідайте обідати!..» — «Велика шаноба, ясновельможний пане!..» — «Кажу вам: сідайте, гунцволи!» Ті посідали, обідають: думають.—справді Потоцький йїм шанобу показує..

Пообідали, повставали. «Дзенькуем ясновельможному пану за обід!» — «Ге! давай вожен по штирі рублі!..» — «Що таке, ясновельможний пане?» — «Кажу, дурні: давайте по штирі рублі! хіба я вас даром годував? галгани!..» Бачать ті—нічого не вдіеш: отдали по штирі рублі.

IV.

Приносить жид до Потоцького цетрини и померанці: «Ця не купе ясновельможний пан?» Узав Потоцький три штуки: «Що тобі за них, жиде?» — «По десять грошей, ясновельможний пане.»

— «Що?!» — «По десять грошей дасть ясновельможний пан...»
— «Гей.» гукнув: «поведи його, покажи йому палац!» Казачок повів по палацу жида. А там палац — то так як та церква! по стінах патрети понаписувані...

Обводив казачок того жида по всьому палацу, вернувся.
«А що з пеньонзи, ясновельможний графе?» — «Що?! дурню, жи-де!.. А за віщо ти, пся віро, дивився на палац?.. З тебе слідус пів рубля, а я з тебе тільки тридцять грошей взяв... пішов! Же-ни його!..» Так жида и прогнали.

V.

Потоцький був дуже справедливий: вже що зробить, то зроби-ть яку там капость, а що справедливий, то так! не любив, щоб даром його пропадало, — бо й скупий таки був. От и дає він своєму льокайові кожен день рубля на вино: де хоч бери — бутылка щоб уже йому була до столу.

Тільки раз обидав Потоцький, та й недопив півчарки: хотів вивірити льокая. Сідає Потоцький на другий день обідать; подає льокай йому знов цілу бутылку. Глянув на його Потоцький «А де вчорашнє вино?» — «Яке, ясновельможний пане?» — «Як — яке? що вчора не випив!» — «Не було, ясновельможний пане!..» — «Як-то не було?! А, лайдак, гунцволь, — брешеш!» «Там тільки на деньці, ясновельможний пане, гуща зосталася... півчарки...» — «подавий міні гущу! щоб було півчарки... подавай галган!» Льокай — нічого робити — поставив йому за свої гроші ще бутылку... Потоцький взяв, одлив собі півчарки, та й ка-же: «На — це твоє! міні твого, дурню, не треба!» И оддав йому назад цілу бутылку. «Та гляди, щоб ти міні вдруге не плував, дурню — не займав панського добра, а то я тебе батогами одш-марую!»

VI.

У Потоцького то ліси є й тепер здорові, а тоді ще більші

були—за тогó... А у його були там и лісничі, и куренні, и всі там були. . То звісно: панський ліс—врадуть, та й продають.

От довідався пан Потоцький, що так його ліси переводять: «Стой же, я вам дам!» А льокай, що з ним йїздив, и підслухав, та тим: «Стережіцця, каже, брацця, бо Потоцький дочувся, що ліс продає, то казав, що швидко прийїде ліса оглядати. Ті лісничі, як почули, мерщій позгромаджували свіже гілля, свижі пеньки снігом поприкривали—и ждуть уже Потоцького.

Коли піднялася така хуга: світа не видно—мете!... А в лісі—аж вие... Бачать: підїїздить явийсь чоловік до куріня,—кобенявом напъявся, у простій одежині. Зліз з санок; а ті зараз и пізнали вже, що то сам пан Потоцький, та й нічогó... «Здорови, люде добрі, пустіть коло вас погріцця!»—«Сідай, грійся,» кажуть.

От, посідали всі біля багаття, и пан Потоцький з ними,—балакають. Потоцький и каже: «Продайте, хлопці, міні дерева.»—«Що? як-то: панське добро, та щоб ми продавали?! такого доброго пана...»—«Я вам, каже, и могоричу поставлю.»—«Могорич, кажуть, став—випъємо, а дерева не продамо: ми панського добра стережемо, як ока!» Виняв Потоцький з саней боклаг горілки—так, може, відрі въ дві,—поставив. Сидять, пъяють... То, бач, він хоч йїх підпойти: сам там півчарки випъє, а йїх напуває... Та мужика одуриш!

Попили ту горілку; він усе таки лізе: «Продайте, хлопці!»—«Та раз тобі, кажуть, сказали, невіро, що панського добра не продамо без пана!» Він знову: «А може б ви, хлопці, продєли!...»—«Гей, хлопці!» гукнув отаман: «а візьміть лиш його, — чого воно, оця невіра, сучецця?» Хлопці так и розіпъяли Потоцького, та й давай шеварить... Ушеварили йому скріз штани, може, з півсотні: «Ото, щоб ти не підбивав добрих людей на зле діло!.. Йїдь, та нікому й не кажи!..» Потоцький знявся—пойїхав, та вже нікому й не хвалицця, чого заробив.

Потім того збірає він усю свою службу. Зійшлися всі. От він велить позвать: «Позвіть міні такого-то отамана и таких-то лісничих!» Тих кличуть, а у них уже й душа похолола... «Оце буде!..» думаютъ. Прийшли, поздймали шапки: «Здорови, ясновельможний пане! чого ясновельможному грапу нас треба?» — «А Потоцький поздоровкався з ними, та й каже:» «Кажуть—до вас щось приїздило дерева з мого ліса купувати.» — «Прийїздило, ясновельможний пане,—приїздило!» — «Що ж ви йому сказали?» — «А що ми йому сказали, ясновельможний грапе? сказали: не продамо: ми панського добра стережемо, як ока!» — «А він вам—що?» — «А що, ясновельможний грапе? горілкою хотів підпойть...» — «А ви що?» — «А ми... горілку випили, а його батагами вибили!» — «Ну, добре, добре! так и треба панського добра стерегти! От-же вам за те, хлопці, по дувату!» Ті подякували и пішли. (Записаны отъ діда изъ м. Немирова Брацлавскаго у. Подольской губерніи.)

54.

ПАНСЬКА ПОЛТИКА.

У одному панському селі був собі піп. И такий же то убогий той піп, що—не то що—й шматка свого поля не має!.. Звісно: з селян що візьмеш? Як гривню, а як дві, то й добре: з їх и пан добре драв... Випросив той піп у пана нивку поля, засіває, та з того й живе: ні руги немає, нічого... Сказано: бідна церковця у панському селі!

От, одного року, посівав батюшка на тій нивці гречки—и вродила йому така гречка, що на все поле! Панську блискавка посмалила, а його рядом—та як перемила! Піп радіє: «Спасибі Богу, буде що їсти, попаде!» Покликав людей,—люде

послухали,—звісно, попа вже всяке послуха,—зібрали ту гречку, перевезли и у стіжок на току склали. Піп не налюбє тию гречкою!

Аж у вечері кличе пан попа до себе в гості. Приходить піп до пана,—аж там такий зйїзд—повен двір! Як увійшов у горниці—аж там панів, панів, що й греблю було б загатить! Пан того попа вітає: «Ну, щд Батюшка, як ваш хліб?» роспитує. «З вашойі, каже, пане, ласки, дякувати Богові Милосердному, гречечка уродила гарна!»—«Ну, слава Богу, слава Богу!»—Піднявся там бенкет: танцюють, у карти гуляють, п'ють... Тільки піп чує: пани знай плещуть про якусь політику. Слухав він, слухав—ніяк не догадаєця: щд воно таке?—Подали вечерю, посідали, повечеряли; піп подякував панові и и пішов до дому уже опівночі.

Устає в ранці, та зараз на тік—аж дивиця: на току стоїть гречка така посмалина та плюскла, що й зерна пунього не вибереш, а його гречки й нема! Де, де гречка? нема!... Він до попаді: «Оце так, попаде! хтось нашу гречку забрав, а нам привезено такойі, що—Боже мій! а ні, зерна... Що тепер його й робить на світі?..» Журились-журились, думали-думали, а далі попада й каже: «Піди панові пожалійся: вже не хто, як його люде забрали!»

От піп и пішов. Иде по вулиці—та у кожен двір заглядає: чи не наглядить де своєї гречки. Так нема! От він доходить до пана—зирє на панський тік! аж його гречка стоїть у стіжку зложена... Піп и задувався: «Щд його робить? як його панові сказать, що він гречку покрав? ще й з прихода прожене!..» Думав-думав, стоячи під двором, а потім махнув рукою: «Щд буде!...» та й пішов у горниці до пана.

Приходить у горниці. «Здорєви були, пане!» Уклонився. «А! здрастуйте, батюшка! садіця...» «Не до сидні міні, пане!»—«Щд ж вам треба?» пита пан. «Пришов, каже, до вас, пане, роспитацьця: чую я, кає, вчора—пани знай поносять

якусь політику... Чи ви не знаєте, пане, щò то воно таке—та політика?..» — «Гм!» каже пан, здвигнувши плечами: «Знаю—як не знать!» — «Скажіть же, пане, будласка, й міні!» — «Це, каже пан, як щò обіщав дати там, або що,—бо одказати стидно, дати не хочецця,—то там видумаєш що небуть: от и політика!» — «То це б то пане, брехня—по нашому?!» — «Ннет... обход такої!..» каже пан. «Обход?! Це б то, пане, як дасть хто небуть нивц, то потім побачить, що на тій ниві Бог хліб уродив добрий, та він візьме, та той хороший хліб собі поперевожить, а тому перевезе аби явого?.. То це б то—політика?» — «Політика!» — «Бач!.. Оце спасибі, що сказали! тепер и я знаю, що то за панська політика...» Та й пішов собі з горниць.

Приходить до дому; попадає питає: «Ну, щò—не найшов гречки?..» — «Найшов», каже. «А панові пожалівсь?..» — «Як міні жаліцця, коли сам пан гречку забрав...» — «Оце лихо! не вже таки пан? чи вже йому зарно стало на той стіжок?..» — «А хто його зна!.. Тільки забрав...» Попадає як узала плакати, як узала лаять!.. «Ми, убогі, та того не зробим, а він пан, дука, та покрав нашу гречку!..» А піп їй каже: «Не плач, жінко! Ми убогі, та не зробим цього, бо ми не знаємо панської політики, а пани у їй вохаюцця!»

Пожирились вони трохи, та й полягали спати. Коли на другий день прокидаюцця—глянуть на тік: аж знову їй гречка стоїть, як и стояла, у стіжок зложена! «Оце, бач, попадає—панська політика!» каже піп.

(Записано в г. Г'одячъ Полтавской г.)

Третій випускъ приготавливается къ печати.

Опечатки.

Страница.	Строка.	Напечатано.	Слѣдуетъ читать.
6	1,2 снизу	Лиичка-Сестричка	Лисичка-Сестричка
9	16 снизу	Вибув,—він год,	Вибув він год,
14	6	зроблений... засмолен- ний	зроблений... засмо- лений
17	11 снизу	часниці	чисниці
21	2 снизу	наредуй	нарегуї
24	5 снизу	вівень	півень
27	8 снизу	Позаує	Показує
51	15	так йїй	так йїй
53	15	таже, но	каже, не—
57	1	хочш:	хочеш:
61	8	до свіа	у-досвіта
72	2 снизу	тайївсь, нечиста	тайївсь нечиста
74	3 снизу	так одговорив,	таки одговорив
75	10	на лодоню	на долоню
80	19	ступлем	ступнем
—	21	їїдеш	їдеш
87	13	то й лежить почув	той лежить на печі та почув,
88	7 снизу	чи не довго вона	чи не довго,—вона
98	18	так самі,	такі самі,
104	6,7 снизу	сагайдан	сагайдак
112	10 снизу	на степі	на стані

119	3	снизу	поніс а сама	поніс, а вона сама
124	7		дядькова сестра	дядькова дочка
128	6	снизу	Вітре	Вітер
129	5		не загодив	не заходив
132	6,7	снизу	довго будеть	довго будуть
140	14		каже!—перцюэ	кажи! перцюс
149	20		нікому нікому	нікому
152	15		та, мов	та мов
158	10	снизу	Привда	Правда
162	15		напойли	напойли
169	3	снузу	йго	його
175	5		та и вгодить	та и вгодиш
186	4		йі	йіх
189	1		най-ісія	найі-сія
199	12	снизу	моронула	моргнула
—	1		попоче!	паноче!
209	7		пивц,	ниву,

